

T. C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK SANATI ANABİLİM DALI

FATİH CAMİİ'NİN YENİDEN İNŞASI

B.O.A. D. B.Ş.M. B.N.E. 15 963 Numaralı Defter'e Göre

Yüksek Lisans Tezi

Şeyma USTA (ŞAHİN)

Danışman: Prof. Dr. Selçuk MÜLAYİM

İstanbul 1997

İÇİNDEKİLER

Önsöz

Kısaltmalar

1.GİRİŞ.....	1
1.1. Eski Fatih Camii.....	2
1.2. 1766 Depremi ve Sonrası.....	6
1.2.1. Genel Mimari Hasar.....	6
1.2.2. Fatih Camii'nde Hasar.....	7
2.YENİDEN İNŞA	
2.1. III. Mustafa Döneminde Mimari Üslup.....	11
2.2. Belgelere Göre Tamir Süreci.....	12
2.3. Mali Kaynaklar ve Harcamalar.....	16
2.3.1. Gelirler.....	16
2.3.2. Giderler.....	18
2.4.. Malzeme.....	19
2.4.1. Mermer.....	19
2.4.2. Timur (Demir).....	22
2.4.3. Kereste.....	24
2.4.4. Küfeki.....	27
2.4.5. Kireç.....	29
2.4.6. Horasan.....	30
2.4.7. Nuhas (Bakır)	30
2.4.8. Pirinç.....	31
2.4.9. Kiremit ve Tuğla.	32
2.4.10. Resen.....	33
2.4.11. Kurşun.....	34
2.4.12. Alçı ve Zift.....	34
2.4.13. Revgan-ı Bezir.....	35
2.4.14. Moloz ve Diğer Taşlar.....	35
2.5. Malzeme Kaynakları.....	36
2.6. İnşaat Teknolojisi.....	39
2.6.1. Mimari Unsurlar.....	39
2.6.2. Ölçü ve Miktarlar	41
2.6.3. Araç-Gereç	44

2.7. İşgücü ve Zanaat Erbabı.....	48
2.7.1. Amele.....	48
2.7.2. İskele Hamalları.....	50
2.7.3. Hayvan Gücü.....	51
2.7.4. Zanaat Erbabı.....	52
3. BELGELER	
3.1. Transkripsiyon.....	54
3.2. Belgeler.....	96
4. DEĞERLENDİRME	
4.1. Terminoloji ve Sözlük.....	124
4.2. Tamir Süreci ve Harcamalar.....	129
4.3. Malzeme ve Teknik.....	130
4.4. İşgücü.....	131
SONUÇ.....	134
BİBLİYOGRAFYA.....	136
EKLER.....	142

ÖNSÖZ

Araştırmamızın esasını, bugünkü Fatih Camii'nin 1766-1769 yılları arasını kapsayan D. B.Ş.M. B.N.E. 15 963 numaralı inşaat defterinin transkribe edilerek yorumlanması oluşturmuştur. Belgeler değişik açılardan değerlendirilerek Fatih Camii'nin yeniden inşası hakkında az bilinen bazı hususların açığa kavuşturulmasına çalışılmış, defterin incelenmesinin yanısıra bu konudaki diğer kaynaklardan da yararlanılarak çalışmada bütünlük sağlanması hedeflenmiştir. Bununla birlikte transkripsiyonda az da olsa bir takım eksiklik veya yanlışlıklar kaçınılmaz olduğundan, tartışmalı olabilecek kavramlar hakkında yorum yapmaktan kaçınılmıştır.

Bu çalışmanın hazırlanmasında Sayın Hocam Prof. Dr. Selçuk Mülayim daima teşvikleri ile beni yönlendirmiş ve çalışmanın tamamlanmasında büyük yardımları olmuştur. Çalışmamız esnasında ilgi ve yardımlarını esirgemeyen Sayın Hocam'a bilhassa teşekkür etmek isterim.

Ayrıca çalışmam boyunca büyük yardımlarını gördüğüm eşim Cemalettin Şahin'e, Erhan ve Fatma Afyoncu ile aileme teşekkür etmeyi bir borç biliyorum.

İstanbul
Mayıs 1997

Şeyma Usta Şahin

KISALTMALAR

M.: Muharrem
S.: Safer
Ra.: Rebiülevvel
R.: Rebiülahir
Ca.: Cemaziyelevvel
C.: Cemaziyelahir
B.: Receb
Ş.: Şaban
N.: Ramazan
L.: Şevval
Za.: Zilkade
Z.: Zillihce

Ml.: Mîladî
H.: Hicrî
T. D.V: Türkiye Diyanet Vakfı.
İ. A.: İslam Ansiklopedisi.
T. T. K.: Türk Tarih Kurumu.

1. GİRİŞ

İstanbul Fatih Camii 1770'li yıllardaki yeniden inşasıyla günümüze geldiği halde, pek çok kişi bugünkü yapının II. Mehmet döneminden kaldığını zannetmektedir. İlk inşaatı kadar önemli olan Yeni Fatih Camii konusu bugüne kadar bütün özellikleriyle tartışılmış, ancak yeterli belge bulunamadığından sorunun bazı yönleri karanlıkta kalmıştır.

Ancak geçen yıllardaki arşiv çalışmalarımız sırasında rastladığımız ilginç bir defteri değerlendirmek istedik. Söz konusu defter B.O.A. D. B.Ş.M. B.N.E. 15 963 nolu tasnifte bulunmaktadır. Yirmi sekiz sayfalık bu defter 6. 1. 1180 ile 7. 17. 1183 yılları arasında kapsamaktadır. Böylece çalışmamız, söz konusu arşiv belgelerine dayanarak, bugünkü Fatih Camii'nin inşa süreci hakkında az bilinen birtakım konuların bir nebze olsun açığa kavuşturulmasını amaçlamaktadır.

Caminin söz konusu yapılış süreci yaklaşık 4,5 yıllık bir süreyi kapsamaktadır. Bu çalışmanın asıl konusunu oluşturan Fatih Camii inşaat defteri ise ilk üç yıllık dönemle sınırlı kalmıştır. Caminin tamamlanmasına dek süren 1,5 yıllık sürenin açıklığa kavuşması bu dönemle ilgili inşaat defterinin bulunmasına bağlıdır ve bu da ancak başka bir çalışma ile ortaya konulabilecektir. Elimizdeki defterin caminin yapılışına başlama aşamalarını kapsamaması ve yeniden inşa sürecinin de yaklaşık dörtte üçlük bir bölümünü oluşturması bazı yönlerden avantaj addedilebilir. Çünkü başı bilinmeyen bir çalışmanın yapılabilmesi çok güç fakat, sonu bilinmeyen bir çalışmanın tamamlanması bir ölçüde daha kolaydır. Ayrıca belgelerin, inşa sürecinin yarıdan fazla bir süresini kapsamaması inşaatın geri kalan safhaları hakkındaki bilinmeyen konuları azaltmakta, hem de bu konular hakkında ön bir bilgi edinebilmeyi sağlamaktadır.

Defter incelenirken inşa sırasında kullanılan her malzeme teker teker ele alınmış, sadece defterde geçen bilgilerle yetinilmeyerek bu konuda diğer kaynaklarda geçen hususlar varsa bunlar da değerlendirilmiştir. Ayrıca hem konunun daha açık olarak anlaşılabilmesi hem de söze döküldüğünde karışıklık yaratabilecek her ayrıntının gösterilebilmesi açısından çeşitli tablolar oluşturularak konular olabildiğince anlaşılabilir ve eksiksiz kılınmaya çalışılmıştır.

Çalışmada sadece malzeme değil, cami için yapılan harcamalar, bu harcamaların kaynağı, malzemelerin temin edildiği bölgeler, o dönemde

malzemeler için kullanılan ölçü ve miktarlar, kullanılan araç-gereç, iş gücü ve sair hususlar da ayrı olarak incelenmiştir. Daha sonraki araştırmacılara da faydalı olabilir düşüncesi ile belgeler, transkribe edilerek çalışmaya eklenmiştir. Ayrıca değerlendirme bölümüne eklenen terminoloji ve sözlük bölümü ile de çalışma sırasında muğlak kalmış olabilecek bazı hususlar açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır.

Bunların dışında çalışmanın daha anlaşılır olabilmesi maksadıyla Fatih Camii'nin ilk yapılışı, yeniden inşasına neden olan amiller ve yapıldığı sırada hakim olan mimari üslup gibi konularda da çalışmaya giriş mahiyetinde bazı bölümlere yer verilmiştir.

Belgelerin yetersizliğinden yahut inceleme sırasında gözden kaçırılmış olabilecek hususlar nedeni ile çalışmamızda bir takım eksiklikler ortaya çıkmış olabilir. Fakat böyle bir çalışma ile Fatih Camii hakkında az bilinen bazı konulara, bu zamana kadar yeterince incelenememiş arşiv kaynaklarına dayalı bilgilerle az da olsa bir ışık tutmuş olmayı umuyoruz.

1. 1. Eski Fatih Camii

Fatih Camii 1463-1470 yılları arasında inşa edildikten sonra 1766 depremi ile yıkılmış ve yeniden inşa edilmiş olduğundan mimarlık tarihinde Eski ve Yeni Fatih Camii olmak üzere iki kısımda incelenmektedir.

Fatih Sultan Mehmet İstanbul'un alınışından sonra şehre yeni bir kimlik verebilmek için çalışmalara başlamış, bunun için de fetihten on yıl kadar sonra yedi tepe üzerinde kurulmuş şehrin en hakim tepelerinden biri (dördüncü tepe) üzerini kendi adına yaptırdığı büyük külliye için seçmiştir. Külliyenin yapıldığı mevkide daha önce Bizans' dan kalmış ve fetihten sonra Ortodoks Patrikliği'ne tahsis edilmiş olan Havariyyun Kilisesi bulunuyordu. Patriğin isteği üzerine Fatih tarafından bu patrikhane Pammakaristos Manastırı'na nakledilmiştir. Taşınma isteğinin sebebi için kilisenin çok harap bir durumda olması¹, çevrede müslüman ahalinin hakim duruma gelmesi² ya da Rum Patriği Gennadios' un burada bir gece öldürülmüş bir kimse görünce kendi şahsını da tehlikede hissetmesi ve esasen gayri meskun olan bu

¹ Aziz Ogan, *Fatih Camii*, *Türkiye Tarih ve Otomobil Kurumu Belleteni* No : 142, 1953, s: 11.

² İ. Hakkı Sezer, *Sanat Tarihi Bakımından İstanbul'un Önemli Yapıları, Fetih, Fatih ve İstanbul*, Mil. Türk Talebe Brl. Nşr. İstanbul 1974, s: 56.

mahalli terk ederek makamını yeni manastıra nakletmesi³ gibi sebepler gösterilmektedir. Fakat patriğin kendi isteği ile patrikhaneyi nakletmesi konusunda fikir birliği bulunduğundan taşınma sebebi fazla önem arz etmemektedir.

Fatih Camii'nin, Havariyyun Kilisesi'nin bulunduğu yerde inşa edilmesi bazı Avrupalı yazarların, caminin kilise temelleri üzerine inşa edildiği tezini ortaya atmalarına neden olmuştur. Fakat bu dayanaksız tez Halim Baki Kunter ve A. Saim Ülgen tarafından tamamiyle çürütülmüştür.⁴

Evliya Çelebi de Fatih Camii'nin yerinde olan mabedin zelzeleden yıkılmış olduğunu ve bu binanın yerin altına varıncaya kadar her şeyinin yıkılıp atılmış ve yerine yeni caminin yapılmış olduğunu söylemektedir⁵. Caminin bulunduğu yer içinse vakfiyesinde "Yeni Cami Mahallesi demekle maruf mahal"⁶ denmesine rağmen bu mevkiin eski isminin Karaman Mahallesi olduğu anlaşılmaktadır.⁷

Cami burada tek başına değil zamanın en büyük dini ve kültürel merkezi olacak bir külliye şeklinde inşa edilmiştir. Caminin kuzeyinde ve güneyindeki Fatih Medreselerini, sekiz adet Tetimme Medresesi ve yine sekiz tane olduğu için bu ismi alan Sahn-ı Seman Medreseleri oluşturmaktadır. Fakat bu medreselerden Tetimme Medreseleri bugün mevcut değildir. Külliyenin güneydoğusundaki imaret, hastane konumunda olan darüşşifa, nekahathane konumunda olan tabhane, kütüphane, ilkokul konumundaki mektep, kervansaray ve türbeler külliyenin diğer bölümlerini oluşturmaktadır.⁸

Bu büyük külliyenin merkezi konumunda olan ve Türk-İslam mimarisinin en önemli basamaklarından birini oluşturan caminin mimarı hakkında hala kesin deliller mevcut değildir. Buna rağmen araştırmacıların çoğu mimarın Atik Sinan yani Sinan el din Yusuf bin Abdullah el Atik⁹ olduğunda ittifak etmişlerdir. 1471 yılında yani caminin yapımından bir yıl

³ Eremya Çelebi Kömürciyan, *İstanbul Tarihi (XVII. Asırda İstanbul)*, Tercüme ve Tahşiyec: Hrand D. Andrcasyan, Yeni notlarla Yay. Haz: Kevoork Pamukciyan, İstanbul, 1988. s: 207.

⁴ H. B. Kunter-A. Saim Ülgen, *Fatih Camii*, *Vakıflar Dergisi*, sayı: 1, Ankara, 1938. sh: 97-98.

⁵ Evliya Çelebi, *Seyahatname*, Cilt: 1-2 Üçdal Yay. İstanbul, 1985, s: 99.

⁶ Orhan Şevket Yüksel, *Fatih Camii*, *Hayat Tarih Mecmuası*, sayı: 8, İstanbul, Eylül 1966. s: 54.

⁷ E. Ç. Kömürciyan, a.g.e., s: 206.

⁸ M. Cezar-M. Sertoğlu, *Mufasssal Osmanlı Tarihi*, cilt: 1, İstanbul 1971, s: 534-535.

⁹ Ernst Diez, *Türk Sanatı*, İst. Üniv. Ede. Fak. Yay. Sanat Tar. Enst. No: 1, İstanbul 1955, s: 139.

kadar sonra vefat eden¹⁰ ve Fatih dönemi baş mimarı olduğu söylenen¹¹ bu mimar için, Mimar Koca Sinan'dan ayırabilmek için “atik” yani “eski” lakabının kullanıldığı söylenmektedir.¹² Fakat İ. H. Konyalı tarafından, Mimar Koca Sinan doğmadan çok önce tanzim edilmiş Sinan-ı Atik’ in vakfiyesinde “atik” sıfatının kullanıldığı, bunun sonucu olarak da bu kelimenin “eski” değil, arapça “azatlı köle” anlamında kullanılmış olduğu ispatlanmıştır.¹³

Caminin mimarının Ayas adlı bir mimar ya da Christodulu adlı bir Rum olduğu da söylenmiştir. Mimar Ayas’ın Saraçhane başındaki camiini Fatih binasının kalıntıları ve izni ile inşa ettiğinin belirtilmesi dolayısıyla baş mimar olmasa da cami inşasında görev alan bir mimar olması muhtemeldir¹⁴. Fakat Christodulu ismine Boğdan beylerinden Demeter Kantimir’in Osmanlı Tarihi’nden başka bir eserde rastlanmaması bu görüşü zayıflatmaktadır.

Bu ilk Fatih Camii, Osmanlı tarihinde Edirne Üç Şerefeli Camii ile başlatılabilecek mimari gelişmenin en önemli halkalarından birisidir. Caminin bazı batılı yazarlar tarafından Ayasofya’ nın taklidi şeklinde düşünülüp Bizans kubbeli binaları üslubunda olduğunun söylenmesi kesinlikle yanlış ve taraflı bir ifadedir¹⁵. Bunu aksine Fatih Camii Selçuklularla başlayıp Beylikler ve Osmanlı devirlerinde devam eden gelişmenin tabii bir sonucudur.

Cami yaklaşık 26 m. çapındaki büyük kubbesi ile Edirne Üç Şerefeli Camii’nin bir üst aşamasını oluşturmuş, ve İstanbul’daki büyük merkezi kubbeli selatin camilerinin yolunu açmıştır. Ayasofya’ nin çöken kubbesinin yapıldığı 562 yılından sonra Bizans mimarisinde dokuz yüzyıl boyunca bir tek Aya Eirene’ nin sekizinci yüzyılda yapılan 15,14 m. çapındaki kubbesi dışında, bütün kiliselerin kubbeleri 10 m. den daha küçük çaptadır.¹⁶ Bu,

¹⁰ Kemal Altan, *Mimari Eserlerimiz ve Mimarlarımız*. *Arkitekt*, sayı: 5/6, İstanbul. s 151.

¹¹ K. Altan, a.g.m., sayı: 12, s 346.

¹² Celal Esat Arseven, *Türk Sanatı*, Cem Yay. İstanbul 1984, s. 151; A. Ogan, a. g. m., s. 11; O. Ş. Yüksel, a. g. m., s. 56; H. Ethem, *Camilerimiz*, İstanbul 1933, s. 36; Ramazan Çokdaş, ve diğr., *Fatih Camileri ve Diğer Tarihi Eserler*, T.D.V. Yay. İstanbul, 1991 s. 39; vb.

¹³ İbrahim Hakkı Konyalı, *Fatih’in Mimarlarından Azatlı Sinan (Sinan-ı Atik) Vakfiyecileri, Eserleri, Hayatı, Mezarı*, İstanbul Fetih Dorn. Neşr. Sayı: 4, İstanbul, 1953, s. 82.

¹⁴ Ekrem Hakkı Ayverdi, *Yine Fatih Camii*, *Tarih Dergisi*, sayı: 10, İstanbul, 1954, s: 113.

¹⁵ E. H. Ayverdi, *Prof. Babinger’in Fatih Devri Mimarisi Hakkında Müttalaaları*, *İstanbul Enstitüsü Dergisi*, I’den ayrı basım, İstanbul, 1955, s. 146.

¹⁶ Oktay Aslanapa, *Fatih Sultan Mehmet Zamanındaki Mimari Eserler*, *İstanbul Armağanı*, Fetih ve Fatih, İstanbul Büyük Şehir Bel. Kül. İşl. Yay. Yay. Haz. M. Armağan, İstanbul, 1995, s. 144.

Bizans mimarisinin merkezî büyük kubbe ile büyük ve toplu mekan yaratma endişesinde olmadığını ve kubbe mimarisi açısından da pek istikrarlı bir gelişmenin bulunmadığının göstergesidir. Osmanlı camilerinde ise bunun tersine, büyük-toplu mekan yaratma endişesi ile doğru orantılı olarak merkezî kubbenin istikrarlı bir gelişme gösterdiği görülmektedir.

Caminin büyük kubbesinin İstanbul'daki camiler içinde Ayasofya ve Süleymaniye'den sonra en büyük kubbelerden olmasının yanısıra¹⁷ yarım kubbenin de çok büyük çapta ele alınması bu cami ile başlamıştır.¹⁸ Bu gelişme Bayezid Camii, Şehzade Camii ve Süleymaniye' de bir geri adım ile devam etmiş, Selimiye Camii'nde de en üstün noktasına yükselerek mükemmele ulaşmıştır. Cami planının ortada her iki yandan uzun sütunlar üzerinde revaklara oturan muazzam bir kubbe ve mihrap tarafında önde bir yarım kubbe ile yanlarda sırayla üç küçük kubbe şeklinde olduğu hemen hemen bütün yazarlar tarafından kabul edilmiştir¹⁹. Yalnız bazı noktalar ve ölçüler konusunda fikir birliği mevcut değildir (bkz. ekler).

867 Cemaziyelahir' inde (Mart 1463) başlayıp, 875 Recep ayında (Aralık 1470) tamamlanan cami²⁰ yaklaşık üç yüz yıl ayakta durduktan sonra 1766 depremi ile onarılamayacak bir halde hasara uğramıştır. Sonuçta yıkılıp tekrar inşa edilen caminin eski cami ile bir ilgisi kalmamıştır. Tamamen farklı bir plan ve üslup ile inşa edildiğinden ve eski cami hakkında da elde yeterli belge bulunmadığından cami hakkında peşin hüküm veren yazarlar için bir fırsat doğmuştur. Özellikle Avrupalı yazarların bu ilk Fatih Camiini Bizans eserlerinin ya da bizzat Ayasofya'nın taklidi şeklinde ele aldıkları görülmüştür.²¹ Fakat bu cami hiç bir eserin taklidi ya da benzeri şeklinde yapılmayıp Bizans esreleri veya Ayasofya' dan mülhem bir eser de olmamıştır. Fatih döneminde sadece İstanbul'da, Fatih veya bu dönemde yetişen kişiler tarafından yaptırılmış 95 adet caminin isimleri zikredilmiştir.²²

¹⁷ E. H. Ayverdi, *İlk Fatih Camii Hakkında Yeni Bir Vesika*, Vakıflar Dergisi VI' dan ayrı basım, İstanbul, 1965, s. 67-68.

¹⁸ Fatih Camii'nden önce Edirne Beylerbeyi Camii ve Ankara Karacabey Camii eski planında yarım kubbe denemeleri görülür. İlk başarılı deneme ise Yeşil imaret Camii kabul edilir. Yarım kubbenin büyük ölçüde ele alınması ancak Fatih Camii ile başlatılır (Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimarisi*, İstanbul, 1986).

¹⁹ Süheyl Ünver, *Fatih Külliyesine Ait Dier Mühim Bir Vakfiye*, Vakıflar Dergisi, sayı: I, İstanbul, 1938, s 7.

²⁰ Semavi Eyice, *Fatih Camii ve Külliyesi*, T.D.V. İ. A., fask. 80, Haziran 1995, s. 244.

²¹ Lord Kinros, Osmanlı Tarihi, Güneş Yay. İstanbul, s: 128.

²² Nuri Ebussuudoğlu, *İstanbul'da Fatih Devri Hayır Eserlerinden Camiler*, Türkiye Turing ve Oto. Kurumu Bülteni, No: 76, İstanbul, Mayıs 1948, s. 11-14.

Bu, Tüklerin mimariye verdiği önemin ve bir Türk-İslam mimari geleneğinin bulunduğu en açık kanıtı olmalıdır. Ayrıca Fatih Camii'nin Türk-İslam mimarisinin istikrarlı ve doğal gelişimi içinde en önemli halkalardan birini oluşturduğu da araştırmacıların çoğunluğu tarafından kabul edilen bir gerçektir.

1. 2. 1766 Depremi ve Sonrası

1. 2. 1. Genel Mimari Hasar

Osmanlı devrindeki İstanbul zelzelelerinin en şiddetlilerinden sayılan ve muhtemelen İkinci Bayezid zamanındaki küçük kıyamete benzetilen depremler²³ hemen hemen aynı dereceyi bulduğu belirtilen bu zelzelede yalnız İstanbul değil civarı da sarsılmıştır.²⁴ Hicri 12 Zilhicce 1179 miladi 22 Mayıs 1766 tarihi, Kurban Bayramı'nın üçüncü Perşembe günü vuku bulan bu büyük deprem gün doğduktan yarım saat sonra, iki dakikadan az sürerek İstanbul ve civarında büyük hasara sebep olmuştur²⁵. Kaynaklarda depremin tarihi 12 Zilhicce Perşembe olarak gösterilmişse de²⁶ İ. H. Danişmend, Perşembe gününün ayın 12 sine değil 13 üne tesadüf ettiğini belirterek doğru tarihin 13 Zilhicce Perşembe olduğunu ifade etmiştir²⁷.

Zelzele neticesinde kâgir binaların, ahşap ev ve dükkanların ekserisi hasar gördükten başka bazıları da tamamen yıkılmıştır. Şiddetli sarsıntı neticesi meydana gelen hasarlardan halk korkuya kapılmış, birkaç gün sonra daha hafif olmakla birlikte, yeni bir sarsıntının vukuu halktaki korkuyu daha da fazlalaştırmıştır. İkinci sarsıntı aynı zamanda, binalardaki hasarları daha belirgin bir hale koymuş, bu yüzden halk bir müddet çadırlarda oturmayı tercih etmiştir²⁸. Hatta bu sarsıntıların Rebiülevvel yani Ağustos ayına kadar takriben iki buçuk ay muhtelif fasılalarla tekerrür ettiği, zarar ve ziyanın 22

²³ Osmanlı devrinde tarihi kaynaklara göre İstanbul'un maruz kaldığı en şiddetli zelzele olduğu söylenir. 1509 daki bu zelzelede İstanbul'da 109 cami ve mescit, 1070 ev Eğrikapı' dan Yedikule' ye kadar uzanan sahada İstanbul surları, Topkapı Sarayı'nın deniz tarafındaki duvarları, Kızkulesi, Galata surlarının ekseri yerleri ve Yedikule yıkılmıştır (M. Cezar, Osmanlı Devrinde İstanbul Yapılarında Tahribat Yapan Yangınlar ve Tabii Afetler, G. S. A., Türk Sanatı Tarihi Arş. ve İnc., İstanbul, 1963, s. 382).

²⁴ M. Cezar, a. g. m., s: 390.

²⁵ İ. H. Danişment, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, İstanbul 1972, cilt:1, s:316.

²⁶ Ahmet Vasıf, Vasıf Tarihi, İstanbul 1219, cilt: 1, s: 275 ; Mustafa Cezar, a. g. m., s:

²⁷ İ. H. Danişment, a. g. e., cilt: 4, s: 42.

²⁸ M. Cezar, a. g. m., s: 390.

bin kese yani 11 milyon kuruş tahmin edildiği belirtilmekte, şehrin yeniden imarında Üçüncü Mustafa'nın nakdi yardımlarından da şükranla bahsedilmektedir.²⁹

Deprem tarihî abidelerdeki tahribatının da hayli korkunç derecede olduğu, Sultan Selim, Şehzade, Süleymaniye, Nuruosmaniye, Laleli, Valide ve Ayasofya camileri hariç diğer camilerin bazılarının minarelerinin, bazılarının ise kubbelerinin çöktüğü kaydedilmektedir. İstanbul surlarının bazı yerleri de yıkılarak ahşap saraylardan Beşiktaş Sarayı epeyce zarar görmüş, Topkapı Sarayı ve Eski Saray'da da yine bir hayli hasar meydana gelmiştir. Fatih Camii'indeki hasar ise yeniden inşa etme gereği duyulacak derecede fazladır.

Deprem sonrası onarımlar için çeşitli isimlerin görevlendirildiği kaydedilmiştir. Çarşı için Tıflı Efendi, surlar için Hacı Mehmed Ağa, baruthane için Şehdi Osman Efendi, Saraçhane için Atıfzade Ömer Efendi, Topkapı Sarayı için Şehremini Ahmed Efendi, Yeniçeri Odaları için Haseki Mustafa Ağa, Tophane için Mahmud Bey tayin ve memur edilmiştir³⁰. Tamir işi için her sahaya ayrı bir kişinin görevlendirilmesi yoluna gidilmesi, şehrin imarının bir düzen içerisinde daha çabuk ve daha iyi bir şekilde gerçekleştirilmesini sağlamıştır. Padişah III. Mustafa da hem bu depremde gösterdiği maddi ve manevi yardımlar, hem de deprem dışı gösterdiği faaliyetler ile Osmanlı sultanları içinde imarçı padişahlar içinde sayılacak bir konuma gelmiştir.

1. 2. 2. Fatih Camii' inde Hasar

22 Mayıs 1766'daki bu büyük depremde belki de en büyük hasarı gören tarihî yapı Fatih Camii' dir. Fatih Camii depremden öyle zarar görmüştür ki başka yapılar gibi tamir edilmekle düzelecek bir durumu kalmamıştır.

Depremde caminin büyük kubbesi tamamen çökerek harap hale gelmiş³¹, küçük kubbeler ve duvarlar da oldukça hasar görmüştür.³² Cami

²⁹ İ. H. Danişment, a. g. m., cilt: 4, s: 42.

³⁰ M. Cezar, a. g. m., s: 390; Ahmet Vasıf, a. g. e., s: 276.

³¹ İ. H. Danişment, a. g. e., cilt:1, s: 316.

³² M. Cezar, a. g. m., s: 390.

bunun üzerine Sultan III. Mustafa'nın emri ile tamamen yıkılarak yeniden inşa edilmiştir.

Zelzelede Fatih Camii'nin en büyük zararı görmesi birkaç şekilde açıklanabilir. Deprem bilimsel kaynaklarda, tarihî kaynaklarda zikredildiği gibi çok yüksek şiddette bir deprem olarak gösterilmemektedir. 1752'den sonra ikişer üçer yıl ara ile 1766'ya kadar bundan sonra da birer yıl ara ile 1770'e kadar İstanbul'da muhtelif aralarla depremler olmuştur. Bizim konumuz olan 1766 depremi de bu depremler içinde çok da şiddetli olarak kaydedilmiş bir deprem değildir.³³ Fakat merkezin daha fazla sarsılacağını düşünürsek deprem merkezinin İstanbul sur içi olduğu düşünülebilir. Hatta diğer yapılar yanında en büyük zararı Fatih Camii'nin görmesi, bu yapının depremin merkezine en yakın bölgede bulunduğunu akla getirebilir.

Bunun dışında Fatih Camii'nin zarar derecesinde etkili olabilecek bir diğer unsur ise caminin malzemesinin diğer yapılar kadar dayanıklı olmaması ihtimalinden kaynaklanabilir. Buna yapının İstanbul'a yapılan ilk camilerden olması sebebiyle, yıpranma payını da katarsak caminin hasarını biraz daha anlaşılır kılabiliriz. Ayrıca cami daha önceki deprem veya afetlerden zarar görmüş, bu zararların bir kısmı büyük veya görülebilir olduğundan tamir edilmiş, fakat bu civarda sadece kaydedilmiş olan birçok yangın, deprem veya patlamalar sırasında aldığı bazı hasarların fark edilmeme yahut dikkate alınmaması ile bu hasarlar için tamir görmemiş olma ihtimali de büyüktür. Çeşitli tamirler ve görülemeyecek hasarların sarstığı camide bu son deprem yıkıcı bir etki göstermiştir denilebilir.

Caminin daha önce geçirdiği sarsıntılardan gördüğü hasarlardan bir kısmı kaydedilmiştir. Mesela ilk olarak daha önce de "küçük kıyamet" diye bahsedilmiş olan ve II. Bayezid zamanında 1509 yılında vuku bulan depremde Fatih Camii'nin kubbeleri hasara uğramış, büyük sütunlarından dört tanesinin başlığı düşerek kubbe bir tarafa eğilmiştir. Külliyesinden bimarhanenin, imaretin, Sahn-ı Seman Medreseleri'nin ve daha bazı yerlerin kubbesi çökmüştür.³⁴ Bunun dışında 1633 yangınında caminin minare külahları yanmış,³⁵ 1698'de baruthanenin infilakı ile Aksaray, Fatih Camii ve

³³ K. Ergin - U. Güçlü - Z. Uz, Türkiye ve Civarının Deprem Kataloğu (MS. 11 Yılından 1964 Sonuna Kadar), İ.T.Ü. Maden Fak. Arz Fiziki Enst. Yay. No: 24, İstanbul, 1967.

³⁴ Depremin şiddetini göstermesi açısından bu depremde Bayezit Camii kubbesinin de hasara uğradığı, Bayezit Camii Medresesi'nin ise tamamen yıkılarak bir enkaz yığını haline geldiği söylenebilir. M. Cezar, a. g. m., s: 382.

³⁵ M. Cezar, a. g. m., s: 335.

Silivrikapı semtlerindeki yüksek bina ve camilerin üst kısımları zarar görmüştür.³⁶ Ayrıca 1754 depreminde Bayezid Camii ile birlikte Fatih Camii'nin de kubbesinde hasarlar meydana geldiği ve padişah emri ile derhal tamir edildiği belirtilmiştir.³⁷ Bunların dışında 10 Mayıs 1556, 1592, 25 Mayıs 1719 ve 1763 depremlerinde de Fatih Camii'nin hasar gördüğü kaydedilmiştir.³⁸

Sebebi ne olursa olsun caminin gördüğü hasar derecesi oldukça büyüktür. Bu büyük hasar artık yeni bir tamirle kapanamayacak durumdadır ve caminin tamamen yıkılması ile yerine yeni bir üslupla fakat klasik unsurlar da gözetilerek yeni bir caminin yapılmasına 1180 senesinde başlanmıştır.

Depremden sonra -önce de söylendiği üzere- hemen hemen yeniden inşa edilen Fatih Camii'nde eski camiden kalan kısımlar; şadırvan avlusu, caminin avludan girilen giriş kapısı üstündeki kitabe, minarelerin birinci şerefesine kadar olan gövdesi, zamanında kabristan değil, bir nevi gül ve çiçeklerle süslü iç bahçenin açık pencere ve parmaklıkları, tabhane önünden külliye meydanına girilen süslü kapı, şadırvan avlusunda camiye bitişik baş ve son pencereleri üzerinde içte caminin dış süsleri meyanında Edirne ekolünden gelen çini ve yazılı iki panodur.³⁹ Ayrıca bunlara mihrabı da eklemek mümkündür.⁴⁰

Caminin inşası tarihi kaynaklara göre H. 4 Rebiülevvel 1181 Ml. 31 Temmuz 1767 tarihinden H.10 Muharrem 1185 Ml. 25 Nisan 1771'e dek sürmüştür.⁴¹ Fakat faaliyet bundan çok önce başlamıştır. Hatta Fatih Türbesi 1180'de yapıлып bitmiştir. Caminin tamiri için bina eminliğine Haşim Ali Bey depremden hemen sonra atanmış, 1180 yılında ise bina eminliğinden Haşim Ali Bey azlolunarak yerine Sarim İbrahim Efendi getirilmiştir. Gerek türbe inşaatının bitirilmesi gerekse medreselerin tamiri Sarim İbrahim Efendi'nin bina eminliği zamanında olmuş, 1183'de Sarim İbrahim Efendi'nin vezirlikle orduya iltihakı emredildiğinden onun yerine tayin olunan İzzet Mehmet Bey'in zamanında inşaat tamamlanmıştır.⁴²

³⁶ M. Cezar, a. g. m., s: 345.

³⁷ M. Cezar, a. g. m., s: 389.

³⁸ N. N. Ambraseys - C. F. Finkel, The Seismicity of Turkey and Adccacent Arcas (A Historical Rewiew 1500-1800), Eren Yay. İstanbul, 1995. S: 48, 57, 106, 135.

³⁹ S. Ünver, *Fatih Külliyesinin Eski Camii*, TEGE. Labaratuvarı Yay. 5, İstanbul, 1953, s: 6-7.

⁴⁰ E.H. Ayverdi, *Vakıflar Dergisi* VI a. g. m. s: 65.

⁴¹ İ. H. Danişment, a. g. e., cilt: 1, s: 316.

⁴² M. Cezar, a. g. m., s: 390.

Fatih Camii'nin yeniden inşası sırasında başmimar olarak ise karşımıza öncelikle Mehmet Tahir Ağa çıkmaktadır. Cami inşasına başlandığı sırada kendisine 1768'de (H. 1181) cami Kürsi Şeyhi Abdülkadir Efendi tarafından sof ferace giydirildiği rivayet olunur.⁴³ Fakat aynı tarihte İbrahim Ağa ve Abdi Ağa'nın isimleri başmimar olarak geçmektedir.⁴⁴ Bu nedenle Fatih Camii inşasında başmimarın kim olduğunu ya da hangi dönemlerde kimlerin başmimarlık yaptığını kesin olarak söylemek mümkün olmamaktadır. Mehmet Tahir Ağa'nın kalfa Kôr Yani ile birlikte bugünkü Fatih Camiini inşa ettiği belirtilmesine rağmen⁴⁵ Mehmet Tahir Ağa'nın bütün inşa süresince başmimar olup olmadığı bilinmiyor. Fakat Kôr Yani olarak geçen kişi Fatih Camii inşaat defterinde Yani Kalfa şeklinde karşımıza çıkıyor.⁴⁶ Bazı yazarların Fatih Camii inşası sırasında başmimar olarak gösterdiği Hacı Halife⁴⁷ ise 1182 Recep sonları da hassa başmimarı olarak gösterilen Ahmet Ağa⁴⁸ olabilir.

Caminin yeniden inşası sırasında plan gibi iç mekan büyüklüğünün de değiştirildiği iddia edilmiştir. Fakat bu iddialar iki grupta toplanmıştır. Bir kısım araştırmacılar caminin mihrap kısmı değiştirilmeyerek yan duvarların biraz daha daraltılmasıyla yeniden inşa edildiğini kabul ederlerken,⁴⁹ diğer bir kısım araştırmacılar ise caminin eskisinden daha büyük olarak yapıldığını kabul etmektedirler.⁵⁰ Eskiden caminin yerinde bulunan Havariler Kilisesi'nin yıkılıp, caminin onun temellerine oturduğu fikri kesinlikle yanlış olmakla birlikte, bu kilisenin eski taşlarından avlu döşemesi olarak faydalandığı da görülmüştür.⁵¹ Caminin planı ile alakalı tez ortaya koyan araştırmacıların planları ekler bölümünde verilmiştir.

⁴³ İ. Kumbaracılar, *Türk Mimarıları, Arkitekt*, sayı: 2, İstanbul, 1937, s: 60.

⁴⁴ M. Erdoğan, *Mehmet Tahir Ağa*, İstanbul Üniv. Ede. Fak. *Tarih Dergisi*, sayı: 10, İstanbul, 1954 s: 160.

⁴⁵ İ. Kumbaracılar, a. g. m., s: 60.

⁴⁶ B.O.A. D.B.Ş.M. B.N.E. 15963.

⁴⁷ A. S. Ülgen, *Fatih Çağında Türk Mimarisini*, *Mesleki ve Teknik Öğretim*, cilt: 1, sayı: 3, İstanbul 1953 s: 5, H. Ethem, a. g. c, s:32.

⁴⁸ M. Erdoğan, İstanbul Üniv. Ede. Fak. *Tarih Derg.* a. g. m., s: 160.

⁴⁹ E. H. Ayverdi, *Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri (855-886, 1451-1481) III*, İstanbul 1973, s: 365; O. Aslanapa, İstanbul Armağanı, a. g. m., s: 144; E. Dicz - O. Aslanapa, a. g. c., s: 141.

⁵⁰ R. Anhegger, *Eski Fatih Camii Meselesi*, *Tarih Dergisi* cilt:VI, sayı: IX, İstanbul 1954; A. S. Ülgen. a. g. m., s: 5.

⁵¹ S. Eyice, T.D.V. İslam Ansiklopedisi, a. g. m., s: 245.

2. YENİDEN İNŞA

2. 1. III. Mustafa Döneminde Mimari Üslup

III. Mustafa Osmanlı padişahları içinde imarcı sultanlardan sayılmaktadır. Barok üslupta inşa ettirdiği Üsküdar Ayazma Camii ve külliyesi, Laleli Camii ve külliyesi, Kadıköy’de yaptırdığı cami ve Fatih Camii’nin yeniden inşasının yanında, yaptırdığı eserler Kahire ve Rodos’a kadar uzanmıştır. Buna rağmen yaptırdığı eserlerin hiç birinin kendi adı ile anılmamasına sitem ederek “Üç cami yaptırdım; birini su aldı (Ayazma), birini dede aldı (Laleli), birini kadı aldı (Kadıköy)” yada “birini su, birini dede, birini de ceddim (Fatih Camii) aldı” dediği rivayet olunur.

Nuruosmaniye ile en büyük eserini veren Barok üslubun III. Mustafa döneminde devam ettiğini kabul eden yazarların yanında Ayazma ve Laleli Camileri’nde kendilerinden önceki yapılarda uygulanan barok doğrultudaki bazı yeniliklerin tekrarlandığı, III. Mustafa döneminin diğer yapılarından olan, Yeni Han (1764), Zeynep Sultan Camii (1769) ve Fatih Camii gibilerinin ise Avrupa etkileri bakımından anlamlı eserler olmadığını belirten araştırmacılar da mevcuttur.⁵²

Fatih Camii de bu dönemin bir eseri olmasına rağmen, eski caminin yerine inşa edildiğinden olsa gerek, klasik Osmanlı mimarisine uygun bir şekilde inşa edilmeye çalışılmıştır. Ekrem Hakkı Ayverdi’ ye göre camii; “Nuruosmaniye, Laleli ve Ayazma Camileri’nin Rokoko üslubuna hiç uymamakta, kıvrım kıvrım mühani silmeler, kepçe gibi saçaklar, acayip üstlük pencereler bulunmamaktadır. Laleli’ nin, hele hele Ayazma’ nın sivri nispetine de rastlanmamakta, oturaklı, ahenkli, ağırbaşlı bir tenasüp her tarafa hakim olmaktadır. Hatta üst kulelerin dişli yuvarlak köşelerini, bir-iki pek tali noktadaki sivrice ahengi kaldırırsak, aşağı yukarı karşımızda Sultanahmet’ in bir eşi kalır”.⁵³ Yine de İtalyan işi olduğu kabul edilen iç kısımlardaki kalem işlerinin çirkinliği⁵⁴ dıştan bakıldığında edinilen bu izlenimi zedelemektedir.

⁵² Ayla Arel, Onsekizinci Yüzyıl İstanbul Mimarisinde Batılılaşma Süreci, İ.T.Ü. Mim. Fak. İstanbul 1975 s: 70, 71.

⁵³ E. H. Ayverdi, Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri, s: 366.

⁵⁴ E. Diez - O. Aslanapa, a. g. e., s: 162; D. Kuban, Türk Barok Mimarisi Hakkında Bir Deneme, İstanbul 1954 s: 32.

Aslında Türk Baroğu olarak adlandırılan ve 18. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Türk sanatına giren üslup, geleneklere bağlı çeşitli yapılarında tatbik edilir ve bunların her türlü aksamında kendini gösterir. Mesela kemerlerin artık biçimi değişmiş, çok eskiden beri Türk mimarisinin kullandığı sivri kemerin yerini barok profilli kemer almıştır. Stalaktitli sütun başlıkları artık unutulmuş bunların yerine barok başlıklar işlenmiştir. Mimari süsleme ise, Türk sanatının yüzyıllardır kullanılan motiflerini artık unutmuş batının motiflerini alarak, bunu kendi yapı biçimlerine uydurmuştur. Fakat barok, Türk sanatında dini mimaride planlara büyük ölçüde bir tesir yapmamış, üst yapı ve cephe görünüşlerinde, iç süsleme de yani mimari tesirde hakim olmasına karşılık, yapıların plan düzenlemesi eski geleneğe sadık kalmıştır.⁵⁵

III. Mustafa döneminde hassa başmimarlığında 1758-1761 arasında Ahmet Ağa⁵⁶, 1761-1767 tarihlerinde Mehmet Tahir Ağa,⁵⁷ 1768-1770 arasında Abdi Ağa bulunmuş, daha sonra yerine tekrar Mehmet Tahir Ağa geçmiştir. Tahir Ağa'nın bundan sonra 1770-1775 ve arada Hafız İbrahim Ağa'nın iki yıllık başmimarlığından sonra 1777-1784 arasında tekrar başmimar olduğu kaydedilmektedir.⁵⁸ Buradan da anlaşılacağı üzere III. Mustafa ve daha sonraki I. Abdülhamit devirlerinde hassa başmimarlığını fasılalarla en fazla ifa eden kişi Mehmet Tahir Ağa'dır. Dolayısıyla bu dönemin çoğu barok ve rokoko tarzı eserlerinde en büyük pay sahibi kişi de Mehmet Tahir Ağa olmaktadır. Kuşkusuz devrin üslubunu tayin eden kendisi değildir. O, genel anlayışı uygulayanlardan sadece biridir.

2. 2. Belgelere Göre Tamir Süreci

İlk Fatih Camii'nin inşasına 1463 (867) Cemaziyelahir (Şubat-Mart) ayında başlanmış⁵⁹, inşaat yedi sene on ay kadar sürmüş ve M. 1470 Kanunievvel veya 1471 Kanunısani ayında tamamlanmıştır.⁶⁰ Bu ilk Fatih Camii 13 Zilhicce Perşembe 1179 günü vuku bulan ve gün doğduktan yarım saat sonra iki dakikadan az sürerek İstanbul ve civarında büyük tahribata

⁵⁵ Semavi Eyice, *18. Yüzyıl Türk Sanatı ve Türk Mimarisinde Avrupa Neo-Klasik Üslubu*, Sanat Tarihi Yıllığı, IX-X, İstanbul Üniv. Ede. Fak. Sanat Tarihi Enst. 1981s: 165.

⁵⁶ M. Erdoğan, İstanbul Üniv. Ede. Fak. Tarih Derg., a. g. m., s:166.

⁵⁷ M. Erdoğan, İstanbul Üniv. Ede. Fak. Tarih Derg., a.g.m., s: 158.

⁵⁸ M. Erdoğan, İstanbul Üniv. Ede. Fak. Tarih Derg., a. g. m., s: 160.

⁵⁹ İ. H. Danişment, a. g. e., cilt: 1, s: 300.

⁶⁰ İ. H. Danişment, a.g.e.,cilt:I, s: 315.

sebepl olan büyük depremlde kbbesi kerek harap olmuştur.⁶¹ Depremden sonra Şehrin diğer zarar gören mahallerinin yeniden imarında olduğu gibi Fatih Camii'nin de tamirinde III. Mustafa'nın büyük gayreti vardır. Büyük kbbesi tamamen, Şadırvan avlusunun kbbeleri kısmen yıkılan, minareleri ise bir hayli sarsılan cami, temeline kadar yıktırılarak, yeni bir plana göre yeniden inşa edilmiş, Şadırvan avlusu da esaslı bir surette tamir görmüştür.⁶²

nce de belirtildiği üzre Şadırvan avlusu, caminin avluya açılan kapısı üstündeki kitabe, minarelerin birinci Őerefeye kadar olan gövdeleri, zamanında kabristan değil, bir nevi gl ve çiçeklerle süslü i bahçenin açık pencere ve parmaklıkları, tabhane önünden külliye meydanına girilen süslü kapı, Şadırvan avlusunda camiye bitişik baş ve son pencereleri üzerinde ite caminin dış süsleri meyanında Edirne ekolünden gelen ini ve yazılı iki pano⁶³ ve Ekrem Hakkı Ayverdi'ye göre mihrap⁶⁴ dışındaki kısımlar yeni cami ile birlikte inşa edilmiştir.

Caminin yeniden inşasına kaynaklara göre 4 Rebiülevvel 1181 (31 Temmuz 1767) tarihinde baŐlanmış, 10 Muharrem 1185 (25 Nisan 1771) tarihinde tamamlanmıştır.⁶⁵

ÇalıŐmamızın asıl konusunu oluşturan, caminin tamiri sırasında yapılan masrafları gösterir defterde ise inşaatın 1180 Cemaziyelahir grresinde (4. 11. 1766) baŐladıđını ve dokuz ayda eski duvarların yıkılarak yeni temel in atıldığını belirtmektedir. Defterde inşaatın bundan sonra yirmi yedi buçuk ay daha sürdüğü ve 1183 senesi Cemaziyelahirinin 15. gününe (16. 10. 1769) kadar yarım kbbe camlarının zemine kadar tamamlandığı belirtiliyor.

Defter, görevi tam olarak belirtilmemekle birlikte inŐadan sorumlu memur olduğu anlaşılan ve inşa sırasında yapılan bütün harcamaları kaydederek hazineden tahsil eden kişinin memuriyet süresini kapsamaktadır. Bu kişinin camiye atanmış ikinci bina emini olan İbrahim Sarim Efendi olması kuvvetle muhtemeldir. Çünkü caminin yeniden inşası için atanan ilk

⁶¹ İ. H. Danişment, a.g.c., cilt:IV, s: 42

⁶² M. Erdoğan, *Son İncelemelere Göre Fatih Camii'nin Yeniden İnşası Meselesi*, Vakıflar Dergisi, sayı: V, Ankara 1962, s: 163.

⁶³ S. nver, a. g. m., s: 67.

⁶⁴ E. H. Ayverdi, Vakıflar Derg. IV, a. g. m., s: 65.

⁶⁵ İ. H. Danişment, a.g.c., cilt: 1, s: 316.

bina emini Haşim Ali Bey 1180 Muharreminde bu işten azledilmişti.⁶⁶ Onun yerine de şikkievvel defterdarı olan İbrahim Sarim Efendi getirilmiştir. Bina Eminliğine başlama tarihi kaynaklarda 2 Cemaziyevvel 1180 olarak belirtilmiştir.⁶⁷ Defterin başlama tarihi de bu tarihten yaklaşık bir buçuk ay sonrasına tekabül etmektedir. Vazifesinin bitiş tarihi ise 4 Cemaziyelahir 1183⁶⁸ gösterilmiştir. Defterde ise memuriyetinin bitiş tarihi olarak 15 Cemazielahir 1183 belirtilmiştir. Kaynaklarla defter arasında çok fazla sayılamayacak bir fark karşımıza çıkmaktadır. Fakat bu dönemin İbrahim Sarim Efendi' nin memuriyet dönemini kapsadığını kabul edecek olursak defterdeki tarihlerin daha doğru olması kuvvetle muhtemeldir. Defterin son bölümünde memuriyet tarihinin bitiminden sonraki bir ay için verilen küçük masraf çizelgesini yeni memurun atanması ve göreve başlaması için geçen süre olarak açıklamak mümkündür. İbrahim Sarim Efendi' den sonra görevi devralan İzzet Mehmet Bey Recep ayı ortasında göreve başlamıştır denildiğine⁶⁹ ve defterde geçen son tarih de 16 Recep 1183 olduğuna göre yukarıda ortaya konulan görüş daha da kuvvet kazanmıştır.

Defterin girişindeki açıklama bölümünde inşaata 1180 senesi Cemaziyelahiri guresinde başladığı belirtilir. Diğer kaynaklarda ise 4 Rebiülevvel 1181 senesi başlangıç tarihi olarak verilmektedir. Bu tarih defterdeki başlangıç tarihinin dokuz ay sonrasına tekabül etmektedir. Görüldüğü gibi defter ve diğer kaynaklar arasında bir çelişki varmış gibi görünüyor. Fakat defterde eski duvarların kaldırılması ve yeni temelin atılması dokuz ayda tamamlanmıştır denilmektedir. Bu da yukarıda bahsedilen tarih ile paralellik arz etmektedir. Yani kaynaklar temelin atılmasından sonraki dönemi inşa tarihi olarak kabul etmişlerdir denilebilir. Ama yine de bu tarihi oldukça geç bir tarih olarak değerlendirebiliriz. Çünkü yeni camiyi inşa için ilk Bina Emini Haşim Ali Bey 1179 Zilhiccesinde göreve başlamış, bundan yaklaşık bir ay sonrada görevinden azledilmiştir. Eğer bu tarihi de faaliyetin başlama tarihine eklersek yaklaşık 10 aylık bir fark ortaya çıkıyor.

Caminin inşasına başlama ve bitiş tarihleri arasında bu gibi ihtilafların bulunması, inşaata başlama ve bitirme tarihlerini anlama tarzından

⁶⁶ Mehmet Süreyya, Sicill-i Osmanî, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 1996, cilt: 2, s: 651.

⁶⁷ M. Erdoğan, Vakıflar Dergisi, sayı: V, a. g. m., s:169; Ayvansaraylı Hafız Hüseyin, Camilerimiz Ansiklopedisi (Hadikatül Cevami), Açıklama ve İlavelerle Yay. Haz: İhsan Erzi, cilt: 1, İstanbul, 1987, s: 33.

⁶⁸ M. Erdoğan, Vakıflar Dergisi, sayı: V, a. g. m., s:170.

⁶⁹ M. Erdoğan, Vakıflar Dergisi, sayı: V, a. g. m., s: 170.

ortaya çıkmıştır da diyebiliriz. Çünkü bazı araştırmacılar veya vakanüvisler temeli kazmayı, bazıları temel atmayı, bazıları ise temelden sonra inşaatın ana gövdesine başlanmasını başlangıç kabul etmiş olabilirler. Elimizdeki defterde eski duvarların yıkılışı ve temelin oluşturuluşunun ne kadar sürdüğünün kesin olarak belirtilmesi bu anlayış farkının nereden kaynaklandığını kolaylıkla anlayabilmemizi sağlamıştır.

Buna benzer bir durum Süleymaniye Camii inşaat defterlerinde de karşımıza çıkmaktadır. Süleymaniye Camii muhasebe defterleri 961 Muharremden 966 Şevvale kadar süren bir dönemi kapsamış, caminin inşasına başlama tarihi 957 Cemaziyelevvel kabul edilse bile başlangıçtaki üç sene altı aylık bir dönemin muhasebe defteri elde olmadığından, başlangıç tarihini tam olarak ortaya konamamıştır. Mihrabın temelini atma tarihi olan bu tarihten çok önce inşaat sahasının ve bina temellerinin hazırlanmış olması gerektiğine göre başlama tarihi olarak daha önceki bir tarih de kabul edilebilir.⁷⁰ Böylelikle hem başlama tarihi muğlak kalmakta, hem de bu tarih kabul edildiği takdirde üç buçuk seneden çok daha fazla bilinmeyen dönem ortaya çıkmaktadır.

Fatih Camii'nin defterinde ise başlangıç tarihi bilinip bitiş tarihi bilinmemektedir. Fakat açılış töreninin yapılması daha dikkat çekici ve geneli ilgilendiren bir olay olduğundan kaynakların bu tarihi doğru olarak bildirmesi ihtimali daha büyüktür. Bu nedenle inşaanın bitiş tarihi hakkında çok fazla ihtilaf ortaya çıkmamakta fakat başlangıç hakkında kaynaklardaki belirsizlik ancak bu tip belgeler sayesinde açıklığa kavuşabilmektedir. Defterin, inşaatın ilk safhalarını kapsamaması son bölümde daha fazla geçebilecek mimarı unsurlar açısından büyük bir dezavantaj oluştursa da söylediğimiz taraftan bakıldığında bir avantaj olarak düşünülebilir.

İnşaatın bitmesi ve açılışı hakkında defterden kesin bir sonuç elde edilmesi mümkün olamamaktadır. Daha önce de belirttiğimiz üzere defter sadece inşa ile sorumlu olan memurun (yani İbrahim Sarım Efendi'nin) memuriyet süresini kapsamaktadır. İnşaatın tamamen bitmediği düşünülürse, inşaatın bu safhasında memurun değiştirildiği açıktır. İnşa sürecinin tamamı hakkında bilgi için ise yeni memurun (yani İzzet Mehmet Bey' in) muhasebe defterine de ihtiyaç vardır. Fakat maalesef Dahiliye Başmuhasebe Binaeminliği bölümünün tasnif edilmiş kısmında bu konu ile alakalı başka

⁷⁰ Ö. L. Barkan, Süleymaniye Camii ve İmaretİ İnşaatı (1550-1557), T.T.K., cilt: 1, Ankara, 1975, s: 49.

bir deftere rastlanmamıştır. Bu nedenle kaynaklarda 10 Muharrem 1185 caminin açılış tarihi olarak belirtildiğine göre defterin bitiminden açılışa kadar geçen on sekiz ay müddetinde inşaatın ilerleyişi, malzeme ve masraflar hakkında kesin bilgi bulunmamaktadır. Buna rağmen eski duvarların yıkılışından itibaren otuz altı buçuk ayı, ya da temelin atılmasından itibaren yirmi yedi buçuk ayı kapsayan bu bilgilerin gerek caminin inşası, gerek kullanılan malzeme, gerekse yapılan masraf hakkında ortaya koydukları, bu dönem hakkında açıklayıcı bilgiyi oluşturmakta aynı zamanda da inşaatın bitimine kadar olan süre hakkında da genel bir fikir oluşmasını sağlamaktadır. Defterin, inşa süresinin yarısından oldukça fazla bir süreyi kapsaması yukarıdaki düşünceyi sağlamlaştırmaktadır.

2. 3. Mali Kaynaklar ve Harcamalar

2. 3. 1. Gelirler

Caminin inşası için sarfedilecek paranın kaynağı B.O.A D.B.Ş.M. B.N.E. 15963/106 nolu defterin hemen giriş bölümünde gösterilmiştir . Bazı kaynaklarda inşaat için caminin vakıf gelirlerinin kullanıldığına işaret edilmektedir. Özellikle Fatih Camii inşaatı için vakıf gelirlerinin kafi gelmemesi sebebiyle Hazine-i Hümayun'dan bu iş için para tahsis edildiği de belirtilmekte ancak ayrıntılı bir bilgi verilmemektedir.⁷¹ Bu sebeple burada ortaya konulacak bilgilerin, bu konuda ve diğer konulardaki belirsizliklerin büyük kısmını gidermesi beklenmektedir. Kaynaklarda işaret edilmesine rağmen defterde cami vakıf gelirlerinin inşa için kullanıldığına dair bir gösterge bulunmamaktadır.

Deftere göre inşa için Hazine-i Enderun-ı Hümayun'dan 1180 Şaban ve Zilhicce, 1181 Sefer ve Şaban aylarında toplam 132 924,5 kuruş alınmış, Darphane-i Amire' den ise 1181 Zilhicce, 1182 Cemaziyelevvel ve Zilhicce, 1183 Safer aylarında olmak üzere toplam 215 000 kuruş alınmıştır. Sonuçta alınan yekun 357 174,5 kuruş olarak belirtilmiştir. Gelirlerin kaynağı girişteki bu küçük bölümde belirtildikten sonra giderler de teker teker gösterilerek paranın sarf edildiği her kuruş yazılmıştır. Aslında hesaplarda az da olsa matematiksel bir hatanın olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü 1180 Şaban ayında Enderun-ı Hümayun' dan alınan 25 000 kuruşun, 17 075,5kuruşu

⁷¹ Ahmet Vasıf, a. g. e., s: 275.

türbelerin masrafında kullanıldığından hesaptan düşülmüş, böylelikle alınan meblağ 7 924,5 kuruş olmuştur. Enderun-ı Hümayun' dan 1180 Zilhicce' de 25 000, 1181 Safer de 50 000, 1181 Şaban'da 50 000 kuruş olmak üzere toplam 132 924,5 kuruş alınmıştır Darphane-i Amire'den alınanlarla birlikte toplam meblağ 347 924,5 kuruş olmaktadır. Sonuçta gösterilen 357 075,5 kuruş düşünülürse 9 151 kuruşluk bir açık ortaya çıkmaktadır. Bunu bir yanlışlık şeklinde ele almadığımızda ise Enderun-ı Hümayun' dan "timur ücreti için" denilmesine rağmen herhangi bir meblağın belirtilmediği bölüm akla geliyor. Bu bölüm için yazılmamış veya unutulmuş fiyat 9 151 kuruş olarak düşünülürse hesap tamamlanmış oluyor. Fakat demir için bu kadar düşük bir miktarın alınacak olması pek de mantıklı görünmemektedir. Defterin sonunda da 17 Recep 1183'de Darbhane-i Amire' den tamamen bu paranın teslim ve tahvil olduğu söylenmektedir. Ayrıca bu meblağ Kise-i Rumi olarak da belirtilmiştir. 714 Kise-i Rumi ve 174,5 kûsur şeklinde belirtilen bu para, Kise-i Rumi' nin 500 kuruşluk bir para birimi olduğu düşünüldüğünde $714 \times 500 = 357 000 > 357 175 - 357 000 = 174,5$ olarak başta gösterilen miktarla aynı olarak çıkmaktadır (Tablo).

Defterin özellikle gider bölümünde birtakım matematiksel hataların olduğu göze çarpmaktadır. Fakat gider bölümünün genişliği ve zamanın imkanları düşünüldüğünde bütün bu işlemlerin belirli insanlar tarafından yapıldığı gerçeğini hatırlamamız gerekir. Bu kadar büyük hesaplarda, özellikle çarpma işlemlerinde hataların olması normaldir. Çünkü günümüzde bütün hesapların makineler tarafından yapıldığı bir ortamda dahi hatalar yapıldığı bilinmektedir. O dönemin şartlarında da bu tür hataların yapılması normal karşılanmalıdır.

Alınan yer	Tarih	Miktar
Hazine-i Enderun-ı Hümayun	20 Şaban 1180	7 924,5*
Hazine-i Enderun-ı Hümayun	15 Zilkade 1180	25 000
Hazine-i Enderun-ı Hümayun	-----	Bera-yı baha-i timur
Hazine-i Enderun-ı Hümayun	17 Safer 1181	50 000
Hazine-i Enderun-ı Hümayun	22 Şaban 1181	50 000
Darphane-i Amire	2 Zilhicce 1181	40 000
Darphane-i Amire	2 Cemaziyelevvel 1182	75 000
Darphane-i Amire	5 Zilkade 1182	50 000
Darphane-i Amire	23 Safer 1183	50 000

Tablo : 1

* Aslında 25 000 kuruş alınmış fakat 17 075,5 kuruşu türbelerin ve minarelerin masrafında kullanıldığı için hesaptan düşülmüştür.

2. 3. 2. Giderler

Defter genel olarak giderlere ayrıldığından bu bilgiler daha geniş bir hacim tutmaktadır. Fakat caminin inşası ve kullanılan malzeme açısından da aynı bölümler esas alınacağından bu bölümde çok genel olarak incelenecek ve daha ayrıntılı bilgi malzeme, malzeme kaynakları , inşaat teknolojisi, işgücü ve zanaat erbabı gibi konular ve bunların alt bölümlerinde verilecektir.

Giderleri çok genel olarak işgücü ve malzeme başlıklarında ele alabiliriz. Çünkü malzeme ve işgücü kavramları (çok detaya inilmediği takdirde) oldukça kapsamlı bir alanı içine almaktadır.

Malzemelerin içinde çeşitli taş cinsleri oldukça fazla bir yer kaplamaktadır. Bu taş cinslerinden bazılarının özelliği bilinmese de çoğu günümüzde de aynı isimle anılan türlerdir. Bu taşlar aynı cins olsa da kullanıldığı yere göre ayrılıp isimlendirildiğinde fiyat farkları da ortaya çıkmaktadır. Bunların bazıları, işçilikteki zorluk veya boyut açısından birbirlerinden fiyat olarak ayrılırken, bazılarının isimlerindeki farklılık Fiyatı etkilememektedir. Taş cinsleri içinde ismi ve değişik türleri en fazla geçen mermer olmak üzere, küfeki, moloz gibi farklı türler zikredilebilir.

Giderler içinde ismi çok geçen ve dolayısıyla diğerlerine göre daha fazla ücret ödenen türlerden biri de kerestedir. Kerestelerin bir çoğu deniz yolu ile geldiğinden nakliye ücretleri de önemli bir yekun tutmaktadır. Deniz yolu ile gelmeyenler ise muhtelif kerestecilerden satın alınmışlardır. Malzemeler içinde hatırı sayılır bir yere sahip olan demir için yapılan harcamalar, ham demir yanında işlenmişine de yapılan ödemeleri kapsar. Bu ödemeler içinde demirin dayanıklı malzeme sayılması nedeniyle, diğer malzemelerde pek karşımıza çıkmayan “yeni” ve “eski” demir tabirleri görülüyor. Bununla aynı paralelde, kullanıldıktan sonra iade edilen demir malzemeye de rastlıyoruz. Belki kullanılan ölçü biriminden belki de kolay elde edilmesinden demirin birim ücreti pek fazla değildir. Fakat toplam ödenen paranın oldukça fazla olduğu görülmektedir.

Malzeme giderlerinin çok çeşitli malzemeyi kapsadığını daha önce söylemiştik. Bu malzemeler içinde yukarıda anlatılan ve defter içinde en büyük yerlere sahip olmalarının sonucu olarak en çok bilgi çıkarabildiğimiz malzemeler dışında kireç, horasan, alçı, zift, bakır, pirinç, kurşun ile resen

gibi bir çok değişik tür de gider olarak karşımıza çıkıyor. Ayrıca daha sonra araç gereç gurubu içinde incelenecek olan dürpi, eğe, hammal sırtığı, kalbur, ağaç makara, çarup, kürek gibi demirbaş malzeme niteliğindeki küçük aletler ve eşya için belli ücretlerin ödendiğini görüyoruz.

Giderler içinde önemli yer tutan iş gücü masrafları da sıkça karşımıza çıkmaktadır. Bunların içinde amele haftalıkları ve iskele hamallarına ödenen ücretler yanında hayvan gücüne de azımsanmayacak miktarlar ödenmiştir. Bunun dışında taşçı, sedefçi, çinici gibi gruplar için de ücret ödendiğini görüyoruz.

Ayrıca camiye bağlı külliyeinin bazı bölümleri için yapılan harcamaların da defter içinde yer aldığı görülmektedir. Bunlar içinde türbe, mektep, kiler, fırın, mutfak gibi birimler mevcuttur. İnşaat sırasında yapılan mutfak masrafları için bir bölüm ayrılarak 5,5 ve 12 aylık süreler içinde mutfak masraflarının miktarları belirtilmiş fakat ayrıntıya girilmemiştir. 1180 Zilhiceden 1183 Cemazielahirine kadar olan bu genel mutfak masrafları içinde ismi ile birlikte masrafı da ayrıca belirtilmiş yegane malzeme kahvedir.

Giderler hakkında genel olarak söylenebilecekler bunlardır. Aslında önce de belirtildiği üzere bütün bilgilerimizi gider bölümünü değerlendirerek çıkarabildiğimizden tekrara düşmemek için konulara kısaca değinilmiştir. Ayrıntılı bilgi ilerideki bölümlerde verilecektir.

2. 4. Malzeme

2. 4. 1. Mermer

Mermer giderler içinde en fazla ismi geçen taş cinsidir. Diğer malzemeler içinde de en çok zikredilenlerdendir. Mermerlerin kullanıldığı yere veya geldiği bölgeye göre isimlendirildiğini görüyoruz. Defterde mermer ilk olarak kesilmiş mermer cinslerine ödenen ücret başlığı altında karşımıza çıkıyor. Bu bölümde mermer sütun, mermer-i pehlu, mermer-i korkuluk, mermer-i söğe-i pencere, başlık-ı sütun, mermer-i hatt-ı bera-yı kemer, mermer-i kebir başlık-ı sütun bera-yı havlı-i harem, mermer-i sağır başlık-ı sütun bera-yı havlı-i harem şeklinde kullandıkları yerlere göre isimlendirilerek ödenen ücretler belirtilmiştir. Bu tanımlamalar mimari unsurlar ve plastik ayrıntıların adlandırılmasında terminolojik ipuçlarını da

veriyor. En fazla ücretin harem avlusu için mermer sütun başlığına ödendiği, en az ücretin ise mermer-i pehluya ödendiği görülmektedir. Birim ücret olarak durum böyle iken toplam ödenen ücretlere baktığımızda durum değişmektedir. Toplam ücret olarak mermer-i söge-i pencere ilk sırayı alırken, harem avlusu için küçük mermer sütun başlığı son sırada kalmaktadır (Tablo II.).

Birim ücret olarak en fazla olmamasına rağmen toplam ücretin en çoğunun ödenmesi o mermer türünün kullanım fazlalığını ortaya koymaktadır. Bu bölümde mermerlerin ücretleri açık olarak gösterildiğinden mermer hakkında yorum yapmak kolaylaşmaktadır. Fakat bazı bölümlerde sadece ismi verildiğinden aynı kolaylığı bulamamaktayız. Mesela nakliye ücretlerinin gösterildiği bölümde diğer malzemelerle birlikte mermer de zikredilmiştir. Bunlar da, mermer için kullanılan değişik tabirlerin görülebilmesi ve kullanıldığı farklı bölümleri de bilmek açısından önem arz etmektedirler. Seng-i mermer, kebir kürsü mermeri ve herhangi bir nitelik atfetmeden mermer tabirleri geçmekte, mermer-i sütun-ı mahfil de ayrı bir bölümde gösterilmektedir.

Mermerlerin geldiği yere göre de isimlendirildiğini görmekteyiz. Bu şekilde kullanılan tabir sadece iki tanedir. İstendil mermeri ve Marmara mermeri. Marmara mermeri kullanıldığı yere göre, bir başlık altında incelenmiştir. Marmara mermeri başlığı altındaki bölümde sütun, taban, pehlu, kademe, küçük kürsü, söge ve kebir kürsü olarak çeşitli türlerinin ücretleri ayrı ayrı belirtilmiştir. Bu ücretlerin sadece toplamları farklıdır. Birim ücret olarak isimleri değişse de Fiyatları değişmemektedir. Ayrıca İstendil mermerinin birim ücretinin Marmara mermerine göre daha fazla olduğunu görüyoruz. İstendil mermeri daha pahalı olmasına rağmen Marmara mermerinin kullanım sahası fazla olması veya elde edilme kolaylığı sebebi ile en fazla toplam ücretin Marmara mermerine ödendiğini görüyoruz. Ayrıca geldiği yere göre isimlendirilmemiş olsa da Yedikule' den de mermer getirildiğini ve hatta buradan getirilen mermer için en fazla araba ücretinin ödendiğini görüyoruz.

Cami için arşiv belgelerine dayalı bir makale hazırlayan Muzaffer Erdoğan mermer bahsine de yer vermiştir. Makaleden anlaşıldığına göre Fatih Camii binası için lüzumlu mermerlerin Marmara adasından alındığı hatta buradan fazla bedelle başkalarına satılmasının kesinlikle men edildiği belirtilmiştir. Yine inşaat sırasında gerekli olan kebir kürsi taşlarıyla söge ve taban taşlarının alınması manda arabaları ile Marmara adası iskelesine

getirilmek suretiyle yapılmıştır. Ayrıca mühim bir mermer kaynağı olarak Yedikule' nin de adı geçmektedir. 1182 Recebinde Yedikule' nin kışla mahallinden, Beden üzerindikilerden ve sur-ı kalede Tokat tabir olunan mahalde mevcut olanlardan toplam 81 kitta mermer taşın Fatih Camii için alındığı belirtilmiştir⁷² (Tablo: 13).

Görüldüğü üzere makaledeki bilgilerle defterdekiler bir paralellik arz etmektedir. Fakat defterde farklı olarak İstendil' den mermer getirildiği görülmektedir. Bu bölgeden getirilen mermere değer arşiv belgelerinde rastlanmamasının sebebi az miktarda alınması olabilir. Mermerin kullanım yerleri hakkında bugün bilgi edinmek için, kapı, giriş merdivenleri, Fatih Türbesi'nin dışı, pencere söğeleri ve büyük sütunlar gibi ilk bakışta görülebilen bölümlere bakmak yeterlidir.

Türü	Birim Ücret	Toplam Ücret	Geldiği Yer
Mermer	---	---	---
Seng-i Mermer	---	---	---
Seng-i Mermer	---	---	Yedikule
Mermer Sütun	1 200	34 800	---
Mermer-i Pehlu	75	21 900	---
Mermer-i Korkuluk	100	2 850	---
Mermer-i Söge-i Pencere	600	295200	---
Başlık-ı sütun	600	11 700	---
Mermer Hatt-iBera-yı Kemer	120	68 760	---
Mermer-i Kebir Başlık-ı Sütun Bera-yı Havlı-ı Harem	3420	6 840	---
Mermer-i Sagir Başlık-ı Sütun Bera-yı Havlı-ı Harem	1 200	2 400	---
Mermer-i İstendil	120	43 740	İstendil
Mermer-i Sütun-ı Mahfil	---	---	---
Seng-i Mermer-i Marmara	---	---	Marmara Adası
Seng-i Sütun	100	64 235	Marmara Adası
Seng-i Taban	100	705775	Marmara Adası
Seng-i Pehlu	100	143875	Marmara Adası
Seng-i Kademe	---	19 325	Marmara Adası
Seng-i Sagir Kürsi	100	32 375	Marmara Adası
Sengi Söge	100	56 778	Marmara Adası
Seng-i Kebir Kürsi	100	242025	Marmara Adası

Tablo : 2

⁷² M. Erdoğan, Vakıflar Dergisi, sayı: V, a. g. m., s: 167-168; ayrıca Fatih Camii inşaatı için Marmara Adası'ndan getirilen mermerlerden Ahmet Refik de bahsetmektedir (Ahmet Refik, Onikinci Asr-ı Hicride İstanbul Hayatı (1689-1785), İstanbul 1988, s: 216, 217, 232).

2. 4. 2 Timur (Demir)

Timur kelimesi ilk olarak ham timur-ı cedit olarak geçmektedir. Bu başlık altında toplanan bölümde ham timur ve timur tabirleri geçiyor. Bu malzemenin genellikle nerelerden geldiği belirtilmiş ve demir geldiği yere göre gruplandırılmıştır. Bunlar içinde özellikle Samakov ve Balat bölgeleri önemlidir. Samakov' dan gelen demirin birim ücreti nakliye ücreti ile birlikte hesaplandığından oldukça fazla bir fiyat ortaya çıkıyor. Diğerleri ise sadece birim ücret belirtilerek gösterilmiştir. Bu bakımdan en fazla ücretin verildiği yer Samakov civarından gelen demirlerdir. Bölümün sonunda iskeleden inşaata kadar demirin taşınması için tutulan amelelerin ücretleri belirtilmiştir. Bunlar taşıdıkları her kantar demir için belli bir ücret almışlardır.

Timur-ı cedit başlığı altındaki başka bir bölümde ise demir yerine ahen tabirinin de kullanıldığı görülüyor. Bu bölümde demirler niteliklerine göre çeşitli isimler almış ve her demir türü için ayrı bir fiyat belirlenmiştir. Burada kullanılan bazı tabirlerin anlamı anlaşılammıştır. Ayrıca çivi, toplu pencere demiri, demir araba aletleri ve kenar demiri gibi çok değişik demir türlerinden bahsedilmektedir. Bunlar diğer grup demirler gibi sadece ham demir olmadığından her birinin kıymeti büyüklüğüne işlevine veya yapımındaki zorluğa göre değişmektedir. Ham demirler ise kantar olarak fiyatlandırılmıştır.

Demir aletlerin bir kısmının da kullanıldıktan sonra geri teslim edildiği belirtiliyor. Bunlardan da noksan olanların ücreti ayrıca ödeniyor. Kullanıldıktan sonra geri verilenler büyük bir ihtimalle araba aletleri gibi inşa sırasında gerekli olan fakat tüketilmediğinden inşaatın bitmesi ile işlevi sona eren demirbaş niteliğindeki parçalardır. Bunların dışında eski demir ücretleri de ayrı bir bölümde gösterilmiştir. Bunlar ya tamir edilip yeniden kullanılan veya eski, yani kullanılmış olmasına rağmen tamire ihtiyaç duymadan yeni binada kullanılabilecek türden demirlerdir. Bunların başlıcaları atik kiriş ve semt vanik, atik kenar, ahen-i çember ve atik pencere timurudur.

Bina için gerekli malzemelerin sıralandığı bölümde ise demirin bir kaç değişik çeşidi daha görülmektedir. Bunlar timur-ı semerkant, ahen-i zerre, timur-ı pencere, timur-ı sandık ve hark-ı timur tabirleridir. Bunların içinde timur-ı sandık en fazla birim ve toplam ücrete sahip olan türdür. Bu

ise kelimenin timur-ı sandık yani sandık demiri değil de timur sandık olması ihtimalini kuvvetlendiriyor.

Kaynaklarda İbrahim Sarım Efendi'nin bina eminliği sırasında cami için gerekli 1500 Samakovi kantar ham demir gerektiği ve bu ham demirin Cebehane-i Amire mevcudundan azar azar verilmesinin uygun görüldüğü belirtilmiştir. Cebehaneden eksilen demir yerine de, daha öncede satın alındığı gibi Sofya, Samakov, Filibe, Tatarpazarı, Etrebolu, Dubranice kazalarından ve sair bazı mahallerden demir tedarik edildiği söylenmektedir. Demirin izlediği yol için de söylenebilecek şeyler aynı kaynaktan edinilmiştir. Samakov ile Sofya ve Filibe havalisinden alınan ham demirin Edirne'ye ulaştırılıp buradan arabalara yükletilerek Tekirdağı iskelesine ve oradan İstanbul'daki inşaat mahalline gönderildiği anlaşılmaktadır. Bu demirler 1182 yılı Muharreminde caminin bina eminliğine teslim olunmuştur. 1500 kantarlık bu demir yeterli görülmeyip Pazarcık voyvodası Kovanovizade Ahmet Ağa marifetiyle 750 kantar daha mübayaea edilerek yine İbrahim Sarım Efendiye teslim edildiği belirtilmektedir. Hatta bu demirlerin alımı sırasında Fatih Camii bina emini vekili Abdullah Bey' in de mühim hizmetleri olduğu söylenmiştir.⁷³

Defterde ise 1181 Safer ayında 1500 kantar ham demirin Samakov'dan alındığı 1182 Muharreminde ise toplam 1250 kantar ham demir alındığı belirtilmiştir.

Demir malzeme, pencere şebekeleri, kapı ve pencere kilitleri ya da kemerleri birbirine bağlayan bölümler gibi görünür mahaller dışında, caminin tamamında, taş blokları birbirine bağlamak için bol miktarda kullanılmıştır. Bunları bugün yapının kırılmış yahut aşınmış taş kısımlarında rahatlıkla görmek mümkündür.

⁷³ M. Erdoğan, Vakıflar Dergisi, sayı: V, a. g. m., s: 164-165.

Türü	Birim Ücret	Toplam Ücret
Timur-1 Ham Samakovi	740*	2 035 000
Timur	18	143 110
Ahen-i Cedit Kiriş Vanik ve Simit	9,5	745 047
Cedit Mesamir	2	23 804
Ahen-i Cedit Zübane	9	173 277
Ahen-i Cedit Toplu Pencere Timuru	51	516 681
Ahen-i Alat-1 Araba	15	6 562
Ahen-i Cedit Kenar	9	785 047
Atik Kiriş ve Semt Vanik	7,5	420 483
Atik Kenar	2	68 219
Ahen Çember	7,5	2 096
Tamir-i Atik Pencere Timuru	70	37 845
Timur-1 Semerkant	30	135
Ahen-i Zerre	2	48
Timur-1 Pencere	30	2 565
Timur-1 Sandık	3 720	3 720
Hark-1 Timur	15	2 212

Tablo : 3

*Birim ücret nakliye ücreti ile birlikte verilmiştir.

2.4.3.Kereste

Kereste defterde en fazla ismi geçen malzeme cinsidir. Bu malzeme de diğerleri gibi hem onun için ayrılmış özel bölümlerde hem de başka gruplar içinde zikredilen bir malzemedir. Kerestenin genellikle deniz yolu ile getirildiği anlaşılmaktadır. Her kereste türü için ayrı bir ücret belirlenmiş, fakat bunlar cinslerine göre gruplanmamıştır. Gruplama geminin sahibi olan kişinin ismi ile veya kerestenin getirildiği yere göre yapılmıştır. Her gemi ile gelen kereste türlerinin birim ve toplam ücretleri ayrı ayrı belirtildiği gibi her gemiye ödenen toplam ücret de bölüm sonlarında belirtilmiştir. Bazı bölümlerde satın alınan kişi veya getirilen yer değil sadece ne için satın alındığı başlık olarak verilirken, bazıları için de hiç bir özellik belirtmeden, "bazı gemilerden satın alındığı" ifadesi kullanılmıştır. Bölüm başlığı hangi tür olursa olsun satın alınan tarih kesin olarak belirtilmiştir. Kereste türleri içinde özelliği anlaşılabilen veya anlaşılabilenleri mevcuttur. Çeşitli gemilerden satın alınan kerestelerin aynı türleri arasında bile fiyat farklılığı mevcuttur. Ölçü birimi olarak arşın kullanılmıştır. Kerestelerin alındığı gemiler içinde müslim ve gayri müslim gemileri vardır. Fakat bunların içinde gayri müslimler biraz daha fazla göze çarpmaktadır.

Gemilerden satın alınanların dışında kerestecilerden satın alınanlar da oldukça fazladır. Bu bölümde de çok çeşitli kereste türleri verilmiş, bunların da birim ve toplam ücretleri ayrı ayrı gösterilmiştir. Fakat bu grup çok uzun sayılabilecek bir bölüm oluşturduğundan, ara toplamlar verilmiştir. Bu ara toplamlar hesabın kolaylaşması bakımından verilmiş olabileceği gibi değişik kerestecilerden alındığı için de yapılmış olabilir. Fakat ilk ihtimal daha akla yatkın görünüyor (Tablo : 4).

Muzaffer Erdoğan'ın makalesinde de kerestelerin Şile ve Ağva havalesinden tedarik edildiği ve o devirlerde kereste kat'ü nakliyle ün kazanan David ve Yanaki'nin 20 adet arabasından yararlandığı belirtilmiştir. Bu arada caminin yeniden kazılan temellerine konulmak üzere Kefken civarında Atik Valide Sultan evkafından olan Eğrek ile Sakarya nehrine kadar uzanan Ağaçalı, Kandıra, Şeyhler ve Kaymas gibi muhtelif mahallerden “iki başı bir budaklı kara meşe” tabir olunan sağ ağaçlardan 1000 adedinin kestirilip, civarlarında bulunan iskelelere nakli ve müteakiben İstanbul'a gönderilmesi temin olunmuştur. Bunu dışında yine siyah meşenin gönderilen çap ve endazeye muvafık ve iki başı bir doğru ve aynı zamanda etli olmak üzere Kocaeli bölgesinde vaki mezkur kazalara bağlı müteaddit köylerden kereste satın alındığı belirtilmektedir.⁷⁴

İnşaat defterinde ise kereste türleri hakkında oldukça fazla bilgi bulunmasına rağmen, getirildiği bölge konusunda ayrıntılı malumat edinilememektedir. Kereste için defterde Şile ve Kefken bölgeleri belirtilmiş, bunun yanında Karadeniz civarından da kereste alındığı kaydedilmiştir. Ayrıca bu konu için malzeme kaynakları bölümüne de bakınız.

Kerestelerin adlandırılması ağaç cinsine ya da işlenme özelliğine göre verilmiş olabilir. Bu kerestelerin yapının ana elemanı olarak kullanılanlarının yanında, caminin yapımı sırasında kurulan iskele için kullanılmış ve daha sonra kaldırılmış olanlarını da hesaba katmak gerekmektedir. Cami içinde alt ve üst katlardaki korkuluklarda, kürsüde, kible duvarındaki büyük mumların içinde ve benzer mahallerdeki görülebilen kereste bölümler haricinde, caminin temelinde ve örtü sisteminde de görülmeyen bölümler vardır. Bu nedenle camide görülebilen ahşap kısımların azlığına rağmen, listelerde oldukça fazla miktarda keresteye rastlıyoruz.

⁷⁴ M. Erdoğan, Vakıflar Dergisi, sayı: V, a. g. m., s: 166.

Aşağıdaki tabloda defterde geçen kereste türlerinin çoğunluğu gösterilmiştir. Yalnız birim ve toplam ücretler genel olarak düşünülmemelidir. Çünkü aynı tür, bir kaç değişik yerde farklı ücretlerle belirtilmiştir. Bu farklı ücretlerin her birinin gösterilmesi karışıklık yaratacağından, en azından bu konuda bir fikir oluşturması maksadıyla, bölümde geçen herhangi bir birim ve toplam ücret tabloda verilmiştir.

Türü	Birim Ücret	Toplam Ücret
Saray Manesi	60	6 600
Çiftesi	210	7 980
Kebiri	285	5 700
Omurga	24	2 400
Yeni Cab	10	3 200
Elvah	375	5 625
Kurniye-i Melen	960	4 800
Kara Sığar	40	400
Kilimli Omurgası	24	480
Köy Kurniyesi	420	840
Elvah-ı Karaağaç	90	540
Omurga-i Kilimli	30	60
Çifte Sekiz	960	3 000
Topaç	60	1 350
Rumeli Omurgası	100	20 000
Elvah-ı Kurniye-i Melen	8,5	1 700
Sütun-ı Varna	11	2 200
Kebir Sıra	---	864
Melen Kurniyesi	9	900
Elvah-ı Ağa	10,5	1 630
Elvah-ı Ham	6,5	1 300
Elvah-ı Koğuş	58	348
Küreklik	225	536
Elvah-ı Melen	9	4 230
Yeni Kilimli Omurgası	30	4 500
Horus Eğrisi (?)	70	1 400
.....? İhlamur	50	500
Elvah-ı Kurniye	7	370
Omurga-i Saadiye	70	280
Elvah-ı ...? İhlamur	360	600
Mane	33	3 150
Gürgen Saray Manesi	42	126

Kalbur Eğrisi	70	4 340
Tomruk Karaağaç	225	900
Çifte Kilimli Omurgası	60	3 000
Elvah-ı Ceviz	900	5 400
Sert Sütun	1680	13 440
Kebir Sert Sütun	1440	46 080
İznikmid Omurgası	36	1 324
Pek Mane	27	2 700
Çifte Saray Manesi	130	6 500
Şehr Ağacı	210	12 600
Azman (?)	60	1 560
Tahta	54	1 080
Kebir Sütun	295	29 880
Sütun-ı Azman (?)	70	4 130
Hime	---	---
Bostan Oluğu (?)	---	---
Saadiye Dolabı ?	---	---
Taban-ı Hime	---	---
Sütun-ı Mane	36	17 532
Sığar-ı Ham	---	---
Çifte Bartın Omurgası	---	---
Kızaklık	---	---
Kanadlık	---	---

Tablo : 4

2. 4. 4. Küfeki

Küfeki açık beyaz tonlarında , ince taneli ve kumlu görünümde kolayca çizilebilir, kopma ve kesme özelliği çok yüksek bir kayadır. Roma, Bizans ve Osmanlı dönemlerinde genellikle Bakırköy çevresinde (Yeşilköy, Havalimanı, Bakırköy, Sefaköy, Yeşilköy, Şirinevler, Merter ve çevresindeki yerleşim alanları altında kalan) ocaklardan elde edildiği için Bakırköy Taşı da denir. Küfeki taşı Sinan ve diğer Osmanlı mimarlarının eserlerinde daima ana yapı malzemesi olmuş, kaba işlenmişlikten kesme taş ve yoğun bezemeli düzeye kadar değişik, zengin bir kullanım alanı bulmuştur. Yalnızca örgü ve dış cephe malzemesi olarak değil, iç mekanlarda döşeme kaplamalarında kemerlerde, portal, mihrap ve minberde de kullanılmıştır.⁷⁵

⁷⁵ N. Sönmez, *Osmanlı Mimarlığında Yapı ve Malzeme Terminolojisi Üstüne Bir Deneme*, Aslanapa Armağanı, İstanbul 1996, s: 213.

Küfeki'nin Fatih camii inşaat defterinde ilk karşımıza çıkışı Ücret-i Mauna Bera-yı Seng-i Küfeki an İskele-i Makrahora ile İskele-i Cebeali başlığı altında çıkmaktadır. Burada küfeki ücretleri tarihleri de belirtilerek verilmiştir. Nakliyat işlemi 1182 senesi Muharreminde başlamış 1183 Cemaziyelaahirinde yani defterin bitiş tarihinde sona ermiştir. Bu tarih bizim kesin yargı koymamızı engelliyor. Çünkü bu tarihten sonra da nakil işlemi yapılmış olabilir fakat elimizde daha ileri tarihler için belge bulunmadığından bunu söylemek mümkün olmuyor. Burada kaydedilmesi gereken bir nokta da bunların birim ücretlerinin aynı olması ki aynı başlık altında tek cins malzeme alındığından bu doğal görünüyor. Oysa başka bölümlerde aynı malzeme de olsa çeşitli nedenlerden fiyat farklılıklarının bulunduğu görülmektedir. Birim ücretler eşit olmasına rağmen her mavnaya verilen ücretin farklı olduğu görülmektedir. Bunda o mavnanın yaptığı sefer sayısı yada taşıdığı yük miktarı etkili olmuştur denilebilir. Yaptığı sefer sayısının fazla olması daha akla yatkın görünüyor. Çünkü ücretler ay ay tasnif edilmiş ve her ay isim belirtilmeden sadece mavna başlığı altında ücretler verilmiştir. Böylelikle mavnanın yaptığı sefer veya değişik mauna da olsa kaç mauna yük getirdiğine göre fiyatın değişmesi en mantıklı sonuçtur.

Küfeki taşı defterin başka bir bölümünde kullanıldığı yere göre sınıflandırılarak fiyatlandırılmıştır. Bunlar çifte taban, pek taban, kenar, arşun-ı pare, kalıb ve pehlu şeklinde bölümlendirilerek birim ve toplam ücretleri ayrı ayrı verilmiştir. İçlerinde en düşük birim ücret ödenen arşun-ı pare, en fazla ücret ödeneni ise çifte tabandır (Tablo: 5).

Mermer ve renkli taşın da kullanıldığı camide malzeme olarak küfeki'nin kullanım fazlalığı dikkati çekmektedir. Kolay işlenebilir olması sebebiyle fazlaca kullanılan bu malzemenin dış etkenlere karşı dayanıklılığının az olduğu, özellikle binanın dış kesimlerine bakarak kolaylıkla anlaşılabilir.

Türü	Birim Ücret	Toplam Ücret
Küfeki	---	---
Seng-i Küfeki	---	---
Çifte Taban	200	1 481 000
Pek Tabaan	100	382 400
Kemer	60	48 210
Arşun-ı Pare	30	3 540
Kalib	50	1 050
Pehlu	120	1 100

Tablo : 5

2. 4. 5. Kireç

Kireç tek bir bölümde toplanmış ve 1180 senesi Zilkadesinden 1183 senesi Cemaziyelevveline kadar kirecin alındığı tarih miktarıyla birlikte verilmiştir. Tarihin belirtilen aya kadar gelmesi daha sonra da kireç alımına devam edilmesi ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Kirecin kantarla tartılarak kayıklarla getirilmekte olduğu anlaşılıyor. Kirecin bir kantarının fiyatı üç sene boyunca değişmemiştir. Sadece her ay getirilen kayık miktarına ve bununla bağlantılı olarak da getirilen kireç miktarına göre her ay için ödenen toplam fiyat değişmektedir. Gerek bu bölümde, gerekse bir önceki bölümde bulunan Makrahora'dan Cebeali'ye yapılan küfeki nakli kısmında belirtilen birim ücretlerin, kireç ya da küfekin birim ücreti olabileceği gibi, her miktar malzeme için alınan birim taşıma olabileceğini de hesaba katmak lazımdır.

Birim Ücret	Kayık	Kantar	Toplam Ücret	Tarih
30	16	1 704,5	51 135	Z. 1180
30	50	5 391	161 730	Muharrem 1181
30	62	6 926	207 780	Safer 1181
30	44	5 597,5	167 925	Ra 1181
30	11	1 218,5	36 555	R 1181
30	47	5 754,5	172 635	Ca 1181
30	25	3 090,5	92 715	C 1181
30	4	581	17 430	Şevval 1181
30	6	611,5	18 345	Za 1181
30	4	410,5	12 315	Z 1181

30	8	791	23 730	Muharrem 1182
30	7	778	23 340	Safer 1182
30	7	911	27 330	Ra 1182
30	5	627,5	18 825	R 1182
30	15	1 938	58 140	Ca 1182
30	5	725	21 750	C 1182
30	8	1 231	36 930	Recep 1182
30	4	641,5	19 245	Şaban
30	3	460	13 800	Ramazan
30	7	748,5	22 455	Şevval 1182
30	4	638,5	19 155	Za 1182
30	8	1 054,5	31 635	Z 1182
30	13	1 423,5	42 705	Muharrem 1183
30	14	1 714	51 420	Safer 1183
30	19	2 309,5	69 285	Ra 1183
30	8	1 131,5	33 945	R 1183
30	5	740,5	22 215	Ca 1183

Tablo : 6 Deftere göre Fatih Camii'ne yapılan kireç nakli.

2. 4. 6. Horasan

Malzemeler arasında kırılmış ve öğütülmüş tuğla, kiremit, çömlek ve benzeri pişmiş kil kökenli malzeme⁷⁶ anlamına gelen horasanın da ismi geçmektedir. Horasan ayrıca, bu maddelerin içine kireç, su ve bazen de kum karıştırılmasıyla elde edilen ve eskiden çimento yerine kullanılan dayanıklı bir örgü harcının da ismi olarak belirtilmiştir. Bu malzeme diğerlerinde olduğu gibi ay ay gösterilmemiş 1181 Muharreminden Zilhicceye kadar geçen bir yıl ve 1182 Muharreminden Cemaziyelahirine kadar geçen beş ay olmak üzere iki grupta toplanmıştır. İkinci bölümde birim ücret artmasına rağmen ilk bölümün toplam ücreti zamanın uzunluğu ile de doğru orantılı olarak yaklaşık yirmi kat fazladır. Bu da inşaatın ilk safhalarında bu malzemeye çok daha fazla ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir (Tablo: 10).

2. 4. 7. Nuhas (Bakır)

Bakır malzemeye nuhas alem başlığı altındaki bölümde rastlanıyor. Bölümün başında alemlerin bakır olduğu belirtildikten sonra alt bölümlerde tekrar bakır olduğu belirtilmemiştir. Bunun yerine alemleri kullandıkları

⁷⁶ N. Sönmez, a. g. m., s: 205.

yere göre isimlendirerek gruplandırmıştır. Bu bakır kubbe alemleri, kebir kubbe alemi, sağır kubbe alemi diye ikiye ayrılmıştır. Bunların birinin büyük kubbe alemi diğerrinin küçük kubbe alemi olması birim ücretlerde farklılık yaratmamıştır. Büyük kubbeye bir adet, dört küçük kubbeye de birer adet bakır alem kullanılmıştır. Fakat tek olmasına rağmen büyük kubbe için ödenen toplam ücretin fazlalığı dikkati çekmektedir. O halde bu bakır alemlerin tek bir parça olarak değil de alemi oluşturan bakır parçalar şeklinde fiyatlandırıldığı düşünülebilir. Birim ücret olarak da bakır parçaların ücreti yazılmışsa alemlerin eşit miktarda bakırlardan yapıldığı, büyük kubbe için daha çok bakırın küçük kubbe içinse daha az bakırın kullanıldığı ortaya çıkmaktadır. O halde dördünün birbirine eşit, birinin ise daha büyük olduğu açıkça anlaşılıyor.

2. 4. 8. Pirinç

Pirinç de tek bir bölümde ismi geçen malzemelerdendir. Bera-yı baha-i pirinç bilezik ve çember-i lazıme-i mermer-i sütunha-i mahfil başlığı altında karşımıza çıkıyor. Cami için kullanılan pirinç çember ve bilezikler bölümler halinde fiyatları ile birlikte verilmiştir. Çember kelimesi ilk olarak yarım başlık ve tepelik ile tam başlık ve tepelik tabirleriyle birlikte kullanılmıştır. Bu çemberlerin bir kısmının hangi yerler için alındığı belirtilirken bir kısmının sadece ismi zikredilmiştir. Kullanıldığı yer hakkında bilgi verilmeyip, ismi geçenler kebir pirinç çember veya değiştirilerek tam olan yarım tepelik ve yarım başlık ve yarım çember gibi bir tamlamanın içinde görülmektedir. Kullanıldığı yer belirtilenlerden ise hangi bölüm için kullanıldığı açıkça anlaşılmaktadır. Bunlar büyük kapı üzerinde olan sütun için alınan tam ve yarım başlık çemberler, harem avlusunda bulunan sütunlar için büyük pirinç çember, hünkar mahfili yolu için çarguşe-i çemberdir. Ayrıca bu çemberlerin hepsi veya bir kısmı için yaldız altını satın alındığını görüyoruz. Bu yaldız altınlarının tabaka halinde satın alındığını söyleyebiliriz. Çünkü ölçü birimi olarak adet kullanılmıştır. Burada dikkati çeken bir diğer husus ise pirinç çemberlerin birim ücretlerinin aynı olmasıdır. Çemberlerin hepsinin eşit büyüklükte olması zor bir ihtimal olduğundan, bakırda olduğu gibi burada da eşit miktarda pirinç parçaların bir araya getirilmesi ile farklı büyüklükte çemberlerin oluşturulduğunu ve bu şekilde toplam ücretlerdeki farklılığın ortaya çıktığını düşünebiliriz.

Kullanıldığı Yer	Adet	Birim Ücret	Toplam Ücret
Tam başlık ve tepelik ve çember-i lazime-i mermer sütun-ı mahfil	84	150	124 500
Nısf başlık ve tepelik ve çember-i lazime-i mermer sütun-ı mahfil	54	150	54 675
Kebir piriñ çember	6	150	17 925
Tebdil olup tam olan nısf tepelik ve nısf başlık ve nısf çember	3	—	2 000
Kebir kapı üzerinde olan sütun için tam ve nısf başlık çember	12	—	5 825
Harem havlısında vaki sütunlar için kebir piriñ çember	4	150	20 813
Hünkar mahfili yolu için çarguşe-i çember	3	150	4 200
Mezkur çemberlerin yıldızları için mübayea olunan yıldız altını	108	495	53 460
Mesarif-i yıldız ve ücret-i yıldız	108	120	12 960
Piriñ darp lülesi	—	—	150

Tablo : 7

2. 4. 9. Kiremit ve Tuğla

Kiremit için küçük bir bölüm ayrılmış ayrıntılı bir hesap dökümü de verilmemiştir. Bu nedenle kiremidin kullanım alanı veya ne tür kiremit kullanıldığını defterden çıkarabilmek mümkün olmamaktadır. Sadece bunlarda tane olarak değil de yüz kiremit için bir fiyat belirlendiği görülmektedir. Malzeme türleri içinde oldukça ucuz bir fiyata da mal edildiğini görmekteyiz. Ayrıca defterin son bölümünde Üsküdar'dan kiremit nakledildiği belirtilmektedir. Kiremit camide değil külliye'nin diğer bazı elemanlarında kullanılmış olmalıdır.

Tuğla ise kiremide nazaran daha ayrıntılıdır. Örtü sisteminde kullanılmış olma ihtimali yüksek olan tuğla için, bir bölüm ayrıldığı görülmektedir. Bu bölümde inşa için kullanılan iki çeşit tuğladan bahsedilmektedir. Bunlar kebir tuğla ve tuğla-i kuzudur. Kebir tuğlanın Fiyatı tuğla-i kuzuya göre iki kattan daha fazladır. Diğer malzeme bölümlerinde malzemenin büyük boyutlu olanının daha az kullanıldığı

görülürken, tuğlanın büyüğünün diğerine göre fazla kullanılmış olduğunu görmekteyiz. (Birim ücret olarak da toplam ücret olarak da en fazla ücret kebir tuğlaya ödenmiştir.

Malzeme	Birim Ücret	Toplam Ücret
Tuğla	8	61 240
Kebir Tuğla	14	481 572
Tuğla-i Kuzu	6	126 572
Kiremit	8	2 832

Tablo : 8

2. 4. 10. Resen

Resen inşaatlarda genellikle taşıma amaçlı kullanılan ip, urgan, halat ve saire için kullanılan isimdir. Defterde çeşitli niteliklerine göre isimlendirilmiş resen türleri bölümler halinde fiyatlarıyla birlikte verilmiştir. Resen tek bir başlık altında değil de âlât ve resen başlığı altında toplanmıştır. Bu başlık altında âlât-ı mamul, til-i saf, bera-yı taften âlât, ücret-i taften til-i mezbur, haleb urganı ve kinab tabirleri geçmektedir. Resen dışındaki tabirler değişik maddelerden mamul aletlerdir. Bu resen türlerinden, haleb urganının adet olarak kinabın ise deste olarak ölçüldüğü görülmektedir. Birim ücretleri açısından bakacak olursak haleb urganının bir adedinin kinabın deste fiyatının üçte biri kadar olduğunu görüyoruz. Kinabın ana maddesinin kenevir olduğunu göz önüne alırsak, kenevirin kullanıldığı yerlerde kinabın da kullanılmış olabileceğini düşünebiliriz.

Cinsi	Birim Ücret	Miktar*	Toplam Ücret
Alat-ı Mamul	1 680	46,5	78 120
Til-i Saf Bera-yı Taften Alat	750	60	45 000
Taften Til-i Mezbur	40	114	4 560
Halep Urganı	40	22	880
Kinab	120	17	2 040

Tablo : 9

*Bütün malzemeler farklı ölçü birimleri ile ölçülmüştür. Ayrıntılı bilgi için ölçü ve miktarlar bölümüne bakınız

2. 4. 11. Kurşun

Osmanlı dönemindeki inşaatlarda tonoz ve kubbelerin örtü kaplaması olarak, levha veya dökme halinde pencere kanatları ya da dolap kapakları gibi değişik birçok yerde dayanıklılığı ve kolay işlenmesi nedeni ile kullanılmıştır⁷⁷. Defterde ise tane-i kurşun şeklinde karşımıza çıkıyor. Birim ücret olarak oldukça fazla bir ücret ödenmektedir. Kullanılan tabir hakkında söylenecek pek fazla şey olmasa da kullanıldığı yerler hakkında biraz bilgi edinebiliyoruz. Havuz için kurşun bir borunun döşendiğinden ve Sultan Mehmet İmaretî'nde değiştirilerek yeniden döşenen kurşun için ödenen ücretlerden bahsediliyor.

Ayrıca Fatih Camii için gerekli olan kurşunların bir kısmı Yedikule' nin zelzele esnasında yıkılan külahlarından ihraç olunan eski kurşunlardan istifade suretiyle elde edilmiştir. Yedikule' deki bu eski kurşunların yerine de Karatova' dan celbi için teşebbüse geçilen mürdesenkten hasıl olacak kurşunun takas olunması münasip görülmüştür.⁷⁸

2. 4. 12. Alçı ve Zift

Defterde sadece ismi ve ödenen ücreti belirtilen bu iki malzeme hakkında fazla bir bilgi bulunmamaktadır. Ziftler kömür katranı, odun katranı, katı yağlar, yağ asitleri ya da sıvı yağların damıtılması sırasında elde edilen atık maddelerdir. Bunların içinde odun zifti yalıtım maddesi olarak, yağ asitlerinden elde edilenlerse vernik ve boyalarda kullanılırlar. Camide temel kalasları ve diğer izolasyon için kullanılmış olma ihtimali yüksekse de defterde herhangi özelliği belirtilmediğinden kesin bir sonuç çıkaramamaktayız. Alçı ise zift gibi fazla bilgi olmadığından kullanım yeri hakkında bilgi verilemeyen malzemelerdendir. Kaplama, kabartma veya sıva işleri için kullanılmış olabilir. Ölçü birimi olarak kile kullanılmış, kıymet olarak ise 40 belirtilmiştir.

⁷⁷ N. Sönmez, a. g. m., s: 212.

⁷⁸ M. Erdoğan, Vakıflar Dergisi, sayı: V, a. g. m., s: 165.

2. 4. 13. Revgan-ı Bezir

Bezir yağı anlamına gelen bu malzeme, keten tohumu ezilip sıkıldığında çıkan yağın oldukça yüksek bir sıcaklıkta ısıtılması ile elde edilir ve boya vernik yapımında ve mum, cila gibi maddelerin yapımında kullanılır.⁷⁹ Defterde kıymeti 28 olarak belirtilmiş malzeme, daha çok ahşap aksama uygulanan bir madde olmalıdır.

Malzeme	Birim Ücret	Toplam Ücret
Horasan	---	636 324
Sahka-i Horasan	4	109 200
Kireç	30	364 00
Zift	12	288
Alçı	40	2 900
Revgan-ı Bezir	28	31 180

Tablo : 10

2. 4. 14. Moloz ve Diğer Taşlar

Moloz taşların bir kısmının deniz yolu ile getirildiğini bu iş için ödenen kayık ücretlerinden çıkarabiliyoruz. Ayrıca moloz taş işinde çalışan ayrı grupların varlığından da bahsedebiliriz. Moloz taş işinde çalışan ve moloz taşçıları olarak isimlendirilen bu grup için ayrı olarak Taşrakapı moloz taşçıları ve Kumkapı moloz taşçıları olarak iki tabire de rastlanmaktadır. Bunun dışında moloz taş hakkında defterde fazla bilgi bulunmamaktadır.

Başta Karamürsel olmak üzere Marmara Adası'nın ve Yedikule' nin en elverişli taş kaynakları olduğu göze çarpmaktadır. Camiye lüzumlu bulunan külhan tabanı, çifte taban ve köprülük taşlarının belirli çaplara göre alınarak Karamürsel'den İstanbul'a nakli sağlanmıştır. Ayrıca taş nakli sırasında bir çok yolsuzluk ve usulsüzlüklerin de yapıldığı da belirtilmiştir.⁸⁰ Ayrıca çifte taban, köprülük ve külhan taşı bir grup olarak Ezine (?) taşının bölümü olarak Fatih Camii inşaat defterinde gösterilmiştir. Bunların türü farklı olmasına rağmen Marmara mermerinde olduğu gibi aynı birim ücret

⁷⁹ N. Sönmez, a. g. m., s: 224.

⁸⁰ M. Erdoğan, Vakıflar dergisi, sayı: v, a. g. m., s: 166-167.

ödenmiştir. Bunun dışında taş için seng-i siyah, siyah taş, şah-ı seng gibi tabirlerin kullanıldığı görülmektedir (Tablo : 11).

Bunların dışında aşı boya, ıhlamur deste, katran ve tomruk gibi tek olarak çeşitli bölümlerde karşımıza çıkan malzemeler de bulunmaktadır. Fakat bu malzemelerin ve diğer adı geçen taşların kullanım alanları veya kullanım şekilleri hakkında fazla bilgi bulunmadığında ayrı bölümlerde ele alınamamıştır.

Malzeme	Birim Ücret	Toplam Ücret
Seng-i Ot	---	---
Seng	---	---
Ezine Taşı ?	---	---
Çifte Taban	70	820 680
Köprülük	70	272 790
Külhan Taşı	70	55 720
Seng-i Siyah	---	---
Siyah Taş	---	---
Şah-ı Seng	---	---

Tablo : 11

2. 5. Malzeme Kaynakları

Fatih Camii'nin yeniden inşası sırasında malzemenin çok çeşitli bölgelerden ve çeşitli yöntemlerle getirildiği belirtilmektedir. Özellikle deniz yolunun kullanımı sıkça karşımıza çıkmaktadır. Deniz yolu ile getirilen malzemeler arasında, çeşitli taş türleri (mermer, küfeki, vb.), kireç, kiremit ve kereste gibi farklı malzemelerin bulunduğu görülmektedir. Kerestenin belli isimlere ait gemilerden satın alındığı, kirecin ise kayıklarla iskeleye getirildiği belgelerden anlaşılmaktadır. Diğer malzemelerin de yine bir çoğunun iskele yoluyla camiye ulaştığı belgelerden çıkarılabilmektedir.

Deniz yolu dışında karayolu ile getirilen malzemeler vardır. Bunlar için hayvan gücü ve arabaların kullanılması gerekmiş, belgelerde araba ve hayvanlar için ödenen ücretler de ayrıca belirtilmiştir. Araba ve hayvan kullanılarak malzeme taşıma işlemi, deniz yolu ile getirilen malzemenin şantiyeye götürülmesi sırasında da kullanılmıştır.

Bütün malzemelerin nerelerden geldiği belirtilmemişse de, bazılarının menşei gösterilmiştir. Demirin Samakov ve Balat bölgelerinden temin edildiği, Samakov'dan gelen demir için nakliye ücreti ile birlikte oldukça fazla bir meblağın ödendiği göze çarpmaktadır. Sofya civarında bir kasaba olan Samakov demir için çok önemli bir merkez olarak karşımıza çıkmaktadır. Kerestenin ise getirildiği bölgeler hakkında fazla malumat bulunmasa da özellikle Kefken ve Şile bölgelerinden kesilerek ve naklolunan kerestelerden bahsedilmektedir. Ayrıca Karadeniz bölgesinden de kereste temin edildiği belirtilmiştir. Mermer için Marmara, İstendil ve Yedikule bölgeleri zikredilmiştir. Hatta Marmara Adası'ndan getirilen mermerler için Marmara mermeri, şimdiki ismi Tenos adası olan İstendil bölgesinden getirilenler için ise İstendil mermeri tabirleri kullanılmıştır. Malzemeler arasında önemli yer tutan küfeki taşının da Makrahora (Bakırköy) iskelesinden Cebeali iskelesine nakli için çeşitli maunaların kullanıldığı görülmektedir. Bunların dışında Üsküdar bölgesinden de malzeme nakledildiği şeklinde kayıtlara rastlıyoruz. Bu bölgeden kiremit ve taş nakledildiği anlaşılmaktadır. Burada karşımıza çıkan bir diğer husus ise, malzeme içinde değil de zanaat erbabı içinde sayılabilecek bazı tabirlerin malzeme kaynağı hakkında bize ipuçları vermesidir. Bazı grup zanaat erbabının geldikleri veya buldukları yere göre isimlendirildiğini görüyoruz. Bunlardan biri Makrahora taşçıları tabiridir. Makrahora'nın taş için önemli bir merkez olduğu düşünülürse, Taşkapı ve Kumkapı moloz taşçıları tabirinden de bu iki bölgenin önemli taş yataklarından olması ihtimalini gözden kaçırmamak gerekmektedir. Ayrıca malzeme alımı için Makrahora, Marmara ve Karamürsel'e adam gönderildiği kaydedilmiş fakat malzemenin ne olduğu hakkında bir açıklama verilmemiştir.

Daha önce yapılmış araştırmalardan da malzeme kaynakları hakkında bazı sonuçlar çıkarmak mümkündür. Mesela demirin Sofya, Samakov, Filibe, Tatarpazarı, Etrebolu, Dubraniçe kazalarından temin edildiği ve bu demirin bir kısmının Edirne'ye ulaşması sağlanıp oradan Tekirdağ iskelesi yolu ile İstanbul'a gönderildiği anlaşılmaktadır. Cami için bu bölgelerden gelen demir yeterli olmayınca Pazarcık voyvodası marifetiyle bir miktar daha demirin gönderildiği anlaşılmaktadır. Kurşun ihtiyacının ise Yedikule'nin zelzele esnasında yıkılan külahlarından ihraç olunan eski kurşunlardan yararlanılarak karşılandığı, Yedikule'dekilerin yerine ise Karatova bölgesinden sağlanmasının kararlaştırıldığı görülmektedir.⁸¹

⁸¹ M. Erdoğan, Vakıflar ergisi, sayı: V, a. g. m., s: 165.

Malzemeler içinde önemli yere sahip olan kerestenin bizim belgelerimizde de geçtiği üzere Şile, Ağva ve Kefken havalisinden sağlandığı anlaşılmaktadır. Kefken civarında Atik Valide Sultan evkafından olan Eğrek ve Sakarya nehirlerine kadar uzanan Ağaçalı, Kadirga, Şeyhler ve Kaymas gibi muhtelif mahallerden temin edildiği belirtilmektedir.

Caminin inşasında kullanılmak üzere çeşitli bölgelerden muhtelif taşların alındığı görülmektedir. Başta Karamürsel olmak üzere Marmara Adası ve Yedikule' nin önemli taş kaynakları olduğu belirtilmiştir. Gebze ismi de od taşı ile birlikte zikredilmesine rağmen önemli bir taş kaynağı olarak gösterilmemiştir.

Taşlar içinde camii için oldukça önem arz eden ve belgelerde de sıkça rastladığımız türlerden biri de mermerdir. Mermerin özellikle Marmara Adası'ndan sağlandığını görmekteyiz. Bunun dışında Yedikule de mermer kaynağı olarak zikredilmektedir. Camiinin inşaatı için gerekli olan mermerlerin tedarik edildiği yer ile ilgili bir belgede de Yedikule' nin Kışla mahallinden, beden üzerindekiilerden ve Sur-ı Sultani' de Tokat tabir olunan mahalden olmak üzere 81 kıta mermer taşın istendiği belirtilmiştir.⁸² Buradan, surlardan dökülen devşirme (spolie) malzemenin kullanılmış olabileceğini söylemek mümkündür.

Görüldüğü üzere hem konumuz olan Fatih Camii inşaat defterinde, hem de daha önce Fatih Camii'nin yeniden inşasını konu edinen makalede birbirine paralel ve birbirini tamamlar mahiyette bilgiler mevcuttur. Fakat malzemenin nereden getirildiği malzeme tedariki için yapılan yazışmalardan daha net olarak belirlenebileceğinden bu konuyu çok detaylı olarak ele alamıyoruz (Bkz. Tablo: 12 ve 13).

Malzeme	Nitelik	Birim Fiyat	Toplam Fiyat	Geldiği Yer
Küfeki	---	---	364 000	Makrahora
Mermer	Seng-i Sütun	100	64 235	Marmara Adası
Mermer	Seng-i Taban	100	705 775	Marmara Adası
Mermer	Seng-i Pehlu	100	143 875	Marmara Adası
Mermer	Seng-i Kademe	100	19 325	Marmara Adası
Mermer	Seng-i Sagir Kürsi	100	32 375	Marmara Adası

⁸² M. Erdoğan, Vakıflar ergisi, sayı: V, a. g. m., s: 166, 167, 168.

Mermer	Seng-i Söge	100	56 778	Marmara Adası
Mermer	Seng-i Kebir Kürsi	100	242 025	Marmara Adası
Mermer	---	120	43 740	İstendil
Mermer	Seng-i Mermer	154	10 470	Kule-i Heft
Demir	Timur-ı Ham	740**	2 035000	Samakov
Demir	Timur	18	12 600	Balat
Kereste	Kebir Sütun	---	95 340	Şile
Kereste	---	---	14 280	Diyar-ı Karadeniz
Kereste	Kebir Sütun	---	297 690	Kefken
Kiremit	---	---	330*	Üsküdar
Seng	---	---	90*	Üsküdar
Taş	---	---	120	Makrahora

Tablo : 12. B.O.A. D. B. Ş. M. B. N. E. 15 963 Nolu Deftere Göre Fatih Camii İçin Malzeme Kaynakları.

*Fiyatı belirtilmediğinden taşıma ücreti yazılmıştır.

**Bir kantarının Fiyatı nakliye ücreti ile hesaplanarak birim ücret belirtilmiştir.

Malzeme	Geldiği Yer
Demir	Samakov, Sofya, Filibe, Tatarpazarı, Etrebolu, Dubraniçe
Kurşun	Karatova*
Kereste	Şile, Ağva, Kefken (Ağaçlı, Kandıra, Şeyhler, Kaymaz)
Taş	Marmara Adası, Karamürsel, Yedikule
Mermer	Marmara Adası, Yedikule

Tablo : 13 Muzaffer Erdoğan'ın makalesinden hazırlanmıştır.

*Aslında Fatih Camii için, zelzele esnasında yıkılan külahlarından ihraç olunan eski kurşunlardan istifade olunmuştur. Üsküp sancağında bir kaza merkezi olan Karatova' dan getirilen kurşunlar ise Yedikule' deki bu eski kurşunların yerine kullanılmıştır.

2. 6. İnşaat Teknolojisi

2. 6. 1. Mimari unsurlar:

Defterimizin 1180 Cemaziyelahirden 1183 Cemeziyelahirine kadar olan bir dönemi kapsamı, ancak bu dönem hakkında birtakım yargılar koymamıza imkan vermektedir. Bu dönem ise eski camiinin tamamen yıkılması ve yeni camiinin inşasının ilk dönemlerini kapsamaktadır. Eski camiinin yıkılması ile yeni temelin atılması arasında 9 ay kadar bir süre geçmiştir. Mimari unsurların zikredilmesi ancak bundan sonraki dönemde başlamaktadır. Zaten bu unsurlar hakkında bilgiyi de bazı malzemelerin

Caminin bölümleri dışında külliye'nin hasar gören bölümlerinden bazılarının masrafları da deftere eklendiğinden külliye'nin tamir gören bölümleri hakkında da bilgi sahibi olmaktadır. Özellikle Türbe-i Münife için depremde zarar görmese de yenilenen levha veya sanduka örtüsü gibi unsurlar görülmektedir. Tamir gören bölümler ise imaretin kileri, fırını, mutfacı ile mektebin masraflarıdır.

Mimari unsurlar hakkında daha ayrıntılı bilgi edinebilmek, ancak İzzet Mehmet Bey' in bina eminliği dönemini kapsayan defterin bulunup incelenmesi ile mümkün olacaktır.

2. 6. 2. Ölçü ve Miktarlar

Defterde değişik ölçü birimlerinin kullanıldığını görmekteyiz. Bu ölçü birimleri farklı malzemelerde aynı olabildiği gibi aynı malzemenin değişik türlerinde farklı olabilmektedir.

Hayvan gücüne ödenen ücretlerde kıtarın ölçü olarak kullanıldığını görüyoruz. Fakat bunu bütün hayvanlara teşmil etmek doğru olmaz. Çünkü merkep ücretinin hiçbir ölçü konulmadan ücurat-ı merkep şeklinde belirtildiği ve başka bir bölümde ise manda ve kara sığırın çift olarak değerlendirilerek ücret ödendiği karşımıza çıkmaktadır. Hayvana bağlı olarak araba ücretlerinde ölçünün adet olduğu ve her malzemenin kaç adet araba tarafından taşındığı belirtilmiştir.

Adet sadece araba için değil birçok değişik malzeme için de ölçü birimi olarak kullanılmıştır. Bu malzemelerin içinde mermer, mermer-i sütun, mermer-i söge-i pencere, başlık-ı sütun, mermer-i hat-ı bera-yı kemer, sağır başlık-ı sütun, kebir başlık-ı sütun, kereste, elvah-ı ceviz, seng -i küfeki, keçe, halep urganı, tuğla, altın gibi çok çeşitli malzemeler mevcuttur. Mermerlerin yukarıda belirtilmiş olanları için adet ölçü birimi olarak kullanılırken mermer-i pehlu , mermer-i korkuluk ile mermer-i Marmaranın bütün türleri için zira' (?) ölçü birimi olarak kullanılmaktadır. Ezine (?) taşının türleri olarak çifte taban, köprülük ve külhan taşı, ocak hesabı ile ücret ödenen taş cinsleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Altın için ölçü birimi olarak adedin kullanıldığını belirtmiştik. Bu altın pirinç bilezik ve çemberler üzerine çekilecek yaldız altınıdır. Adet olarak karşımıza çıkmasının sebebi ise tabaka halinde (varak altın) satın alındığı şeklinde açıklanabilir. Kereste ,

küfeki, mermer gibi malzemenin adet olarak hesaplanması başlangıçta çok mantıklı görünmüyor olabilir. Çünkü bunların boyutları, cinsleri birbirinden farklı olabilir ve bu farklılık doğal olarak fiyatta da bir farklılık oluşturmalıdır. İşte bu faktörü ortadan kaldırmak için defterde malzemeler sadece isim olarak değil kendilerine belirli nitelikler atfetmek suretiyle belirtilmişlerdir. Böylece niteliği daha üstün olanın adet ücretinin daha fazla, daha büyük nitelikli bir malzeme içinse adet ücretinin daha az hesaplandığı görülmektedir. Diğer malzemelerde ise adet ile ölçülenlerin standart bir boyutta satıldığı düşünülmektedir.

Bunların dışında bazı malzemelerin ise kantar ile tartılarak ölçülüp, ücretlerinin hesaplandığı belirtilmektedir. Bunların içinde en fazla geçen malzeme kireçtir. Kireç kantar hesabı alınmakta ayrıca kaç kayık kireç olduğu da belirtilmektedir. Deniz yoluyla getirildiğinden kaç kayık kireç olduğu belirtilmiş olmasına rağmen, bir kayığın kaç kantar kireç taşıdığı tam olarak belirtilememektedir. Böyle bir ortalama rakam olmadığı gibi her kayığın aynı miktarda doldurulması ya da kayık büyüklüklerinin eşit olup olmadığı hakkında da bir şey söylemek mümkün değildir.

Kantar ile ölçülen bir diğer malzeme ham demirdir. Ham demir olduğu özellikle belirtilmiştir. Çünkü diğer demir türlerinde kıyye kullanılmıştır. Ham demir dışında âlât-ı mamûl, til-i saf, beray-ı taften âlât da kantar ile ölçülerek ücret ödenen malzemelerdir.

Ayrıca nuhas alem ücretlerinin gösterildiği bölümde her kubbe için bir alem yaptırıldığı görülmektedir. Yalnız bu alemlerin eşit büyüklükte olması kuvvetle muhtemel, ayrıca parçalardan oluştuğu da belirtilmektedir. Büyük kubbe alemi için 18 parça kullanılırken 4 küçük kubbe alemi için 24 parça kullanıldığı görülmektedir. Eğer parçaların eşit büyüklükte olduğu düşünülürse küçük kubbe aleminin 6 altı parçadan oluştuğunu ve büyüklük olarak ana kubbenin 1/3 i olduğunu söyleyebiliriz . Bunun haricinde resen gurubu içinde ele alınmış olan kinabın deste olarak satın alındığı zikredilmiştir.

Demir için kıyye ve kantar tabirlerinin kullanıldığını söylemiştik. Fakat eski bazı parçaların da yeni camide kullanıldığı başka bölümlerde belirtilmişti. Bu paralelde bir eksiklik olmaması açısından, adet olarak hesaplanan pencere demirlerinin de tamir masraflarının defterde geçtiğini belirtmeliyiz.

Taş gibi ağır ve kaba malzemeyi tartmakta kullanılmış olan çekinin moloz için ölçü birimi olduğunu görmekteyiz. Horasan ve alçı için kile, defterde en fazla bölümlerden birini işgal eden kereste ve türleri için ise ölçü birimi olarak arşın kullanılmıştır. Ölçü birimleri hakkında daha ayrıntılı bilgi terminoloji ve sözlük bölümlerinde verileceğinden bu bölümde fazla teferruata girilmemiştir.

	Ölçü
Harbendegan	Kıtar
Araba	Aded
Mermer ve türleri	Aded
Kereste	Aded
Elvah-ı ceviz	Aded
Seng-i küfeki	Aded
Mermer-i pehlu	Zira'?
Mermer-i korkuluk	Zira'?
Mermer-i Marmara	Zira'?
Kireç	Kantar
Tuğla	Aded
Ezine taşı ve türleri	Ocak
Keçe	Aded
Demir-i ham	Kantar
Demir	Kıyye
Altın	Aded
Nuhas (Bakır)	Parça
Alat-ı mamul	Kantar
Til-i saf bera-yı taften alat	Kantar
Halep urganı	Aded
Kinab	Deste
Kara sıgar-manda	Çift
Kahve	Kıyye
Moloz	Çeki
Horasan	Kile
Alçı	Kile
Kereste	Arşın
Taften til-i mezbur	Kıyye

Tablo : 14.

2. 6. 3. Araç-Gereç

Bu bölüm içindeki en geniş bilgiler araba hakkındadır. Araba ücretleri başlığındaki bölümde araba ile çok çeşitli malzemenin nakledildiğini görmekteyiz. Bu malzemeler arasında mermer, küfeki, seng-i ot, kereste, taş, mermer kürsü, ceviz levha gibi işlenmiş yada işlenmemiş çok çeşitli malzemeler vardır. Araba ücretleri nakledilen malzemeye göre değişmektedir. Bazı bölümlerde sadece araba ile nakledilen malzeme gruplandırılırken, bazı bölümlerde ise malzeme ile birlikte malzemenin naklediliş tarihleri de verilmiştir.

Mermer, küfeki, seng-i ot ve kereste için araba ücreti 45 olarak belirlenirken, Yedikule' den getirilen mermer için araba ücreti 145 olarak belirlenmiştir. Bundan bazı sonuçlar çıkarmak mümkündür. Araba ücretlerinin farklılığı belki malzemenin getirildiği yer belki de malzemenin ağırlık veya kıymet açısından her defasında farklı bir değer olarak karşımıza çıkmasından ileri gelmiştir. Bunun dışında başka bölümlerde malzeme ücretleri verilirken bazılarının yanına “taşınma ücreti ile birlikte” ibaresi eklenmiştir. Bu ibarenin eklendiği malzemenin fiyatı çok fazla artmaktadır. Bunun için bu bölümlere araba ücretinin de eklendiğini söyleyebiliriz. Fakat taşınma vasıtasının hamal veya hayvan olabileceğini de hesaba katmak gerekmektedir.

Defterin diğer bir bölümünde geçen araba ücretlerinde bir önceki bölümden farklı olarak tarih de belirtildiği görülmektedir. Fakat bu tarihlerde bir kesinlik yoktur. Yani tarihler çeşitli aylar arasındaki taşınma ücretlerini belirtmekle yetinmiştir. Bu bölümde de araba ücretleri arasında farklılıklar mevcut olmasına rağmen diğer bölümdeki kadar belirgin değildir. Hatta on bir ayrı bölümdeki ücretlerde sadece üç değişik ücret belirtilmiştir. Burada kastedilen ücret farklılığı birim ücret farklılığıdır. Çünkü normal olarak o ay kullanılan araba sayısından kaynaklanan bir ücret farkı, toplam ücrette görülmektedir.

Ayrıca defterin son bölümlerinde taş nakli için özel olarak büyük arabaların yapıldığı ve bu arabaların zaman zaman tamir edilmek suretiyle yenilendiği görülmektedir. İskeleden taşınan büyük aletlerin nakli için de bu tip arabalar kullanılmış olmalıdır. Arabalar için ayrı olarak araba yolu hazırlandığı da anlaşılmaktadır. Araba yolu için kaldırım tamiri yapıldığı da belirtilmiştir.

Taşınan Malzeme	Araba Adedi	Birim Ücret	Toplam Ücret	Tarih
Seng-i Mermer ve Küfeki ve seng-i Ot ve Kereste	15 208	45	684 360	---
Kereste (Maa ücret-i tahmiliye)	670	60	40 200	---
Kereste (Maa ücret-i tahmiliye)	2 739	54	147 906	---
Seng maa (?) ve ücret-i tahmiliye	200	75	15 000	---
Seng-i mermer der Kule-i Heft	68	154	10 470	---
Kebir kürsi	5	---	6 197	--
Elvah-ı ceviz	132	42	5 544	---
Seng-i mermer ve küfeki	3 726	30	111 780	---
Mermer	1 150	18	20 700	15 M-17 Ra 1182
Mermer	1 085	18	19 530	18 Ra-2 Ca 1182
Mermer	234	18	4 212	3 Ca-12 Şehr-i mezbur 1182
Kereste	666	7	4 662	8 R-22 Şehr-i mezbur 1182
Kereste	390	7	2 730	9 M-19 S 1183
Elvah-ı ceviz	121	7,5	913	14 Ş-19 S 1183
Seng-i küfeki	1 257	18	22 626	Ra 1183
Seng-i küfeki	1 424	18	25 632	R 1183
Elvah-ı ceviz	204	7,5	1 530	R 1183
Seng-i küfeki	1 004	18	18 072	Ca 1183
Seng-i küfeki	488	18	8 784	C 1183

Tablo : 15

Özellikle defterin son bölümlerinde inşa sırasında kullanılan değişik aletlere rastlanmaktadır. Bunların içinde çokça zikredilenlerden biri dürpi dir. Dürpi madeni renklendirmeye ve perdahlamaya mahsus çelik alet olarak belirtilmiş ve eğe gibi çizikli olmayıp, kısa ve sivri iğneli olduğu da eklenmiştir (Ş. Sami). Buradan bir çeşit törpü olduğunun söyleyebiliriz fakat tam törpü olarak geçmediğinden kesin bir yargı koymak yanlış olur. Dürpi çokça tamir edilen ve dolayısıyla tamir masrafı ödenen aletler arasında. Bu tamir, ucun açılması veya bileyleyerek keskinleştirilmesi şeklindeki işlem olmalıdır. Nerelerde kullanıldığını kesin olarak söylemek mümkün olmasa da taşhan için gerekli dürpi ücreti cümlesinin geçmesi açıklayıcı bir bilgi olarak sayılabilir. Dürpinin aynı paraleldeki birkaç cümlede kullanılması bu aletin daha çok taşçıların kullandığı çelik kalem türünden bir alet olduğu sonucunu ortaya koyuyor. Dürpiye benzeyen fakat aynı yerlerde kullanılmadığı anlaşılan eğe de defterde ismi geçen aletlerdendir.

Dışarıdan satın alınan malzemenin tartılması alım yerinde yapılmaktadır. Fakat binada kullanılacak kireç, kurşun gibi malzemenin kullanılacağı yere göre hesaplanması icap edebilir. Veya dışarıdan gelen malzemenin kontrolü de şantiye içindeki sorumlular tarafından yapılıyor olabilir. Bu ya da başka nedenlerden iki aded kantarın da alındığını kayıtlardan anlayabiliyoruz.

Araç-gereç gurubu içinde sayabileceğimiz bir diğer malzeme “mismar” yani çividir. Mismar kelimesi dışında, çoğulu olan mesamir de kullanılmıştır. Çivi özellikle bina için gerekli yan bazı malzemelerin sayıldığı bölümde değişik nitelikleriyle geçmektedir. Mismar-ı yeni kalıb, mismar-ı oluk, mismar-ı sandal, tamir-i mesamir ve mahlut mismar tabirleri ile çiviler için ödenen çeşitli ücretler belirtilmiştir. Daha önce de cedit mesamir tabiri demirden yapılmış malzemelerin gruplandığı bölümde gösterilmiştir. Çivi için ödenen en fazla ücretin de bu ilk bölümde ödendiği göze çarpmaktadır. Son bölümde geçen bahsettiğimiz çiviler herhalde daha sonra bazı yerler için özel ve işlevine göre isimlendirilerek satın alınan türlerdir.

Türü	Birim ücret	Toplam ücret
Cedit mesamir	2	23 804
Mismar-ı yeni kalıb	45	6 840
Mismar-ı oluk	72	6 696
Mismar-ı sandal	72	792
Tamir-i mesamir	1,5	4 549
Mahlut mismar	36	7 560

Tablo: 16.

Defterde adı geçen bir diğer malzeme “hammal sırgı”dır. Bu araç, belli aralıklarla önlü arkalı yürüyen iki hamalın omuzlarına oturduğu ve üzerine iplerle astıkları ağır yükü taşımak için kullandıkları uzun ve kalın sırgıdır. Diğer inşaat kaynaklarında hem müteferrik malzeme hem de kereste hesaplarındaki kayıtlardan inşaatlar için çok fazla sayıda alındığı ve şantiyede malzeme taşınmasında çok önemli bir işlevi olduğu belirtilmektedir (N.S.205) Bina için gerekli yan malzemelerin gruplandığı bölümde hammal sırgı tabiri geçmektedir. Hammal sırgı birim ücret olarak oldukça yüksek ücret ödenen malzemelerdendir. En yüksek birim ücret ona ödenmemesine rağmen en fazla toplam ücretin hammal sırgısına ödendiğini

görüyoruz. Bu da hammal sırtığının oldukça fazla kullanıldığını göstermektedir.

Bunların dışında araç-gereç içinde sayılabilecek kalbur, ağaç makara, makara, asma kilit, kıtar sepeti, küfe, ağaç kürek, kova, fiçi, çarup ve benzeri malzeme de özellikle defterin son bölümlerinde sıkça karşımıza çıkmaktadır.

İsim	Birim ücret	Toplam ücret
Araba	*	*
Dürpi	9	135
Eğe	**	**
Kantar	480	960
Hammal sırtığı	95	57 950
Kalbur	60	120
Ağaç makara	60	1 320
Makara	**	**
Asma kilit	75	375
Kıtar sepeti	20	27 480
Küfe	10	8 250
Ağaç kürek	12	10 020
Koğa	21	2 730
Koğa-i ab	**	**
Fiçi	**	**
Fiçi-i ab	60	840
Çarub	1,5	150
İbrik	**	**
Toprak ibrik	**	**
Hasır-ı Mısri	**	**
Kazma	27	2 673

Tablo:17

*Hangi fiyata satın alındığı veya yaptırıldığı hakkında bir kayıt yok Fakat arabalar için farklı ücretlerin ödendiğini görüyoruz. Ayrıca arabaların taşıma ücretleri de belirtilmiş ama bunlar da malzemeye göre değiştiğinden bu tabloda herhangi bir araba ücreti gösterilmemiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Tablo:12

**Başka ücretlerle birlikte verildiğinden birim veya toplam ücretleri bilinmemektedir.

2. 7. İşgücü ve Zanaat Erbabı

2. 7. 1. Amele

Ameleler için defterin hemen başlangıcında oldukça uzun bir bölümün ayrıldığı görülüyor. Amele ücretleri 1180 senesi Cemaziyelahirinden itibaren her ay en az dört ya da beş kez olmak üzere verilmektedir. Bu ücretlerin ayın hangi günlerinde verildiği de açık olarak belirtilmiştir. Sadece bazı bölümlerde gurre, selh ve gaye gibi tabirlerle ayın ortasında veya sonunda verilen ücretlerin belirtilmesi yoluna gidilmiştir. Ücretlerin ayda dört veya beş kez verilmesi bunların haftalık olarak verildiğini akla getirmektedir. Verilen günler tam olarak incelendiğinde de yedi günlük fasılalar görülmekte ve amele ücretlerinin haftalık olarak verildiği ortaya çıkmaktadır.

Ayrıca ücretler incelenirken bir husus daha dikkati çekmektedir. Bu husus 1180 'den itibaren verilen ücretlerin gittikçe fazlaşmasıdır. Bu artış 1180 ve 1181 yıllarında daha istikrarlı bir görünüm arz ederken, 1182 yılında oldukça belirgin bir artış göze çarpmaktadır. Bu sene daha fazla işçi kullanılmış olabileceği yahut enflasyonun daha fazla artış göstermiş olabileceği akla gelebilir. Fakat bu tarihin 1768 tarihine denk geldiği düşünülecek olursa, Osmanlı Devleti ile Rusya arasında 1768'de başlayıp 1774'e kadar altı yıl devam eden ve Osmanlıların daha çok yenilgi aldığı Osmanlı-Rus harbi akla gelir. Bu harp Osmanlılar açısından o kadar başarısız geçmiştir ki Ruslar ilk kez Baltık denizinden hareket ederek Akdeniz'e açılmışlar, ve Ege-Çeşme limanındaki Osmanlı donanmasını yakmışlardır. Hatta bu savaş sonunda 18. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin imzaladığı en ağır anlaşma olan Küçük Kaynarca anlaşması imzalanmıştır. Osmanlı Devleti'nin böyle büyük bir savaş sırasında hem askeri açıdan insan gücüne hem de paraya ihtiyacı olacağı kesindir. Amele ücretlerinin birden artmasında bu hususun etkili olma ihtimali oldukça fazla görünüyor.

Bunların dışında inşaatın yapımı sırasında binanın getirildiği belli aşamalar sonrasında amelenin teşviki için verilen, iş karşılığı ücret dışındaki bahşişler için ayrı bir bölüm ayrılmıştır. Bu bahşişlerin bazılarının bütün ameleye, bazılarının ise sadece bir kısım ameleye verildiği görülmektedir. Bu bahşiş veya ihsanlar şu şekildedir; binanın yapımına başladığında imamlara, şeyhlere, cami hizmetkarlarına, ve amele kalfalarına 1181 Rebiulevvelinde verilen ihsanlar,pencerelerin koyulmasında bütün ameleye

verilen ihsanlar, ikinci katın pencerelerinin takılmasında, ikinci kat kemerlerinin tamamlanmasında, orta ayaktan duvara kadar rabt olunacak kemerlerin tamamlanmasında, duvarların kafa tahtasının konulmasında, kandil tabakasının tamamlanması ve büyük kavislere başlanması gibi, o günün inşaat teknolojisinde önemli sayılan aşamaların her birinde amelenin tamamına verilen bahşişler, Makrahora, Marmara ve Karamürsel'e Üsküdar'dan mavna hazırlatılması için gönderilenlere verilen harcırah ve taamiyye, ayrıca amele ve mutemidana müteferrik verilen bahşişlerdir.

Ay	Yıl	Toplam ücret	Hafta
Cemaziyelahir	1180	82 832	5
Receb	1180	155 269	4
Şaban	1180	107 015	4
Ramazan	1180	201 465	4
Şevval	1180	357 212	5
Zilkade	1180	274 700	4
Zilhicce	1180	387 980	4
Muharrem	1181	394 190	4
Safer	1181	481 345	4
Rebiülevvel	1181	474 375	5
Rebiülahir	1181	352 345	4
Cemaziyelevvel	1181	465 060	4
Cemaziyelahir	1181	446 122	4
Receb	1181	387 712	4
Şaban	1181	628 613	5
Ramazan	1181	463 471	4
Şevval	1181	411 776	4
Zilkade	1181	504 575	4
Zilhicce	1181	804 154	5
Muharrem	1182	769 085	4
Safer	1182	793 790	4
Rebiülevvel	1182	812 505	4
Rebiülahir	1182	996 230	5
Cemaziyelevvel	1182	811 933	4
Cemaziyelahir	1182	865 725	4
Receb	1182	883 485	4
Şaban	1182	861 720	4
Ramazan	1182	853 653	5
Şevval	1182	869 990	4
Zilkade	1182	639 275	4

Zilhicce	1182	637 888	4
Muharem	1183	1 020 245	5
Safer	1183	839 494	4
Rebiülevvel	1183	808 380	4
Rebiülahir	1183	776 690	4
Cemaziyelevvel	1183	737 950	4
Cemaziyelahir	1183	360 155	2

Tablo : 18 Amele ücretleri.

2. 7. 2. İskele Hamalları

İskele hamalları için ödenen ücretler başlığı altındaki bölümde ücretler amele ücretleri gibi ay ay gösterilmesine rağmen ayın hangi döneminde ne kadar verildiği şeklinde bir ayrıntıya girilmemiştir. Bu ücretler de başta sözü edilen amele ücretleri gibi 1180 senesi Cemaziyelahirinde başlamakta fakat 1182 Şaban ayına kadar devam etmektedir. Yekun olarak amele ücretlerinin çok çok altında bir toplam teşkil ettiği görülmektedir. Burada dikkati çeken bir diğer husus ise kıymet olarak gösterilen rakamın hep aynı olmasıdır. Bu da taşınan malzemenin niteliğine bakmadan her hamalın aynı birim ücreti aldığını göstermektedir. Bu durumda her hamalın belli bir ağırlık karşılığında almış olduğu ücretin, birim ücret olarak belirlendiği düşünülebilir. İskele hamalı ücretleri 1180 ve 1181 yıllarında her ay verilmemiştir. 1180'de faaliyetin başladığı Cemaziyelahir ayından itibaren dört ay 1181'de ise üç ay bu ücret verilmiştir. 1182'de ise Muharremden başlayarak Şaban ayına dek her ay bu ücretlerin verildiği görülmektedir. İskele hamalları inşaatta çalışan esas eleman kadrosunda değil de iskeleden getirilen malzemeler için, gerekli oldukça kullanılan elemanlar olmalıdır.

İskele hamallarının dışında iskele sırik hamalları ve sırik hamalları tabirleri kullanılmıştır. Hammal sırığı ile taşıma yapan hamallar için bu tabir kullanılıyor olmalıdır. Bunların iskelede çalışanlarına iskele sırik hamalı, inşaatta çalışanlarına ise sadece sırik hamalı denilmesi muhtemeldir. İskelede çalışanlar iskele hamalları gibi çok yük gelen ve hamala çok ihtiyaç duyulan iskele türü yerlerde bağımsız olarak veya şantiye adına sadece iskeleye gelen malzemeyi taşımakla görevli kişilerdir.(Hammal sırığı tabiri başka bir bölümde ele alınmıştır.)

Ay	Yıl	Hamal Sayısı	Toplam Ücret*
Cermaziyelahir	1180	616	24 640
Şevval	1180	718	28 720
Zilkade	1180	438	17 520
Zilzicce	1180	203	8 120
Muharrem	1181	1 050	42 000
Safer	1181	229	9 160
Zilhicce	1181	184	7 380
Muharrem	1182	299	16 120
Safer	1182	266	10 640
Rebiülevvel	1182	390	15 600
Rebiülahir	1182	382	15 280
Cemaziyelevvel	1182	403	16 120
Cemaziyelahir	1182	246	9 840
Receb	1182	198	7 920
Şaban	1182	47	1 880

Tablo : 19 İskele hamallarına ödenen ücretler.

*Her hamal yada belirli miktardaki her ağırlık için verilen ve 40 olarak belirtilen birim ücret eşit olduğundan tabloda gösterilmemiştir.

2. 7. 3. Hayvan Gücü

Hayvan kelimesi defterde çok az geçmekte, bunun yerine “harbende”, “esb” gibi tabirler kullanılmaktadır. Harbende tabiri M.Z. Pakalın ve F. Devellioğlu’na göre eşek ve katır gibi yük hayvanlarına bakan kimse veya saray katırcıları anlamına geliyor. Ş. Sami ise bu tabirin mekkarecileri yani kiralık hayvan verenleri de kapsadığını belirtiyor. Ücret-i harbendegan bölümünün sonunda ücret-i merkep olarak merkebi ayrı bir kategoriye koyması belki de harbende tabirinden daha çok katırcı anlamının çıktığını göstermektedir.

Harbendegan ücretleri 1180 ve 1181 yıllarına toplanmıştır. Dikkati çeken husus ise araba taşıma ücretlerinin 1182 senesinden başlamasıdır. Buradan kesin olmamakla birlikte inşaatın ilk yıllarında harbendegan kullanılmış iken, sonraki yıllarda arabanın hayvan gücü yerine geçtiği sonucunu çıkarabiliriz.

“Ücret-i hamalat-ı esb” yani at veya beygir hamalları ücreti başlığı altında belli malzemelerin gruplandığını görmekteyiz. Bu gurubun taşıdığı malzemeler kireç, kereste, tuğla ve kiremittir. Malzemenin cinsine göre birim taşıma ücreti değişmemekte, fakat taşınan malzemenin miktarına göre toplam ücret değişmektedir. Buna göre bu grup tarafından en fazla taşınan malzeme kireç, daha sonra tuğla, kereste ve kiremittir.

Bunların dışında bina için gerekli malzemelerin gruplandığı bölümün hemen ardından gelen bölümde daha önce camideki işler için satın alınmış ve halen mevcut bulunan hayvanlar verilmiştir. Bu hayvanların özellikle çok ağır malzemeyi kaldırma ve çekme amaçlı olarak ve daha çok arabaya bağlanma ihtimali yüksek olan hayvanlar olduğu görülmektedir. Ayrıca manda ve kara sığır olarak iki grup halinde fiyatlandırılan bu hayvanların çift olarak değerlendirildiği görülmektedir.

Taşınan Malzeme	Birim Ücret	Toplam Ücret
Kireç	8	331 904
Kereste	8	52 416
Tuğla	8	61 240
Kiremit	8	2 832

Tablo : 20: Hamalat-ı Esb ücretleri.

Ay	Yıl	Kıtar	Toplam Ücret
Şevval	1180	45	5 940
Zilkade	1180	140	12 330
Zilhicce	1180	200	18 214
Muharrem	1181	204	19 830
Safer	1181	197	18 438
Rebiülevvel	1181	200	19 897
Rebiülahir	1181	200	17 720
Zemaziyelevvel	1181	120	14 845
Zemaziyelahir	1181	82	8 575

Tablo : 21: Harbendegan ücretleri.

2. 7. 4. Zanaat Erbabı

Kendileri için ayrı bir bölüm açılmasa da defterin son bölümünde isimleri zikredilen ve kendilerine verilen ücretler belirtilen bazı meslek

grupları da mevcuttur. Bunlar çinici, sedefçi gibi sanat erbabı kişilerdir. Bunlara verilen ücretin oldukça fazla olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü burada çoğul değil tekil olarak çinici ve sedefçi tabirleri geçmektedir. Böylelikle belirtilen meblağın tek kişiye verildiği ortaya çıkmaktadır. Fakat yine de bu ücretin tek bir iş karşılığı olmayıp toplam ödenen ücret olma ihtimali de yüksektir. Çinici ve sedefçi benzeri sanat erbabına defterde fazla yer verilmemesinin sebebi, defterin inşaatın ilk yıllarını kapsamaması olabilir. Çünkü inşaatın önce kaba dış işçiliği belli bir aşamaya geldikten sonra iç veya dış mekanlardaki tezyinata geçilmektedir.

Bu gurubun dışında son bölümde caminin belli bölümlerinin yapımı için taşçılara verilen ücretlerden bahsedilmektedir. Bunlar abdest odası söğeleri, ve kiler ayaklarının perdahtı bölümleridir. Taşçılara verilen ücretlere sadece son bölümde rastlanmaktadır. Daha önceki bölümlerde de taşçılara verilen ücretler belirtilmiştir. Bazı bölümlerde sadece taşçı değil moloz taşçıları, Kumkapı moloz taşçıları, Taşrakapı moloz taşçıları, Makrahora taşçıları gibi tabirlere de rastlıyoruz.

Bunların dışında da dökümcüler, halatçılar, horasancılar, ve arabacılar türünde meslek erbabına verilen ücretler belirtilmektedir. Ayrıca bazen özel isimleri söylenerek (Nalbur Elhac Ahmed, Taşçı Mustafa Bey gibi...) ücret ödenmiş meslek erbabı da vardır.

Zanaat Erbabı	Ücret
Çinici	210 000
Sedefçi	24 000
Dökümcü	360
Halatçı	*
Horasancı	1 200
Arabacılar	360
Taşçı	360
Moloz Taşçıları	*
Kumkapı Moloz Taşçıları	1 200
Taşrakapı Moloz Taşçıları	900
Makrahora Taşçıları	160**
Nalbur	1 440
Taşhan-ı Mermer	1 800

Tablo : 22.

*Başka ücretlerle birlikte verildiğinden ne kadar ücret aldığı anlaşamıyor.

**Bu ücret sadece yevmiesidir.

3. BELGELER

3.1 Transkripsiyon

3.2 Belgeler (28 adet)

T. C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı
Tasnifin Cinsi: Bab-ı Defteri Baş Muhasebe Binaemini
Defter No: 15 963
Ebadi: 19,5x50,5
Başlangıç Tarihi : 1180 . 6 . 1
Bitiş Tarihi : 1183 . 7 . 17

D. BŞM. BNE. 15963 NUMARALI DEFTERİN TRANSKRİPSİYONU

Ya Fettah

Avn-ı inayet-i semodani ve yemin-i himmet-i hümayun-ı cenab-ı hazret-i hilafetpenahi ile ba emr-i hümayun me'mur-ı bina inşası olduğum cennetmekan hallede aşıyan merhum ve mağfurun-leh ebu'l-feth ve'l-meğazi Sultan Mehmed Han-ı Gazi aleyhi rahmet el-bari hazretlerinin cami-i şerif-i feyz-i rediflerinin bin yüz seksen senesi Cemaziyelahirsi guresinde atik duvarları kafa tahtası hizmete mübaşeret ve dokuz mah mürurunda müceddiden temel vaz'ına mübaderet ve işbu seksen üç senesi Cemaziyelahirsi'nin on beşinci güne gelince yirmi yedi buçuk ayda dahi nim kubbe camları zemine değin pesendide-i..hümayun buyurulan rasm üzre bi-minne ? subhane müstahkem ve metin ve ziyade rasin olarak bina ve inşa olunmağla müddet-i memuriyetim olan otuz altı buçuk ayda gerek hedmiye ve gerek ebniyenin bil-cümle mesarifatı defteridir.

EL-MAKBUZAT

An hazine-i Enderun-ı Hümayun
Fî 20 Ş (Şaban) Sene 1180
Guruş
25 000
17.075,5 (Türbe-i münife ve türbe-i
7924,5 valide ve minareler mesarifi)

An Hazine-i Enderun-ı Hümayun
Fî 15 Za (Zilkade) Sene 1180
Guruş
25000

An Hazine-i Enderun-ı Hümayun
Bera-yı baha-i timur

An Hazine-i Enderun-ı Hümayun
Fî 17 S (Safer) Sene 1181
Guruş
50 000

An Hazine-i Enderun-ı Hümayun
Fî 22 Ş (Şaban) Sene 1181
Guruş
50 000

An Darbhane-i Amire
Fî 2 Z (Zilkade) Sene 1181
Guruş
40 000

An Darbhane-i Amire
Fî 2 Ca (Cemaziyevvel) Sene 1182
Guruş
75 000

An Darbhane-i Amire
Fî 5 Za (Zilkade) Sene 1182
Guruş
50 000

An Darbhane-i Amire
Fî 23 S (Safer) Sene 1183
Guruş
50 000

Yekün
Guruş 357174,5
Küsur 174,5 Kisc-i Rumi 714

EL-MESARİFAT

BERA-YI ÜCURAT-I AMELE

Der Şehr-i C (Cemaziyel-ahir) Sene 1180

07893 Fî gurre-i C
 04087 Fî 8 C
 15607 Fî 15 C
 27023 Fî 22 C
28222 Fî 29 C
 82832

Der Şehr-i Receb Sene 1180

38672 Fî 6 Receb Sene 1180
 37472 Fî 13 Receb
 43155 Fî 20 Receb
35980 Fî 27 Receb
 155269

Der Şehr-i Şaban Sene 1180

46545 Fî 4 Ş Sene 1180
 39205 Fî 11 Ş S
 34275 Fî 18 Ş
 36990 Fî 25 Ş
 107015

Der Şehr-i Ramazan Sene 1180

43920 Fî 3 R Sene 1180
 53610 Fî 10 R
 56745 Fî 17 R
47190 Fî 25 R
 201465

Der Şehr-i Şevval Sene 1180

54898 Fî 4 L Sene 1180
 66075 Fî 9 L
 78454 Fî 16 L
 82730 Fî 23 L
75055 Fî selh-i L
 357212

Der Şehr-i Za (Zilkade) Sene 1180

087480 7 Fî Za Sene 1180
 098060 14 Fî Za
 070730 24 Fî Za
117430 29 Fî Za

274700

Der Şehr-i Z (Zilhicce) Sene 1180

090076 Fî 6 Z Sene 1180
 109040 Fî 13 Z
 109795 Fî 20 Z
079069 Fî 27 Z
 387980

Der Şehr-i Muharrem Sene 1181

087105 Fî 4 M Sene 1181
 096965 Fî 11 M
 100170 Fî 18 M
109950 Fî 25 M
 394190

Der Şehr-i Safer Sene 1181

124655 Fî 2 S Sene 1181
 127450 Fî 9 S
 119200 Fî 16 S
110040 Fî 23 S
 481345

Der Şehr-i Ra (Rebiulevvel) Sene 1181

108965 Fî gurre-i Ra Sene 1181
 107375 Fî 8 Ra
 084640 Fî 15 Ra
 087530 Fî 22 Ra
085865 Fî 29 Ra
 474375

Der Şehr-i R (Rebiulahir) Sene 1181

94450 Fî 6 R Sene 1181
 92200 Fî 13 R
 81180 Fî 20 R
84515 Fî 27 R
 352345

Der Şehr-i Ca (Cemaziyevvel) Sene 1181

085224 Fî 4 Ca Sene 1181
 125165 Fî 12 C
 134595 Fî 18 Ca
120036 Fî 25 Ca
 465060

Der Şehr-i C (Cemaziyelevvel) Sene 1181

123285 Fî 3 C Sene 1181
 108360 Fî 10 C
 102142 Fî 17 C
112335 Fî 17 CC
 446122

Der Şehr-i Şaban Sene 1181

105985 Fî gurre-i Ş Sene 1181
 129890 Fî 8 Ş
 105068 Fî 15 Ş
 141405 Fî 22 Ş
146265 Fî 28 Ş
 628613

Der Şehr-i Şevval Sene 1181

108486 Fî 5 L
 115830 Fî 11 L
 073580 Fî 18 L
113880 Fî 26 L
 411776

Der Şehr-i Z (Zilhicce) Sene 1181

165450 Fî gurre-i Z
 095560 Fî 8 Z
 174920 Fî 15 Z
 182360 Fî 22 Z
185850 Fî 29 Z
 804154

Der Şehr-i Safer Sene 1182

196350 Fî 4 S Sene 1182
 199300 Fî 12 S
 194140 Fî 19 S
204000 Fî 27 S
 793790

Der Şehr-i R (Rebiulahir) Sene 1182

198660 Fî gurre-i R Sene 1182
 192350 Fî 8 R
 195155 Fî 15 R
 202900 Fî 22 R
207165 Fî 29 R
 996230

Der Şehr-i C (Cemaziylahir) Sene 1182

207175 Fî 6 C
 214290 Fî 13 C
 221260 Fî 20 C
223000 Fî 27 C
 865725

Der Şehr-i Receb Sene 1181

110720 Fî gurre-i Receb Sene 1181
 084182 Fî 9 Receb
 094315 Fî 14 Receb
098495 Fî 23 Receb
 387712

Der Şehr-i Ramazan Sene 1181

144485 Fî 5 N Sene 1181
 126726 Fî 12 N
 128830 Fî 19 N
063630 Fî 26 N
 463671

Der Şehr-i Za (Zilkade) Sene 1181

142605 Fî 2 Za
 143115 Fî 9 Za
 133925 Fî 16 Za
084930 Fî 25 Za
 504575

Der Şehr-i Muharrem Sene 1182

193055 Fî 6 Muharrem
 186290 Fî 13 M
 193595 Fî 20 M
196145 Fî 27 M
 769085

Der Şehr-i Ra (Rebiulevvel) Sene 1182

202705 Fî 3 Ra Sene 1182
 202290 Fî 10 Ra
 205760 Fî 17 Ra
201750 Fî 24 Ra
 812505

Der Şehr-i Ca (Cemaziyelevvel) Sene 1182

200788
 196755
 206675
207715
 811933

Der Şehr-i Receb Sene 1182

223760 Fî 4 Receb Sene 1182
 217935 Fî 11 Receb
 217885 Fî 18 Receb
222905 Fî 25 Receb
 883485

Der Şehr-i Şaban Sene 1182

219785
214090
220575
207270
108850 Fî selh-i N
861720

Der Şehr-i Şevval Sene 1182

218070 Fî 7 L
217100 Fî 14 L
218085 Fî 21 L
216735 Fî 28 L
869990

Der Şehr-i Z (Zilhicce) Sene 1182

197028 Fî 3 Z
134280 Fî 12 Z
190565 Fî 17 Z
116015 Fî 26 Z
200180 Fî selh-i M
637888

Der şehr-i Safer Sene 1183

214538 Fî 7 S
203905 Fî 14 S
213046 Fî 21 S
208005 Fî 28 S
839494

Der Şehr-i R (Rebiulahir) Sene 1183

191625 Fî 4 R
196840 Fî 11 R
194895 Fî 18 R
193330 Fî 25 R
776690

Der şehr-i C (Cemaziyelahir) Sene 1183

196875 Fî gur-re-i C
163280 Fî 8 C
360155

ÜCURAT Yekun 21 868 564
Guruş 112 298

ÜCURAT-I HAMALAT-I İSKELE

Der şehr-i C (Cemaziyelahir) Sene 1180

Nukud
616 Fî 40
24640

Der Şehr-i Ramazan Sene 1182

216780 Fî gur-re-i N
200305 Fî 8 N
225540 Fî 15 N
102178 Fî 22 N
853653

Der Şehr-i Za (Zilkade) Sene 1182

208105 Fî 5 Za
067980 Fî 12 Za
166950 Fî 20 Za
196240 Fî 26 Za
639275

Der şehr-i Muharrem Sene 1183

203205 Fî 2 M
205885 Fî 9 M
202725 Fî 16 M
208250 Fî 26 M
1020245

Der Şehr-i Ra (Rebiulevvel) Sene 1183

194810 Fî 6 Ra
209065 Fî 13 Ra
208540 Fî 20 Ra
195965 Fî 27 Ra
808380

Der şehr-i Ca (cemaziyevvel) Sene 1183

196520 Fî 3 Ca
197170 Fî 10 Ca
180045 Fî 17 Ca
164215 Fî 24 Ca
737950

Nakdiye 40

Der şehr-i Şevval Sene 1180

Nukud
718 Fî 40
28720

Der şehr-i Za (Zilkade) Sene 1180
Nukud
438 Fî 40
17520

Der şehr-i Z (Zilhicce) Sene 1180
Nukud
203 Fî 40
8120

Der Şehr-i Muharrem Sene 1181
Nukud
1050 Fî 40
42000

Der Şehr-i S (Safer) Sene 1181
Nukud
229 Fî 40
9160

Der şehr-i Z (Zilhicce) Sene 1181
Nukud
184 Fî 40
7380

Der Şehr-i Muharrem Sene 1182
Nukud
299 Fî 40
16120

Der Şehr-i S (Safer) Sene 1182
Nukud
266 Fî 40
10640

Der Şehr-i Ra (Rebiulevvel) Sene 1182
Nukud
390 Fî 40
15600

Der şehr-i R (Rebiulahir) Sene 1182
Nukud
382 Fî 40
15280

Der Şehr-i Ca (Cemazielevvel) Sene 1182
Nukud
403 Fî 40
16120

Der şehr-i C (Cemaziyelahir) Sene 1182
Nukud
246 Fî 40
9840

Der Şehr-i Recceb Sene 1182
Nukud
198 Fî 40
7920

Der Şehr-i Şaban Sene 1182
Nukud
47 Fî 40
1880

Yekün 226 780
Guruş 1889,5 Nakdiye 40

ÜCURAT-I HARBENDEGAN

Der Şehr-i Şevval Sene 1180
Kıtar
45
Nukud (Ser-oda ?)
45 2
5940

Der Şehr-i Za Sene 1180
Kıtar
140
Nukud (Ser-oda ?)
140 8
12330

Der Şehr-i Z Sene 1180
Kıtar
200
Nukud (Ser-oda ?)
200 5
18214

Der Şehr-i Muharrem Sene 1181
Kıtar
204
Nukud (Ser-oda ?)
204 8
19830

Der Şehr-i S Sene 1181
Kıtar
197
Nukud (Ser-oda ?)
197 8
18438

Der Şehr-i Ra Sene 1181
Kıtar
200
Nukud (Ser-oda?)
200 8
19897

Der Şehr-i R Sene 1181

Kıtar
200
Nukud (Ser-oda ?)
200 8
17720

Der Şehr-i Ca Sene 1181

Kıtar
120
Nukud (Ser-oda ?)
120 8
14845

Der Şehr-i C

Kıtar
82
Nukud (Ser-oda ?)
82 6
8575

Yekun 134709

002700

Ücret-i Merkeb

137409

Guruş 1145

Nakdiye 9

ÜCURAT-I ARABA

Ücret-i araba bera-yı nakl-i
seng-i mermer ve küfeki ve seng-i
ot ve kereste.

Araba
Aded
15 208 Fî 45
684 360

Ücret-i araba maa ücret-i
tahmiliye bera-yı nakl-i kereste

Araba
Aded
670 Fî 60
40200

Ücret-i araba bera-yı nakl-i
kereste maa ve ücret-i
tahmiliye

Araba
Aded
2739 Fî 54
147906

Ücret-i araba bera-yı seng-i maa
(.....?) ve ücret-i tahmiliye

Araba
Aded
200 Fî 75
15000

Ücret-i araba bera-yı nakl-i
seng-i mermer der Kule-i Hefl

Araba
Aded
68 Fî 154
10470

Ücret-i araba bera-yı nakl-i
kebir kürsü-i mermer

Araba
Aded
5
6197

Ücret-i araba bera-yı nakl-i elvah-ı ceviz

Araba
Aded
132 Fî 42
5544
Yekun 1021457
Guruş 8512

Ücret-i (.....?) bera-yı nakl-i seng-i mermer ve
küfeki

(.....?)
Aded
3726 Fî 30
111780

ÜCURAT-I MAKTUA-İ (.....?) ECNAS-I MERMER

Ücret-i mermer sütun

Aded
29 Fî Beheri 1200
34800

Ücret-i mermer-i pihlu

Zira'
290 Fî Beher derazi 75
21900

Ücret-i mermer-i korkuluk

Zira'
28,5 Fî Beher 100
2850

Ücret-i mermer-i söğc-i pencere

Aded
492 Fî 600
295200

Ücret-i başlık sütun

Aded

19,5 Fî 600

11700

Ücret-i mermer (hatab) bera-yı kemer

Aded

573 Fî 120

68760

Ücret-i mermer kebir başlık - sütun bera-yı
havlı i harem

Aded

2

6840

Ücret-i mermer sağır başlık
sütun bera-yı havlı-i harem

Aded

2

2400

Yekün 444450

Guruş 3703,5

Nakdiye 30

Ücret-i hammaliye-i piyade bera-yı nakl-i seren cam

Nukud

135 Fî 11

1485

Nakdiye 45 Guruş 12

ÜCRET-İ TAHMİLİYE-İ ARABA

Ücret-i tahmiliye-i bera-yı mermer

Fî 15 M ila 17 Za sene 1182

Araba

1150 Fî 18

20700

Ücret-i tahmiliye-i bera-yı mermer

Fî 18 Ra ila 2 Ca sene 1182

Araba

1085 Fî 18

19530

Ücret-i tahmiliye-i bera-yı mermer

Fî 3 Ca ila 12 şehr-i mezbur

Araba

234 Fî 18

4212

Ücret-i tahmiliye-i bera-yı kereste

Fî 8 R ila 22 şehr-i mezbur

Araba

666 Fî 7

4662

Ücret-i tahmiliye-i bera-yı kereste

Fî 9 M ila 19 S sene 1183

Araba

390 Fî 7

2730

Ücret-i tahmiliye-i bera-yı nakl-i elvah-ı

ceviz Fî 14 Ş ila 19 S sene 1183

Araba

121 Fî 7,5

913

Ücret-i tahmiliye-i bera-yı seng-i

küfeki der şehr-i Ra sene 1183

Araba

1257 Fî 18

22626

Ücret-i tahmiliye-i bera-yı seng-i küfeki

Der şehr-i R sene 1183

Araba

1424 Fî 18

25632

Ücret-i tahmiliye-i bera-yı nakl-i

elvah-ı ceviz der şehr-i R sene 1183

Araba

204 Fî 7,5

1530

Ücret-i tahmiliye-i bera-yı nakl-i

seng-i küfeki der şehr-i Ca sene 1183

Araba

1004 Fî 18

18072

Ücret-i tahmiliye-i bera-yı seng-i
küfeki der şehri C sene 1183

Araba

488 Fî 18

8784

Yekün 129391

Guruş 1078 Nakdiye 31

ÜCRET-İ HAMALAT-I ESB

Bera-yı nakli kireç

Hamal

41488 Fî 8

331904

Bera-yı nakli kereste

Hamal

6552 Fî 8

52416

Bera-yı nakli tuğla

Hamal

7655 Fî 8

61240

Bera-yı nakli kiremit

Hamal

349 Fî 8

2832

Yekun 448392

Guruş 3736,5 Nakdiye 12

ÜCRET-İ MAUNA BERA-YI SENG-İ KÜFEKİ AN İSKELE-İ MAKRAHORA İLA İSKELE-İ CEBEALİ

Der şehri Muharrem
sene 1182

Mauna

Aded

9 Fî 500

4500

Der şehri S
sene 1182

Mauna

Aded

39 Fî 500

19500

Der şehri Ra
sene 1182

Mauna

Aded

34 Fî 500

17000

Der şehri R
sene 1182

Mauna

Aded

41 Fî 500

20500

Der şehri Ca
sene 1182

Mauna

Aded

21 Fî 500

10500

Der şehri C
sene 1182

Mauna

Aded

21 Fî 500

10500

Der şehri Recceb
sene 1182

Mauna

Aded

20 Fî 500

10000

Der şehri Ş
sene 1182

Mauna

Aded

38 Fî 500

19000

Der şehri N
sene 1182

Mauna

Aded

26 Fî 500

13000

Der şehri Şevval
sene 1182

Mauna

Aded

44 Fî 500

22000

Der şehri Za
sene 1182

Mauna

Aded

38 Fî 500

19000

Der şehri Z
sene 1182

Mauna

Aded

47 Fî 500

23500

Der şehri Muharrem
sene 1183

Mauna

Aded

34 Fî 500

17000

Der şehri S
sene 1183

Mauna

Aded

57 Fî 500

28500

Der şehri Ra
sene 1183

Mauna

Aded

83 Fî 500

41500

Der şehri R
sene 1183

Mauna

Aded

79 Fî 500

39500

Der şehr-i Ca
sene 1183
Mauna
Aded
73 Fî 500
36500

Der şehr-i C
sene 1183
Mauna
Aded
24 Fî
12000

Yekun 364000
Guruş 3033 Nakdiye 40

ÜCRET-İ HAMALAT-I SIRIK-I İSKELE LAZİME-İ NAKL-İ TAŞ

Der şehr-i Muharrem sene 1183
Çifte taban
Aded
157 Fî 60
9420

Der şehr-i S
Çifte taban
Aded
51 Fî 60
3060

Yekün 12480
Guruş 104

EL-MÜBAYEAT

BERA-YI BAHA-İ EZİNE (?) TAŞI

Çifte taban
Aded
2931
Ocak
11724 Fî 70
820680

Köprülük
Aded
3897
Ocak
3897 Fî 70
272790

Külhan taşı
Aded
398
Ocak
796 Fî 70
55720

Yekun 1149190
Guruş 9576,5
Nakdiye 10

BERA-YI BAHA-İ SENG-İ MOLOZ

Seng-i moloz
Çeki
2597 Fî 11
28567

Seng-i moloz
Çeki
44158
529896

Yekün 558463
Guruş 4653,5 Nakdiye 43

BERA-YI BAHA-İ ECNAS-I SENG-İ MERMER-İ MARMARA

Seng-i sütun
Aded
46
Zira' parmak 6
642 Fî 100
64235

Seng-i taban
Aded
1075
Zira' Parmak 6
7057,5 Fî 100
705775

Seng-i pehlu
Aded
166
Zira' Parmak 6
1438,5 Fî 100
143875

Seng-i kademe
Aded
30
Zira' Parmak 6
193 Fî 100
19325

Seng-i sağir kürsi
Aded
51
Zira' Parmak 6
323,5 Fİ 100
32375

Seng-i sge
Aded
582
Zira' Parmak 7
5677,5 Fİ 100
56778

Seng-i kebir kürsi.
Aded
71
Zira' Parmak 6
2420 Fİ 100
242025

Yekn 1775388
Guruş 14794,5
Nakdiye 48

BERA-YI BAHA-İ MERMER-İ İSTENDİL VE SENG-İ SİYAH

Mermir-i İstendil
Aded
52
Fİ 86
364,5 Fİ 120
43740

Seng-i siyah
Aded
45
Zira' 3870

Yekun 47610
Guruş 3967,5
Nakdiye 30

BERA-YI BAHA-İ SENG-İ KÜFEKİ

Çifte taban
Aded
4285
Zira'
7405 Fİ 200
1481000

Pek taban
Aded
2777
Zira'
3824 Fİ 100
382400

Kemer
Aded
808
Zira'
803,5 Fİ 60
48210

Arşun-ı parç
Aded
135
Zira'
118 Fİ 30
3540

Kalıb
Aded
22
Zira'
21 Fİ 50
1050

Pehlu
Aded
5
Zira' Parmak 4
9 Fİ 120
1100

Yekun 1917300
Guruş 1596

BERA-YI BAHA-İ KİREÇ

Der şehr-i Z sene 1180
Saf kireç
Kayık
16
Kantar
1704,5 Fİ Beher kantar 30
51135

Der şehr-i Muharrem sene 1181
Saf kireç
Kayık
50
Kantar
5391 Fİ Beher kantar 30
161730

Der şehr-i Safer sene 1181
 Saf kireç
 Kayık
 62
 Kantar
 6926 Fî Beher kantar 30
 207780

Der şehr-i Ra sene 1181
 Saf kireç
 Kayık
 44
 Kantar
 5597,5 Fî Beher- kantar 30
 167925

Der şehr-i R sene 1181
 Saf kireç
 Kayık
 11
 Kantar
 1218,5 Fî Beher kantar 30
 36555

Der şehr-i Ca sene 1181
 Saf kireç
 Kayık
 47
 Kantar
 5754,5 Fî Beher kantar 30
 172635

Der şehr-i C sene 1181
 Saf kireç
 Kayık
 25
 Kantar
 3090,5 Fî Beher kantar 30
 92715

Der şehr-i Şevval sene 1181
 Saf kireç
 Kayık
 4
 Kantar
 581 Fî Beher kantar 30
 17430

Der şehr-i Za sene 1181
 Saf kireç
 Kayık
 6
 Kantar
 611,5 Fî Beher kantar 30
 18345

Der şehr-i Z sene 1181
 Saf kireç
 Kayık
 4
 Kantar
 410,5 Fî Beher kantar 30
 12315

Der şehr-i Muharrem sene 1182
 Saf kireç
 Kayık
 8
 Kantar
 791 Fî Beher kantar 30
 23730

Der şehr-i Safer sene 1182
 Saf kireç
 Kayık
 7
 Kantar
 778 Fî Beher kantar 30
 23340

Der şehr-i Ra sene 1182
 Saf kireç
 Kayık
 7
 Kantar
 911 Fî Beher kantar 30
 27330

Der şehr-i Z sene 1182
 Saf kireç
 Kayık
 5
 Kantar
 627,5 Fî Beher kantar 30
 18825

Der Şehr-i Ca sene 1182
Saf kireç
Kayık
15
Kantar
1938 Fî Beher kantar 30
58140

Der Şehr-i Receb sene 1182
Saf kireç
Kayık
8
Kantar
1231 Fî Beher kantar 30
36930

Der Şehr-i Ramazan sene 1182
Saf kireç
Kayık
3
Kantar
460 Fî Beher kantar 30
13800

Der Şehr Za sene 1182
Saf kireç
Kayık
4
Kantar
638,5 Fî Beher kantar 30
19155

Der Şehr- Muharrem sene 1183
Saf kireç
Kayık
13
Kantar
1423,5 Fî Beher kantar 30
42705

Der Şehr-i Ra sene 1183
Saf kireç
Kayık
19
Kantar
2309,5 Fî Beher kantar 30
69285

Der Şehr-i C sene 1182
Saf kireç
Kayık
5
Kantar
725
21750

Der Şehr-i Şaban sene 1182
Saf kireç
Kayık
4
Kantar
641,5 Fî Beher kantar 30
19245

Der Şehr-i Şevval sene 1182
Saf kireç
Kayık
7
Kantar
748,5 Fî Beher kantar 30
22455

Der Şehr- Z sene 1182
Saf kireç
Kayık
8
Kantar
1054,5 Fî Beher kantar 30
31635

Der Şehr- Safer sene 1183
Saf kireç
Kayık
14
Kantar
1714 Fî Beher kantar 30
51420

Der Şehr-i R sene 1183
Saf kireç
Kayık
8
Kantar
1131,5 Fî Beher kantar 30
33945

Der şehri Ca sene 1183
Saf kireç
Kayık
5
Kantar
740,5 Fî Beher kantar 30
22215

Yekün
Kireç
Kantar
409
Saf
Kantar
49149
1474470
Guruş 12287 Nakdiye 30

BERA-YI BAHA-İ HORASAN VE ÜCRET-İ SAHKA (?)

Baha-i horasan
An 28 M ila gaye-i Z
sene 1181
Kile
71652 Fî 7
501564

Baha-i horasan
An gurre-i M ila 6 C
sene 1182
Kile
2840 Fî 9
25560

Ücret-i sahka-i horasan
Kile
27300 Fî 4
109200

Yekün 636324

Guruş 5302,5

Nakdiye 24

Bera-yı baha-i kiremit

Aded

44900

26940

Guruş 224,5

Fî Beher elf 600

BERA-YI BAHA-İ TUĞLA

Kebir tuğla

Aded

34398

481572 Fî Beheri 14

Tuğla-i kuzu (?)

Aded

21105

126630

Fî Beheri 6

Yekün 608202

Guruş 5068

Nakdiye 22

BERA-YI BAHA-İ NUHAS ALEM

Kebir kubbe alemi

Aded

1

Parça

18

Kıyye Fî Beher kubbe 270

337

91057 Zira' (?) 100

Dört aded sağır kubbe alemi

Aded

4

Parça

24

Fî Beher kubbe 270

Kıyye

143,5

38745

Yekün
Kıyye
480,5
129802
043375
86427

Guruş 720
Nakdiye 27

BERA-YI BAHA-İ PİRİNÇ BİLEZİK VE ÇENBER LAZİME-İ MERMER SÜTUNHA-İ MAHFİL

Tam başlık ve tepelik ve çenber
lazime-i mermer sütun mahFİL
Aded
84
Kıyye
830 Fİ Beher kubbe 150
124500

Nısf başlık ve tepelik ve çenber
lazime-i mermer sütun mahFİL
Aded
54
Kıyye
364,5 Fİ Beher kubbe 150
54675

Kebir pirinç çenber
Aded
6
Kıyye
119,5 Fİ Beher kubbe 150
17925

Mezkur çenberlerin yaldızları için
mübayea olunan yaldız altunu
Aded
108 Fİ Beheri 495
53460

Mesarif-i yaldız ve ücret-i yaldız
Altun
Aded
108 Fİ 120
12960

Tebdil olunub tam olan nısf tepelik
ve nısf başlık ve nısf çenber
Aded
3
2000

Kebir kapu üzerinde olan sütun
için tam ve nısf başlık ve çenber
Başlık Çenber
Aded Aded
4 4 Tam
2 2 Nısf
6 6
Gayr-ı ez atik (?)
Kıyye
49,5
5825

Harem havlısında vaki' sütunlar
için kebir pirinç çenber
Aded
4
Gayr-i ez atik (?)
Kıyye
138,5 Fİ 150
20813

Hünkar mahfili yolu için çarguşe-i çenber
Aded
3
Kıyye
28 Fİ 150
4200

Yekün 296358
Guruş 2469,5
Nakdiye 18

Bera-yı Baha-i Alçı
Kile
72,5 Fİ 40
2900

Bera-yı Baha-i Revgan-ı Bezir
Kıyye
1010 Fİ 28
28280

Yekün 31180

Guruş 259,5

Nakdiye 40

BERA-YI BAHA-İ KEÇE-İ LAZİME-İ PUŞİDE-İ EBNİYE

Keçe		Keçe		Keçe		Keçe	
Aded		Aded		Aded		Aded	
424	Fî 195	54	Fî 205	19	Fî 48	386	Fî 150
82680		11100		912		57900	

Keçe
Aded
14 Fî 180
2520

Yekün 155112
Guruş 1292,5
Nakdiye 12

BERA-YI BAHA-İ HAM TİMUR-I CEDİD

Samakov canibinden mübayea olunan
Fî gurre-i S sene 1181
Timur-ı ham
Samakovi
Kantar
1500 Fî Beher kantar
Kıyye maa ücret-i nakliye 740
88500
1110000

Defaten Samakov canibinden mübayea
olunan Fî 23 Muharrem sene 1182
Timur-ı ham
Samakovi
Kantar
500 Fî Beher kantar
Kıyye maa ücret-i nakliye 740
295000
370000

Defaten Samakov canibinden mübayea
Fî 20 Muharrem sene 1182
Timur-ı ham
Samakovi
Kantar
750 Fî Beher kantar
Kıyye maa ücret-i nakliye
44350
555000

Balat'tan mübayea olunan Fî 26
Muharrem sene 1183
Timur
Kıyye Fî 18
700
12600
740

Nalburdan mübayea olunan
Fî gurre-i Ca sene 1183
Timur
Kıyye Fî 18
6695
120510

Ücret-i amele-i timur-ı ham an
iskele ila cami-i şerif
Kantar
2750 Fî Beher kantar 15
41250

Yekün 2209360

Guruş 18411

Nakdiye 40

BERA-YI ÜCURAT-I TİMUR-I CEDİD

Ahen-i cedid kiriş vanik (?) ve simit
Kıyye
82530,5 Fî 9,5
08997,5 Harku'n-nar
91528

Cedid mesamir
Kıyye
11902
11902 Fî 2
23804 Harku'n-nar

Ahen cedid zebanc (?)
Kıyye
19253
01553 Fî 9
20806 Harku'n-nar

785047

23804

173277

Ahen cedid toplu
pencere timuru
Aded
57 Fî 51
Kıyye
10131
516681

Ahen alat-ı araba
Kıyye
437,5 Fî 15
6562

Ahen cedid kenar
Kıyye
21238,5 Fî 9
01697,5 Harku'n-nar
91527
785047

Mübayca olunub ba'de'l-istimal gerü
teslim olunan ahen varyoz ve çivilerden
noksan bulanların bahası
34024

Yekün
Maa harku'n-nar
Kıyye
1696645
1729541
Guruş 9412,5 Nakdiye 18

BERA-YI ÜCURAT-I TİMUR-I ATİK

Atik kiriş ve semt vanik
Kıyye
56064,5 Fî 7,5
02248 Harku'n-nar
08312,5
420483

Atik kenar
Kıyye
34109,5 Fî 2
68219

Ahen çenber
Atik
Kıyye
279,5 Fî 7,5
2096

Tamir-i atik pencere
timuru
Aded
20 Fî 70
Kıyye
3784,5
37845

Yekün-ı atik
Kıyye
96486
528643
Guruş 4405
Nakdiye 43

BERA-YI BAHA-İ ALAT VE RESEN

Alat-ı mamul
Kantar
46,5 Fî Beher kantar 1680
78120

Til-i saf bera-yı taften alat
Kantar
60 Fî 750
45000

Ücret-i taften til-imezbur
7200

Resen
Kıyye
114 Fî 40
4560

Haleb urganı
Aded
22 Fî 40
880

Kinab
Deste
17 Fî 120
2040

Yekün 137800
Guruş 1148
Nakdiye 40

BERA-YI BAHA-İ ECNAS-I KERESTE

Uzun Kiryako Reis sefinesinden mübayca olunan Fî 19 C sene 1180

Yeni cab
Aded
300 Fî 8
2400

Sütun-ı Varna
Aded
200 Fî 12
2400

Pek manc
Aded
100 Fî 39
3900

Kara sıgar
Aded
300 Fî 38
11400

Saray manesi (?) Aded 200 Fî 6 12000	On arşun çiftesi Aded 90 Fî 130 11700	On iki arşun yeni Aded 69 Fî 110 7590	On arşun kebiri Aded 60 Fî 170 10200
---	--	--	---

On arşun yeni Aded 250 Fî 60 15000	On iki arşun çiftesi Aded 107 Fî 160 17120	On iki arşun kebiri Aded 80 Fî 260 20800	Çifte sekiz Aded 200 Fî 120 2400
---	---	---	---

Yekün 138510

Feyzullah Reis sefinesinden mübayca olunan Fî gurre-i Za sene 1180

Sütun-ı mane Aded 487 Fî 36 17532	On arşun yeni Aded 380 Fî 60 22800	Kara sığar Aded 690 Fî 36 24840	Çifte sekiz Aded 95 Fî 110 10450
--	---	--	---

Sütun-ı- azman Aded 59 Fî 70 4130	On iki arşun Şehr ağacı Aded 44 Fî 330 14520	On iki arşun kebiri Aded 30 Fî 210 6300	On arşun kebiri Aded 30 Fî 165 4950
--	--	---	--

On iki arşun çiftesi Aded 21 Fî 160 9760	On arşun çiftesi Aded 63 Fî 110 6930
--	---

Yekün 122212

Hacı Abdullah Reis sefinesinden mübayca olunan Fî 9 Za sene 1180

Kanadlık kalyoz (?) Aded 771 Fî 25 19275	Def'a kanadlık cam (?) Aded 1000 Fî 24 24000	Yekün 43275
---	---	-------------

Def'aten Feyzullah Reis sefinesinden mübayca olunan Fî gurre-i M sene 1181

On arşun kebiri Aded 70 Fî 210 14700	On iki arşun çiftesi Aded 30 Fî 160 4800	Çifte sekiz Aded 149 Fî 110 16390	On arşun kebiri Aded 90 Fî 165 14850
---	---	--	---

On arşun çiftesi Aded 121 Fî 110 13310

Yekün 64050

Bu defa dahi Feyzullah Reis sefinesinden mübayca olunan Fî 13 M sene 1181

Şehr ağacı	On iki arşun çiftesi	Çifte sekiz	On arşun çiftesi
Aded	Aded	Aded	Aded
25 Fî 330	22 Fî 160	60 Fî 110	15 Fî 110
8250	3520	6600	1650

On arşun kebiri

Aded	
48	Fî 165
7920	

Yekün 27940

Iskara için Şile' den kat' ve nakl olunan Fî 17 L sene 1181

Kebir sütun

Aded	
306	
73440	Ücret-i kat'iyye
21900	Ücret-i nakliye
95340	

Dimitraki Reis sefinesinden mübayca olunan Fî 9 S sene 1181

On arşun kebiri	On iki arşun çiftesi	On arşun (?)çiftesi	On arşunkebiri
Aded	Aded		Aded
50 Fî 160	60 Fî 200	70 Fî 90	60 Fî 120
8250	7200	6300	7200

Çifte sekiz

Aded	
50	Fî 90
4500	

Yekün 33450

Feyzullah Reis sefinesinden mübayca olunan Fî 26 M sene 1181

Şehr ağacı	On iki arşun Kebiri	On arşun Kebiri	On iki arşun çiftesi
Aded	Aded	Aded	Aded
46 Fî 320	127 Fî 200	13 Fî 150	67 Fî 150
14720	25400	19500	10050

Çifte sekiz

Aded	
100	Fî 90
9000	

Yekün 78670

Dividi güzel sefinesinden mübayca olunan Fî 26 M sene 1181

Orta hime Aded 50 Fî 220 11000	On iki arşun çiftesi Aded 50 Fî 155 7750	Çifte sekiz Aded 45 Fî 100 4500	On beş arşun kebiri Aded 45 Fî 460 18900
---	---	--	---

On iki arşun
Kebiri
Aded
144 Fî 210
30240

Yekün 72390

Panayot zımmi sefinesinden mübayca olunan Fî 26 Muharrem sene 1181

Çifte sekiz Aded 16 Fî 100 1600	Orta hime Aded 17 Fî 220 3740	On iki arşun kebiri Aded 45 Fî 200 9000	On arşun çiftesi Aded 15 Fî 90 1350
--	--	--	--

On iki arşun çiftesi
Aded
40 Fî 155
6200

Yekün 24140

Def'aten Panayot Reis sefinesinden mübayca olunan Fî 5 S sene 1181

On arşun çiftesi Aded 20 Fî 155 3100	On arşun kebiri Aded 50 Fî 150 7500	On iki arşun kebiri Aded 50 Fî 150 7500	Şehr ağacı Aded 30 Fî 390 9600
---	--	--	---

Yekün 25800

Kiryakor Reis sefinesindennde mübayca olunan Fî 11 S sene 1181

On beş arşun kebiri Aded 19 Fî 400 7600	On iki arşun kebiri Aded 50 Fî 165 8250	On iki arşun çiftesi Aded 141 Fî 120 16920	Çifte sekiz Aded 37 Fî 90 3330
--	--	---	---

Yekün 36100

Dimitraki Reis sefinesinden mübayca olunan Fî 11 S sene 1181

On arşun kebiri Aded 55 Fî 120 6600	On iki arşun kebiri Aded 51 Fî 165 8415	Çifte sekiz Aded 50 Fî 90 4500
--	--	---

Yekün 19515

Kiryakor Reis sefinesinden mübayca olunan Fî 19 S sene 1181

On arşun yeni Aded 100 Fî 54 5400	On beş arşun kebiri Aded 10 Fî 400 4000	On iki arşun kebiri Aded 33 Fî 165 5445	On arşun kebiri Aded 66 Fî 160 7920
Çifte sekiz Aded 39 Fî 90 3510		On iki arşun çiftesi Aded 90 Fî 120 1080	

Yekün 27355

Panayot Reis sefinesinden mübayca olunan Fî 19 S sene 1181

On iki arşun kebiri Aded 40 Fî 165 6600	Çifte Sekiz Aded 20 Fî 90 1800	On arşun kebiri Aded 25 Fî 120 3000	On iki arşun çiftesi Aded 50 Fî 160 6000
--	---	--	---

Yekün 17400

Lamber Reis sefinesinden mübayca olunan Fî 19 S sene 1181

Çifte sekiz Aded 80 Fî 90 7200	On iki arşun kebiri Aded 30 Fî 165 4950	On arşun kebiri Aded 53 Fî 120 6360	On arşun yeni 9 100 Fî 54 5400
---	--	--	---

On iki arşun çiftesi
Aded
9 Fî 120
1080

Yekün 24990

Dimitraki zımmi sefinesinden mübayca olunan Fî 25 S sene 1181

On iki arşun çiftesi Aded 61 Fî 120 7320	Çifte sekiz Aded 58 Fî 90 5220	On iki arşun kebiri Aded 21 Fî 165 3465
---	---	--

Yekün 16005

Uzun Dimitraki Reis sefinesinden mübayca olunan Fî 11 Za sene 1181

On arşun kebiri Aded 61 Fî 120 7320	On iki arşun çiftesi Aded 34 Fî 120 4080	On iki arşun kebiri Aded 75 Fî 165 12375
--	---	---

Yekun 13775

Uzun Kiryako Reis sefinesinden mübayea olunan 11 Za sene 1181

On beş arşun kebiri		On iki arşun kebiri	
Aded	Fî	Aded	Fî
39	400	27	165
15600			

Yekun 20055

Süleyman Reis sefinesinden mübayea olunan 11 Za sene 1181

On beş arşun kebiri		On iki arşun kebiri		On iki arşun çiftesi	
Aded	Fî	Aded	Fî	Aded	Fî
30	400	20	165	10	120
12 000		3 300		1 200	

Yekün: 16 500

Panayot Reis sefinesinden mübayea olunan 11 Za sene 1181

On iki arşun kebiri		On iki arşun çiftesi		Çifte sekiz	
Aded	Fî	Aded	Fî	Aded	Fî
50	165	59	120	25	90
8 250		7 080		2 350	

Yekün: 1 758

Lamber Reis sefinesinden mübayea olunan 11 Za sene 1181

On beş arşun kebiri		On iki arşun kebiri		Şehr ağacı		On arşun şehr ağacı		On arşun kebiri	
Aded	Fî	Aded	Fî	Aded	Fî	Aded	Fî	Aded	Fî
16	40	29	165	50	240	5	120	4	120
6 400		4 785		12 000		600		480	

Yekün: 24 265

Iskara için Kefken cenibinden kat've nakl olunan Fî 29 Muharrem sene 1181

Kebir sütun

Aded	
641	
189090	Ücret-i kat'iyec
078720	Ücret-i sefain ve mesarif
267810	

Eşcar-ı mezkureden Ebi eyyub Ensari kurbünde vakı' sahilsaray-ı hümayuna Yani Kalfa marifetiyle verilen kebir sütun

Aded	
689	Maa ücret ve mesarif 417
Guruş	
103,5	

Yanaki Reis sefinesinden mübayca olunan Fî 4 Za sene 1181

Pek manc		Çifte sekiz	
Aded		Aded	
150	Fî 30	145	Fî 90
4 500		13 050	
Yekün: 17 550			

Panayot Reis sefinesinden mübayca olunan Fî 4 Z sene 1181

On iki arşun çiftesi	Pek manc	On iki arşun kebiri	On arşun kebiri
Aded	Aded	Aded	Aded
25	Fî 120	45	Fî 165
3 000		7 425	
	50		30
	Fî 30		Fî 120
	1500		3 600
Kara sıgar	Çifte sekiz	On beş arşun kebiri	
Aded	Aded	Aded	
100	Fî 30	10	Fî 360
3 000		3600	
	10		
	Fî 90		
	900		

Yekün: 23 025

Elhac İbrahim sefinesinden mübayca olunan Fî 18 Z sene 1181

On iki arşun kebiri	On arşun kebiri	Çifte sekiz	
Aded	Aded	Aded	
34	Fî 165	39	Fî 90
5 610		3 510	
	50		
	Fî 120		
	6 000		

Yekün: 15 120

Panayot Reis sefinesinden mübayca olunan Fî 18 Z sene 1181

Çifte sekiz	On arşun kebiri	On arşun kebiri
Aded	Aded	Aded
41	Fî 90	7
3 690		Fî 120
	9	840
	Fî 165	
	1 485	

Yekün: 6 015

Uzun Yanaki Reis sefinesinden mübayca olunan Fî 20 Z sene 1181

On beş arşun kebiri	On iki arşun kebiri	On arşun kebiri
Aded	Aded	Aded
8	Fî 380	40
3 040		Fî 120
	4	4 800
	Fî 165	
	6 600	

Yekun: 14 440

Elhac İbrahim sefinesinden mübayea olunan Fî 20 Z sene 1181

Beş arşun topac		Sutun-ı Varna		Kara sığar	
Aded		Aded		Aded	
150	Fî 20	150	Fî 9	100	Fî 30
3 000		1 350		3 000	

Yekün: 7 350

Uzun Yanaki Reis sefinesinden mübayea olunan Fî 23 Z sene 1181

On beş arşun kebirdi	On iki arşun çiftesi	On iki arşun şehr ağacı	On iki arşun yeni	On arşun yeni					
Aded	Aded	Aded	Aded	Aded					
43	Fî 380	34	Fî 120	32	Fî 240	30	Fî 75	77	Fî 564
16 340		4 080		7 680		2 250		4 158	

Yekün: 34 508

Lamber Reis sefinesinden mübayea olunan Fî 29 Z sene 1181

On iki arşun çiftesi	Kara sığar	On arşun yeni			
Aded	Aded	Aded			
74	Fî 120	100	Fî 30	50	Fî 54
8 880		30 000		2 700	

Yekün: 14 580

Panayot Reis sefinesinden mübayea olunan Fî selh-i Z sene 1181

On beş arşun kebirdi	On iki arşun kebirdi	On iki arşun çiftesi			
Aded	Aded	Aded			
20	Fî 380	20	Fî 165	6	Fî 120
7 600		3 300		720	

Yekün: 11 620

Def'aten Panayot Reis sefinesinden mübayea olunan Fî 7 Muharrem sene 1182

On beş arşun kebirdi	On iki arşun kebirdi	On iki arşun çiftesi	On arşun yeni	Çifte sekiz					
Aded	Aded	Aded	Aded	Aded					
18	Fî 380	25	Fî 165	28	Fî 120	100	Fî 54	10	Fî 90
6 840		4 125		3 360		5 400		900	

Yekün: 20 625

Uzun Yanaki Reis sefinesinden mübayea olunan Fî 9 Muharrem sene 1182

On beş arşun kebirdi	On iki arşun kebirdi	Çifte sekiz	On iki arşun çiftesi				
Aded	Aded	Aded	Aded				
32	Fî 380	29	Fî 165	30	Fî 90	44	
12 160		4 785		2 700		5 240	

Yekün: 24 925

Braşkova (?) Reis sefinesinden mübayca olunan Fî 9 M sene 1182

Saray manesi	Sütun-ı Varna	Beş arşın topac
Aded	Aded	Aded
160 Fî 45	200 Fî 9	200 Fî
7 200	1 800	4 000

Yekun: 13 000

Lamber Reis sefinesinden mübayca olunan Fî 14 Muharrem sene 1182

On iki arşun çiftesi	On iki arşun kebiri	Çifte sekiz
Aded	Aded	Aded
15 Fî 120	18 Fî 165	17 Fî 90
1 800	2 970	1 530

On iki arşun yeni	Kara sıgar	Pek mane
Aded	Aded	Aded
29 Fî 75	212 Fî 30	75 Fî 30
2 175	6 360	2 250

Yekün: 17 085

Suzabolı'lu Kiryakor Reis sefinesinden mübayca olunan Fî 14 Muharrem sene 1181

On beş arşun kebiri
Aded
27 Fî 380
10260

Iskara için Kefken canibinden kat' ve nakl olunan sütun-ı kusur Fî selh-i Muharrem sene 1182

Kebir sütun		
Aded		
72		
21240	Ücret-i kat'ıyc	Fî Adedi 295
08640	Ücret-i sefine	
29880		

Uzun Yanaki Reis sefinesinden mübayca olunan Fî 18 Muharrem sene 1182

On iki arşun kebiri	On arşun kebiri	On beş arşun kebiri	Çifte sekiz	On iki arşun çiftesi
Bewher	Aded	Aded	Aded	Aded
48 Fî 165	15 Fî 120	29 Fî 380	37 Fî 90	9 Fî 120
7 755	1 800	11 020	3 330	1 080

Yekün: 24 985

Panayot Reis sefinesinden mübayca olunan Fî 21 Muharrem sene 1182

On beş arşun kebiri	On iki arşun çiftesi	Çifte sekiz.	On iki arşun kebiri
Aded	Aded	Aded	Aded
35 Fî 120	21 Fî 120	45 Fî 90	27 Fî 160
4 200	2 520	4 050	4 455

Yekün: 15 225

Hacı Ali Reis sefinesinden mübayca olunan Fî 17 Muharrem sene 1182

On iki arşun kebiri	On iki arşun çiftesi	Çifte sekiz.	Pek manc	Kara sıgar
Aded	Aded	Aded	Aded	Aded
31 Fî 165	36 Fî 120	90 Fî 90	100 Fî 30	200 Fî 30
5 115	4 320	8 100	3 000	6 000

Yekün: 26 535

Hacı İbrahim sefinesinden mübayca olunan Fî 29 Muharrem sene 1182

Çifte Bartın omurgası
Aded
97 Fî 42
4 116

Lamber Reis sefinesinden mübayca olunan Fî 29 Muharrem sene 1182

On iki arşun şehr ağacı	On iki arşun kebiri	On iki arşun çiftesi
Aded	Aded	Aded
59 Fî 240	21 Fî 165	40 Fî 120
14 160	3 465	4 800
Çitte sekiz	On arşun kebiri	On beş arşun kebiri
Aded	Aded	Aded
40 Fî 90	11 Fî 120	3 Fî 380
3 600	1 320	1 140

Yekün: 28 485

Uzun Kıryakor Reis sefinesinden mübayca olunan Fî 29 Muharrem sene 1182

On iki arşun kebiri	On arşun kebiri	On iki arşun çiftesi
Aded	Aded	Aded
63 Fî 165	56 Fî 120	70 Fî 120
10 395	6 720	8 400
Çifte sekiz	Pek manc	Kara sıgar
Aded	Aded	Aded
79 Fî 90	100 Fî 30	100 Fî 30
7 110	3 000	3 000

Yekün: 38 625

Panayot Reis sefinesinden mübayca olunan Fî 29 Muharrem sene 1182

On iki arşun kebiri Aded 46 Fî 165 7 590	On iki arşun çiftesi Aded 40 Fî 120 4 800	On beş arşun kebiri Aded 30 Fî 120 3 600
On beş arşun kebiri Aded 16 Fî 380 6 080	Çifte sekiz Aded 21 Fî 90 1 890	On arşun yeni Aded 110 Fî 54 5 940
Yekün. 29 900		

Uzun Yanaki Reis sefinesinden mübayca olunan sene gurrc-i S sene 1182

On iki arşun yeni Aded 50 Fî 75 3 750	Onarşun yeni Aded 200 Fî 54 10 800	Pek manc Aded 150 Fî 30 4 500
--	---	--

Çifte sekiz Aded 37 Fî 90 3 330	On arşun kebiri Aded 6 Fî 120 720	On iki arşun kebiri Aded 5 Fî 165 825
--	--	--

Molla Abdi sefinesinden mübayca olunan Fî 8 S sene 1182

On iki arşun kebiri Aded 25 Fî 165 4 125	On iki arşun çiftesi Aded 26 Fî 120 3 120	On arşun kebiri Aded 36 Fî 160 4 320	Çifte sekiz Aded 30 Fî 90 2 700
---	--	---	--

Yekün: 14 265

Panayot Reis sefinesinden mübayca olunan Fî 8 S sene 1182

On beş arşun kebiri Aded 20 Fî 380 7 600	On iki arşun şehri ağacı Aded 50 Fî 210 10 500	On iki arşun çiftesi Aded 35 Fî 120 4 200
İki arşun kebiri Aded 12 Fî 120 1 440	On iki arşun yeni Aded 44 Fî 80 3 510	Çifte sekiz Aded 18 Fî 90 1 620

Yekün: 28 880

Uzun Kıryakor Reis sefinesinden mübayca olunan Fî 8 S sene 1182

On iki arşun şehri ağacı	On iki arşun çiftesi	Çifte sekiz	On iki arşun yeni	On beş arşun kebiri
Aded	Aded	Aded	Aded	Aded
63 Fî 210	55 Fî 120	25 Fî 90	80 Fî 80	10 Fî 380
13 230	6 600	2 2250	6 400	3 800

Yekün: 32 280

Lamber Reis sefinesinden mübayca olunan Fî 9 S sene 1182

On iki arşun kebiri	On iki arşun şehri ağacı	On iki arşun çiftesi
Aded	Aded	Aded
29 Fî 165	82 Fî 210	30 Fî 120
4 785	17 220	3 600

On arşun şehri ağacı	On arşun kebiri	Çifte sekiz
Aded	Aded	Aded
47 Fî 120	31 Fî 120	63 Fî 90
5 640	3 720	5 670

Azman (?)	On arşun yeni	On beş arşun kebiri
Aded	Aded	Aded
26 Fî 60	20 Fî 54	90 Fî 380
1 560	1 080	3 420

Yekün: 46 695

Hacı Ali Reis sefinesinden mübayca olunan Fî 13 S sene 1182

Çifte sekiz	On beş arşun kebiri	On arşun kebiri	On iki arşun çiftesi
Aded	Aded	Aded	Aded
56 Fî 90	6 Fî 380	42 Fî 120	42 Fî 120
5 040	2 280	5 040	5 040

On iki arşun kebiri	Yeni cab	On arşun çiftesi
Aded	Aded	Aded
38 Fî 165	200 Fî 6	31 Fî 90
6 270	1 200	2 790

Yekün: 27 660

Uzun Yanaki Reis sefinesinden mübayca olunan Fî 22 S sene 1182

On beş arşun kebiri	On arşun şehri ağacı	On iki arşun çiftesi	On arşun kebiri	Çifte sekiz
Aded	Aded	Aded	Aded	Aded
61 Fî 380	49 Fî 210	68 Fî 120	68 Fî 120	41 Fî 90
23 180	10 290	6 160	8 160	3 694

Yekün: 53 840

Lamber Reis sefinesinden mübayca olunan Fî 19 S sene 1182

On iki arşun kebiri Aded 79 Fî 165 13 035	On arşun kebiri Aded 59 Fî 120 7 080	On iki arşun çiftesi Aded 57 Fî 120 6 840	On beş arşun kebiri Aded 19 Fî 380 7 220
Çifte sekiz Aded 79 Fî 90 7 110	On iki arşun şehr ağacı Aded 75 Fî 210 15 750	Kara sığar Aded 80 Fî 30 2 400	Pek mane Aded 50 Fî 30 1 500

Yekün: 60 935

Panayot Reis sefinesinden mübayca olunan an 19 S sene 1182 ila gurre-i Ra sene-i minhu

On iki arşun şehr ağacı Aded 60 Fî 210 12 600	on iki arşun çiftesi Aded 92 Fî 120 11 640	On beş arşun kebiri Aded 40 Fî 380 15 200	On arşun yeni Aded 100 Fî 54 5 400
Çifte sekiz Aded 51 Fî 90 4 590	On arşun kebiri Aded 38 Fî 120 4 560	On iki arşun kebiri Aded 50 Fî 165 8 250	

Yekün: 62 240

Maychov zımmi Reis sefinesinden mübayca olunan

Saray manesi Aded 100 Fî 54 4 500	Çifte saray manesi Aded 150 Fî 130 19 500	Defan saray manesi Aded 100 Fî 45 4 500	Beş arşun topac Aded 100 Fî 20 2 000	Sütun-ı Varna Aded 100 Fî 9 900
--	---	---	---	--

Yekün : 31 400

Abdi Reis sefinesinden mübayca olunan Fî 19 S sene 1182 ila gurre-i R sene-i minhu

On iki arşun çiftesi Aded 85 Fî 120 10 200	On arşun kebiri Aded 59 7 080	On iki arşun kebiri Aded 126 Fî 160 20 790	On beş arşun kebiri Aded 47 Fî 380 17 860	Çifte sekiz Aded 92 Fî 90 8 280
Saray manesi Aded 100 Fî 45 4 500	Çifte saray manesi Aded 50 Fî 130 6 500	Beş arşun topac Aded 100 Fî 20 2 000	Sütun-ı Varna Aded 50 Fî 9 4 500	

Yekün: 77 660

Uzun Yanaki Reis sefinesinden mübayca olunan an 14 Ra ila gurre-i R sene 1182

On iki arşun çiftesi	On iki arşun kebiri	On beş arşun kebiri	Çifte sekiz.	Kara sıgar
Aded	Aded	Aded	Aded	Aded
98 Fî 120	130 Fî 165	40 Fî 380	95 Fî 90	150 Fî 30
11 760	21 450	15 200	8 550	4 500
Yekün: 61 460				

Panayot Reis sefinesinden mübayca olunan an 14 Ra ila gurre-i R sene 1182

On beş arşun kebiri	Çifte sekiz	On iki arşun kebiri	On arşun kebiri	On iki arşun çiftesi
Aded	Aded	Aded	Aded	Aded
40 Fî 380	52 Fî 90	91 Fî 165	26 Fî 120	93 Fî 120
15 200	4 680	15 015	4 320	11 160
Yekün: 50 375				

Lamber Reis sefinesinden mübayca olunan an 13 Ra ila gurre-i R sene 1182

On beş arşun kebiri	On iki arşun kebiri	On iki arşun çiftesi	Beş arşun topac
Aded	Aded	Aded	Aded
30 Fî 380	35 Fî 165	25 Fî 120	150 Fî 20
11 400	5 775	3 000	3 000
Saray manesi	Çifte saray manesi	Sütun-ı Varna	
Aded	Aded	Aded	
150 Fî 45	50 Fî 45	100 Fî 9	
6 750	6 500	900	
Yekün: 37 325			

Hacı Ali Reis sefinesinden mübayca olunan an 20 S ila 4 R sene 1182

On iki arşun kebiri	On beş arşun kebiri	On arşun kebiri	On iki arşun çiftesi	Çifte sekiz.
Aded	Aded	Aded	Aded	Aded
60 Fî 165	5 Fî 380	36 Fî 120	72 Fî 120	104 Fî 90
10 890	1 900	4 320	8 640	9 360
Yekün: 35 110				

Uzun Kiryakor Reis sefinesinden mübayca olunan Fî gurre-i Ra sene 1182

On iki arşun kebiri	On beş arşun kebiri	On iki arşun çiftesi	On beş arşun hime	Çifte saray manesi
Aded	Aded	Aded	Aded	Aded
25 Fî 165	60 Fî 380	64 Fî 120	4 Fî 900	25 Fî 130
10 725	22 800	7 680	3 600	3 250
Yekün. 48 055				

Kumkapılı Hacı Muhammed Reis sefinesinden mübayca olunan Fî 8 R sene 1182

On iki arşun çiftesi	On arşun kebiri	On iki arşun kebiri	Çifte sekiz
Aded	Aded	Aded	Aded
31 Fî 120	70 Fî 120	248 Fî 165	2 Fî 90
3 720	8 400	40 920	180

Yekün: 53 230

Terzi Ahmed Reis sefinesinden mübayca olunan Fî 13 Ca sene 1182

Melen kurniyesi	Sütun-ı Varna	Yeni cab
Aded	Aded	Aded
250 Fî 6	200 Fî 7,5	400 Fî 5
1 500	1 500	2 000

Yekün: 5 000

Uzun yanaki Reis sefinesinden mübayca olunan Fî 22 R sene 1182

On beş arşun kebiri	On iki arşun hime	Yirmi arşun hime
Aded	Aded	Aded
60 Fî 360	14 Fî 720	17 Fî 960
21 600	10 080	16 320

Yekün: 4 800

Def'aten Hacı Ali Reis sefinesinden mübayca olunan Fî 22 R sene 1182

On arşun yeni	Kara sıgar	Beş arşun topac	Elvah-ı ağa
Aded	Aded	Aded	Aded
85 Fî 45	300 Fî 30	94 Fî 14	200 Fî 10
3 825	9 000	1 316	2 000

Yekün: 16 141

Karaca Reis sefinesinden mübayca olunan Fî 9 Ca sene 1182

On iki arşun kebiri	On iji arşun çiftesi	Çifte sekiz	On arşun kebiri
Aded	Aded	Aded	Aded
60 Fî 155	63 Fî 110	88 Fî 80	69 Fî 110
9 300	6 930	7 040	7 590

Yekün: 30 860

Panayot Reis sefinesinden mübayca olunan Fî 18 Ca sene 1182

On iki arşun hime	On arşun hime	On beş arşun hime	Yirmi arşun hime
Aded	Aded	Aded	Aded
18 Fî 720	8 Fî 540	22 Fî 800	6 Fî 960
12 960	4 320	17 200	5 760

Yekün: 40 640

Suzabolu'lu Hristo Reis sefinesinden mübayca olunan Fî 22 Ca sene 1182

Çifte sekiz	On iki arşun kebiri	Kara sıgar	Topac
Aded	Aded	Aded	Aded
100 Fî 80	20 Fî 150	100 Fî 27	200 Fî 15
8 000	3 000	5 400	3 000
On beş arşun kebiri	On arşun hime	Pek mane	
Aded	Aded	Aded	
5 Fî 360	5 Fî 700	100 Fî 24	
1 800	3 500	2 400	

Yekün: 27 100

Hacı Bey sefinesinden mübayca olunan Fî gurre-i C sene 1182

Orta hime
Aded
50 Fî 200
10 000

Ebubekir Reis sefinesinden mübayca olunan Fî selh-i Receb sene 1182

On beş arşun hime
Aded
22 Fî 800
17600

Uzun Yanaki Reis sefinesinden mübayca olunan Fî 22 Receb

On beş arşun kebiri	On iki arşun kebiri	On beş arşun hime	On iki arşun hime	On arşun hime
Aded	Aded	Aded	Aded	Aded
56 Fî 360	31 Fî 150	4 Fî 800	7 Fî 720	2 Fî 540
20 160	4 650	3 200	5 040	10 080

Yekün. 34 130

Lamber Reis sefinesinden mübayca olunan Fî gurre-i C sene 1182

On iki arşun kebiri	Çifte sekiz	On beş arşun kebiri	On iki arşun kebiri	On iki arşun çiftesi
Aded	Aded	Aded	Aded	Aded
21 Fî 120	26 Fî 80	5 Fî 360	69 Fî 165	1
2 520	2 080	1 800	11 385	120

Yekün: 17 905

Panayot Reis sefinesinden mübayea olunan Fî 12 S sene 1183

Saray manesi	Beş arşun topac	Sütun-ı Varna
Aded	Aded	Aded
208 Fî 45	304 Fî 16	214 Fî 9
9 360	4 864	1 926

Yekün: 6 150

Def'aten Lamber Reis sefinesinden mübayea olunan Fî 18 Ra sene 1183

Saray manesi	Beş arşun topac
Aded	Aded
338 Fî 42	400 Fî 17
14 196	6 800

Yekün: 20 996

Kuzuoğlu sefinesinden mübayea olunan Fî 18 Ra sene 1183

Beş arşun topac
Aded
504 Fî 17
8568

Uzun Yanaki Reis sefinesinden mübayea olunan Fî 14 Muharrem sene 1183

On iki arşun kebir	On iki arşun çiftesi	On beş arşun kebir
Aded	Aded	Aded
517 Fî 158	312 Fî 120	1
81 686	37 440	380
Çifte sekiz	Saray manesi	Pek mane
Aded	Aded	Aded
452 Fî 85	2 Fî 45	100 Fî 27
38 420	90	2 700

Yekün: 160 712

Kebir kavisler için mübayea olunan an 22 Ş ila 8 L sene 1182

Kebir Sereñ sütun	Def'aten kebir sereñ sütun
Aded	Aded
32 Fî 1 440	8 Fî 1 680
46 080	13 440

Yekün: 59 520

Müteferrik sefinden mübayea olunan Fî 6 Ca sene

İznikmid omurgası	Yeni cab	Saray manesi	Elvah-ı ağa
Aded	Aded	Aded	Aded
34 Fî 36	36 Fî 9	35 Fî 33	40 Fî 51

Elvah-ı ağa Aded 7 Fî 10 70	Beş arşun topac Aded 33 Fî 21 693	Elvah-ı koğuş Aded 4 Fî 51 204	Çifte sekiz Aded 2 Fî 120 240
--------------------------------------	--	---	--

On iki arşun kebiri Aded 2 Fî 210 420	On iki arşun yeni Aded 3 Fî 114 342	On iki arşun çiftesi Aded 3 Fî 170 510	Beş arşun Aded 2 Fî 22 44
--	--	---	------------------------------------

Yekün: 7 366

Bu dahi müteferrik sefînceden mübayea olunan Fî 25 C sene

Omurga Aded 20 356	Mane Aded 20 2 600	Elvah-ı ağa Aded 40 1 080	On iki arşun çiftesi Aded 9 1 080	Elvah-ı ham Aded 150 1050
-----------------------------	-----------------------------	------------------------------------	--	------------------------------------

Yekün: 5 486

Bu dahi bazı sefaînden müteferrik mübayea olunan Fî 27 Receb sene 118

Orta hime Aded 1 200	Çifte saray manesi Aded 29 Fî 130 3 770	On iki arşun çiftesi Aded 55 Fî 120 6 600	On iki arşun kebiri Aded 63 Fî 165 10 395
-------------------------------	--	--	--

Saray manesi Aded 44 1 980	Kilimli çiftesi Aded 178 Fî 50 8 900	On beş arşun kebiri Aded 55 Fî 360 19 800	On arşun kebiri Aded 7 Fî 120 740
-------------------------------------	---	--	--

Elli arşun Aded 11 Fî 30 330	Beş arşun Aded 32 Fî 18 576	Çifte sekiz Aded 7 Fî 90 630	Koğuş Aded 100 Fî 50 5 000
---------------------------------------	--------------------------------------	---------------------------------------	-------------------------------------

Kebir cam sereni Aded 4 Fî 600 2 400	Alat-ı lazıme kıyye 130 Fî 24 3 120
---	--

Yekün: 64 541

Bu dahi bazı sefaînden müteferrik mübayea olunan Fî 15 Ş sene

Çifte mane Aded 11 Fî 120 1 320	Orta hime Aded 4 Fî 210 840	On arşun hime Aded 6 Fî 240 2 520	Mane Aded 10 Fî 45 450	On iki arşun yeni Aded 149 Fî 90 13 410
--	--------------------------------------	--	---------------------------------	--

Yekün: 18 540

Mübayca olunan elvah-ı ceviz an 4 Ş sene 1182 ila 11 Ca sene 1183

Elvah-ı ceviz Aded	Elvah-ı ceviz Aded	Elvah-ı ceviz Aded	Elvah-ı ceviz Aded	Elvah-ı ceviz Aded
140	212	120	58	24
Fî 440	Fî 288	Fî 399	Fî 270	Fî 420
75 600	61 056	47 880	15 660	10 280

Elvah-ı ceviz Aded	Elvah-ı ceviz Aded	Elvah-ı ceviz Aded	Elvah-ı ceviz Aded
70	6	20	100
Fî 450	Fî 900	Fî 246	Fî 279
31 500	5 400	4 920	27 900

Yekûn: 279 996

Kerestecilerden mübayca olunan gur-re-i C sene 1180 ila gaye-i Ca sene 1183

7 980	On iki arşun çiftesi	Aded 22	Fî 210
6 600	Saray manesi	Aded 110	Fî 60
5 700	On iki arşun kebiri	Aded 20	Fî 285
2 400	Omurga	Aded 100	Fî 24
3 200	Yeni cab	Aded 320	Fî 10
25 880			

5 625	Elvah-ı vakıf	Aded 1500	Fî Adedi 375
4 800	Kurniye-i melen	Aded 500	Fî Adedi 960
0 690	Beş arşun eğri	Aded 2	Fî 345
3 780	On iki arşun çiftesi	Aded 18	Fî 210
0 400	Kara sığar	Aded 10	Fî 40
41 175			

480	Kilimli omurgası	Aded 20	Fî 24
500	Yeni cab	Aded 50	Fî 10
840	Köy kurniyesi	Aded 200	Fî Adedi 420
540	Orta hime	Aded 2	Fî 270
480	Seren camı	Aded 1	
44 015			

00 540	Elvah-ı karaağaç	Aded 6	Fî 90
00 060	Omurga-i kilimli	Aded 2	Fî 30
02 700	Beş arşun	Aded 100	Fî 27
12 120	On iki arşun taban hime	Aded 10	Fî 120
03 000	Çifte sekiz	Aded 20	Fî 150
62 435			

01 350	Beş arşun topac	Aded 50	Fî 60
26 650	Kara sığar	Aded 678	Fî 40
20 000	Rumeli omurgası	Aded 200	Fî 100
07 500	Elvah-ı (.....?)	Aded 300	Fî 25
01 700	Elvah-ı kurniye-i melen	Aded 200	Fî 8,5
119 635			

2 200	Sütun-ı varna	Aded 200	Fî 11
6 825	Seren	Aded 30	Fî 195
0 864	Kebir seren	Aded 1	

0 180 Sığar-ı ham sereni Aded 2
5 250 On iki arşun çiftesi Aded 25 Fî 270
 134 954

0 480 Yeni cab Aded 60 Fî 8
 2 000 Köy kurniyesi Aded 500 Fî 9
 0 900 Melen kurniyesi Aded 100 Fî 9
 1 630 Elvah-ı ağa Aded 158 Fî 10,5
0400 Melen kurniyesi Aded 50 Fî 8
 140 364

1 300 Elvah-ı ham Aded 200 Fî 6,5
 1 225 Köy kurniyesi Aded 350 Fî 3,5
 0 640 Yeni cab Aded 80 Fî 80
 0 348 Elvah-ı koğuş Aded 6 Fî 58
0 720 Destgahlık (.....?) Aded 8 Fî 90
 144 597

0 536 Küreklik Aded 4 Fî 225
 6 720 Kilimli omurgası Aded 280 Fî 24
 4 230 Elvah-ı Melen Aded 470 Fî 9
 3 200 Yeni cab Aded 400 Fî 8
2 226 Beş arşun topac Aded 106 Fî 21
 161 909

0 300 Kanadlık Ham Aded 10 Fî 30
 0 920 Kebir sereni Aded 2 Fî 860
 2 430 Elvah-ı kurniye-i Melen Aded 270 Fî 9
 3 040 Yeni cab Aded 38 Fî 8
0 150 Sütü-i Varna Aded 15 Fî 10
 169 749

2 250 Köy kurniyesi Aded 730 Fî 3
 2 700 ELvah-ı ağa Aded 9 Fî 27
 1 415 Elvah-ı ham kanadlık Aded 55 Fî 27
 0 900 Elvah-ı ham Aded 15 Fî 6
 1 996 Sütun-ı kalas Aded 8 Fî 240
 179 076

400 Beş arşun topac
 260 Kanadlık ham Aded 10 Fî 26
 0 500 Ham İnebolu Aded 100 Fî 5
 3 150 Elvah-ı ağa Aded 35 Fî 11
2 100 Elvah-ı Melen Aded 300 Fî 7
 186 186

04 750 Elvah-ı köy Aded 1000 Fî 2,5
 01 050 Yeni cab Aded 150 Fî 7
 01 254 Elvah-ı kurniye-i Melen Aded 180 Fî 6 (.....?) Aded 4 Fî 21 sütunluk
 15 300 Elvah-ı ham Aded 3 000 Fî 510
04 500 Yeni Kilimli omurgası Aded 150 Fî 30
 213 040

1 500 Elvah-ı ağa Aded 150 Fî 10
 5 110 Yeni cab Aded 730 Fî 7
 0 800 Sütun-ı Varna Aded 100 Fî 8
 0 216 Elvah-ı koğuş Aded 4 Fî 54
0 840 Kızaklık (?) gürgen Aded 4 Fî 210
 221 506

5 420 Elvah-ı ağa Aded 532 Fî 10
 1 400 Horus eğrisi Aded 20 Fî 70
 0 500 Kanatlık ıhlamur Aded, 10 Fî 50
 0 370 Elvah-ı kurniye Aded 50 Fî 7
0 280 Omurga-i saadiyi Aded 4 Fî 70
 229 476

480 Yeni cab
 300 Sütun-ı Varna Aded 30 Fî 10
 108 Beş arşun topac Aded 4 Fî 27
 600 Elvah-ı teknelik ıhlamur Aded 4 Fî 360
 840 Horus eğrisi Aded 70 Fî 12
1 000 Saadiye (.....?) Aded 20 Fî 50
 232 794

01 650 Manc Aded 50 Fî 33
 03 150 Elvah-ı ağa Aded 300 Fî 10,5
 34 230 Rumeli omurgası Aded 326 Fî 105
 06 480 On iki arşun kebiri Aded 36 Fî 180
 05 400 On arşun kebiri Aded 40 Fî 185
 04 000 Beş arşun topac Aded 200 Fî 20
01 500 Saadiye dolabı Aded 20 Fî 75
 289 204

240 Bostan oluşu Aded 1
 126 Gürgen saray manesi Aded 4 Fî 42
 272 Beş arşun topac Aded 16 Fî 17
 756 Elvah-ı ağa Aded 72 Fî 11,5
5376 Saray manesi Aded 128 Fî 42
 295 974

12 675 Kızaklık Aded 65 Fî 195
 26 928 Çifte (.....?) omurgalık Aded 308 Fî 66
 21 000 saray manesi Aded 500 Fî 42
 03 740 Beş arşun topac Aded 220 Fî 17
13 650 On beş arşun kebiri Aded 35 Fî 39
 373 967

09 750 On arşun hime Aded 25 Fî 390
 28 470 Orta hime Aded 146 Fî 195
 13 035 On iki arşun kebiri Aded 79 Fî 165
 00 840 On iki arşun kebiri Aded 7 Fî 120
04 340 Kalbur eğrisi Aded 62 Fî 70
 430 402

0 900 Tomruk karaağaç Aded 4 Fî 225
 3 000 Çifte Kilimli okurgası Aded 50 Fî 60

0 525 Elvah-ı ağa Aded 50 Fî 10
 0 300 Ham İnebolu Aded 50 Fî 6
 4 620 Yirmi arşun kebir hime Aded 11 Fî 420
14 280 Yirmi arşun der diyar-ı Karadeniz Aded 140 Fî 1020
 454 027

Beray-ı Ecnas-ı Kereste
 Yekün 3 743 588 Nakdiye 8
 Guruş 31 196,5

BERA-YI BAHA-İ MÜHİMMAT-I EBNIYE

Hammal sırgı Aded 610 Fî 95 57 950	Küfe Aded 825 Fî 10 8 250	Ağaç kürek Aded 835 Fî 12 10 020	Fuçı-i ab Aded 14 Fî 60 840
Kazma Fî 99 Fî 27 2 673	Koğa Aded 140 Fî 21 2 730	(.....?) Aded 165 Fî 6 990	(.....?) kazma ve varyoz Aded 455 Fî 6 2 730
Tane-i kurşun Aded 12 Fî 150 1 800	Mismar-ı yeni kalıb Fî 152 Fî 45 6 840	Mismar-ı oluk Fî 93 Fî 72 6 696	Mismar-ı sandal Fî 11 Fî 72 792
Tamir-i mesamir Fî 3 033 Fî 1,5 4 549	Timur-ı Semerkand Kıyyet 3,5 Fî 30 135	Asma kilid Aded 5 Fî 75 375	Ahen-i zerre Aded 24 Fî 2 48
Kantar 2 Fî 480 960	Ihlamur Deste 142 Fî 20 2 840	Kıtar sepeti Aded 458 Fî 20 27 480	Zift Kıyye 24 Fî 12 288
Kalbur Aded 2 Fî 60 120	Hark-ı timur Kıyye 147,5 Fî 15 2 212	Timur-ı pencere Aded 85,5 Fî 30 2 565	Timur sandık Aded 1 3 720
Mahlut mismar Kıyye 210 Fî 36 7 560	Ağaç makara Aded 22 Fî 60 1 320		

Yekün: 156 483
 Guruş: 1 304 Nakdiye 3

Bundan akdem camii şerifte a'mal için mübayea olunup el'an mevcut olan	
manda çift	kara sığır çift
2	9
19 200	76 800

Yekün: 96 Guruş: 800

Beray-ı İn'amat

Vaz'-ı esasta eimme ve meşayih ve hademe-i cami ve amele kalfalarına verilen in'amat Fî 3 Ra sene 1181 63 450

Pencereler vaz'ın da ameleye al el umum verilen in'amat 23 580

Pencereler kemeri tekmilinde al el umum verilen bahşiş 10 320

İkinci kat pencereler vaz'ında al el umum verilen bahşiş 16 170

İkinci kat pencereler kemerleri tekmilinde ameleye al el umum verilen bahşiş 13 393

Orta ayaktan duvara rapt olunacak kemer tekmilinde ameleye al el umum verilen bahşiş 1800

Duvarlar kafa tahtası vaz'ında ameleye al el umum bahşiş 19 800

Kandil tabakası tekmilinde ameleye al el umum verilen bahşiş 14 400

Kebir kavisler bed'inde ameleye al el umum verilen bahşiş 14 400

Makrahora ve Marmara ve Karamürsel'e ve Üsküdar'dan mauna ihzarına irsal olunan çukadar ve harbeci ve mutemidana verilen harcırah ve taamiyye 78 223

Amele ve mutemidana müteferrik verilen bahşiş 46 700

Yekün: 320 436

Guruş: 2 670 Nakdiye 36

Bera-yı Mesarifat-ı Mütcallik Cami-i Şerif

Türbe-i münifede vaz' olunan hadis-i şerif levhasının tamiri mesarifi 3 600

Türbe-i münifede sanduka üzere cedid olunan kisve maa hücret-i hat 19 800

Sabık bina emini Ali Bey Efendi tarafından timur ve kurşun vezn ve kabz olundukda olunan mesarifi 24 498

Sultan Mehmet mektebinin küsur mesarifi 3 180

Sultan Mehmet imaretinin kiler ve fodula fırını ve matbah tamirâtı ve mesarifi ferş-i kurşun ve ücret-i tebdil-i kurşun 64 668

Ücreti tebdil-i akçe ve sarrafiye ve hammaliye 14 793

Ahşabdan inşa olunan cami-i şerifin resmi mesarifi 7 021

Yekün: 137 560

Guruş: 1 146 Nakdiye 40

Bera-yı mesarif-i matbah

An 17 Recep ila gaye-i Z sene 1 180

Eşşehr

5,5

30 276

An gurre-i Muhaarrem ila gaye-i Z sene 1181

Eşşehr

12

124 222

An gurre-i Muharrem ila gaye-i Z sene 1182

Eşşehr

12

141 880

An gurre-i Muharrem ila 15 C sene 1183

Eşşehr

5,5

85 272

Bera-yı baha-i kahve

An 25 Z sene 1180 ila 15 C sene 1183

Kahve

Kıyye

111

32 112

Yekün 413 763

Guruş 3 448 Nakdiye 3

BERA-YI MÜTEFERRİKA-İ MEZKURİN

330 Ücret-i kayık bera-yı nakl-i kiremit der Üsküdar ve mesarif-i saire Fî 23 C sene 1180

072 Ücret-i tamir-i köşk Aded 8 Fî 9 Fî 23 Recceb sene 1180

400 Baha-i (.....?) Aded 2 Fî 200

081 Baha-i (.....?)

040 Ücret-i tamir-i koğa-i ab

923

075 Ücret-i kayık ve hamalat

960 Baha-i kebir cam sereni Aded 2 Fî 480

209 Ahşabdan inşa olunan havz için üslubi bahası ve halatçı ücreti

360 Tamir-i fuçı-i ab Aded 14 Fî 26

180 Baha-i ırgat-i (?) (.....?) Aded 4 Fî 45

2 707

150 Havz için piriñç darp lülesi

021 Tamir-i kile-i horasan

2 520 (.....?) den havza dek ferş olunan kurşun boru Aded 14 Fî 180.

0 090 Baha-i kendir-i lazıme-i boru

18 Hammaliye-i boru

5 506

192 Baha-i revgan-ı bezir kıyye 6 Fı 32

180 Cebeali'den Sultan Mehmet'e gelince kaldırım tamiri

180 Def'aten havz için üslub-i baha ve halatçı ücreti

150 Baha-i kendir-i darb lülesi

300 İbrik (.....?) Aded 150 Fı 2

6 508

150 Baha-i çarub Aded 100 Fı 1,5

480 Mesarif-i tamir-i fuçı ve koğa

240 Baha-i (.....?) lazıme-i (.....?) kile

2 400 Muvakkit Ali Efendi'ye ve (.....?) muvakkite verilen

2 142 Doğrama baha bera-yı cedid-i köşk

11 920

1 200 Horasancıları ibra-yı hücceti harcı

0 300 Moloz taş için harbceye ücret-i kayık

2 016 Kal'a odasının seng-i doğrama bahası

0 330 Baha-i cam rahtı ve saire bera-yı köşk

15 946

180 Baha-i toprak ibrik ve çarub

330 Bazı mesarif b-dest-i başmutemed

210 Baha-i dürpi lazıme-i taşhan

3 780 Taş nakli için müceddiden yapılan kebir arabaların tamiri

0 900 Taşra kapu moloz taşçıların ibra-yı hücceti harcı Fı 17 N sene 1181

20 346

0 090 Ücret-i mauna bera-yı nakli-i seng an Üsküdar

1 200 Kumkapı moloz taşçıların ibre-yı hücceti harcı Fı 7 L sene 1181

0420 Baha-i dürpi lazıme-i taşhan-ı deste Fı 210

0135 Baha-i mala-i dürpi lazıme-i taşhan Fı 9

120 Baha-i nakliye-i lazıme-i lökün (?)

23 311

360 Baha-i çalı süpürge Aded 200

117 Baha-i sem'-i revgan bera-yı macun kıyye 3

015 Ücret-i tamir-i tane-i kurşun

093 Baha-i aş boyası bera-yı siyah taş

1 200 Taş nakli için yapılan kebir arabaların iki defa tamiri

25 096

246 Baha-i dürpi deste

150 Tersaneden gelen alat için hammaliye ücret-i kayık

210 İki Aded kebir seren hammaliyesi

801 Baha-i nakliye-i lazıme-i lökün baha-i çarub ve saire

360 Tamir-i koğa ve fiçu

26 863

1 800 Harc-ı hüccet-i ibra-i taşhan-ı mermer

0 096 Tamir-i dürpi

048 Hammaliye-i alat-ı ber tersane
 180 Baha-i katran lazıme-i arabaha-i kâr
600 Harc-ı hüccet-i ibra-i arabahan Fî 17 S 1182
 29 587

0 351 Ücret-i kayık ve baha-i hasır-ı mısri ve (.....?) ve hammaliye
 1 110 Ücret-i tamir-i tahta Aded 8
 0 120 Tersaneden gelen kebir alat nakliyesi
 1 200 Makrahora taşçıların ibra-i hüccet-i harcı
 0 360 Dökümcünün ibra-i hüccet-i harcı
0 360 Arabacıların ibra-i hüccet-i harcı
 33 088

360 Taşçı Mustafa Bey ibra-i hüccet-i harcı
 360 Müteveffa hamal Hasan'ın keşf hüccet-i harcı
 240 İskeleden mermer kürsi nakliyesi
 156 Tamir-i fiçu ve koğa
258 Baha-i dürpi deste
 34 462

780 Baha-i nakliye ve çarup ve saire bedest-i hüccet-i harcı
 720 Baha-i külünk (?)
 126 Tersaneden alınan alatin nakliyesi
660 Tersanade bu gelen alatin tersane vakı mesariFî
 36 748

375 Kirişler vern için ücreti kantariye
 120 Tamirat-ı kaldırım bera-yı tarik-ı araba
 705 Baha-i nakliye ve saire bera-yı lökün (?) Fî 18 C sene 1182
 315 Umur dam için alınan tomruk bahası
 420 Baha-i eğe deste
081 Tamir-i dürpi
 38 764

0 063 Tersaneden gelen makara için ücret-i kayık ve hammaliye
 1 440 Nalbur elhac Ahmet'in ibra-i hücceti harcı Fî 6 R sene 1182
 0 360 Horasancılarn ibra-i hücceti harcı Fî 6 R sene 1182
 0 840 Tamir-i (.....?) ve saire
 0 645 Baha-i hasır-ı mısri ve kaba (?)
0 240 Ücret-i mauna bera-i kereste
 42 352

255 Def'aten ücret-i mauna bera-i nakli kızaklık der (.....?)
 300 Def'aten ücret-i mauna bera-yı kereste
 564 Baha-yı nakliye ve çarup ve saire Fî 28 Ş sene 1182 bedest-i hüccet-i harcı
 1 200 Baha-i cam bera-yı köşk
 0 180 Kebir kiriç verni için ücret-i kantariye
0 180 Def'aten kantariye-i vern-i kiriş
 454 031

0 636 Baha-i çarup ve tamir-ikoğa bedest-i hüccet-i harcı Fî 8 Z sene 1182
 1 200 Baha-i hazır makara bera-yı köşk ve biş-i türbe (?)
 0 240 Ücret-i kıtar bera-yı vern-i kiriş
 0 270 Ücret-i kayık-ı hammaliye bera-yı nakl-i alat ve tamir-i dürpi

1 260 Baha-i doğrama çarçube bera-yi köşk (?)
48 637

609 Baha-i nakliye ve saire bedesti- hüccet-i harcı Fî 5 S sene 1183

093 Hammaliye-i sırik ve ücret-i kayık

160 Makrahora'da taşhan için yevm-i baha

600 Kal'a kapısına til nakli mesarifi

075 Baha-i yevm-i bera-yı şah-ı seng
50 174

600 Baha-i nakliye ve saire bedest-i hüccet-i harcı Fî Ra sene 1183

120 Yevm-i baha-i taş der Makrahora

1 980 İbra-i hüccet-i harcı der taşhan-ı Makrahora Fî 23 R sene 1183

0 060 Baha-i yevm-i bera-yı şah-ı seng

0 540 Baha-i keten-i saf (?) kıyye 225

0 625 Tamir-i koğa ve fiçu ve saire Fî gurre-i Ca sene 1183

0 900 Bargirci İbrahim'in İbra-yı hüccet-i harcı

0 360 Baha-i refi ve üslübi ve ücret-i halatçı bera-yı tamir-i havz
55 309

Guruş: 461 Naktiye: 29

Çiniciye verilen alel hesap 210 000

Sedefciye verilen alel hesap 24 000

Abdest odası söğeleri için taşıçılara verilen alel hesap 17 700

İlel Aded kiler ayaklarının perdahtı için taşıçılara verilen alel hesap 48 960

Yekün 300 660

Guruş 2505,5

Cem'an yekün 43 246 565

Bahşat gurus 360 388

Kisci Rumi 720 Kûsur gurus 388

EL MİZAN

Guruş Kise-i Rumi

388 720 Mesarifat

174,5 714 Makbuzat

213,5 006 iş bu meblaa baki bir haftalık amele yevmiyesi ve bazı esnafa verilmesi
iktiza eden kûsurdur.

213,5 006 iş bu altı kise ile ikiyüz onüç buçuk gurus dahi teslim ve tahvil olunmuştur.

An 16 C sene 1 183 ila 16 B sene 1 183 eyyam 31 hafta Aded 4

Yevmiye-i amele ve mesaf-i saire ber muceb-i defter

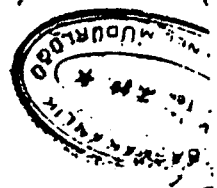
Guruş

35 8 391

35 8 391

Fî 17 B sene 1 183 Darbhane-i Amire'den tamamen teslim ve tahvil-i ahz olunmuştur.

۹
باقاع



عونه عنایت محمدانی رحمت هراتی جناب حضرت حلو قیبا هی ایله با امر هارون مودنا وان شای الهم خیمگان
خلدا اشدان مرحوم و مفضوله الودیع و المغازی سلطان محمد جان عازی علیه و سلم الیاری حضرت زین جامع شریف قریب
ردیندینان بک بودگان سنه سی عازری الاخر سی غیر سندن عتیق دیوار لری قضا محکم سندن همدینه مشرف
و طغوز ماه مهریز مجرد تمل وضعنه مادرت و اشوبوگان اربع سنه سی عازری الاخر سنان اون بی بی بی بی
یکری بری بی این دخی نیم قیه جا ماری زمینه دلین سندن هارون سید لرون رسم انده بنه کجاام مستحکم و متین
وزاره رسان اوله زق بناوانشا المفضله سندن ما موریم اولون اونوزالی بی این کول هدیه و کول اینده ناک
بالجمله منصار قاتی دفتر بر

المجموع

عن خزانه اندون هارون ۱۱۸۰۰۰
عرب ۲۵۰۰۰
۱۲۰۲۵
۷۹۲۲۵
عن خزانه اندون هارون ۱۱۸۰۰۰
عرب ۲۵۰۰۰
۱۱۸۰۰۰
۲۵۰۰۰
۱۴۳۰۰۰

عن خزانه اندون هارون ۱۱۸۱۰۰
عرب ۲۵۰۰۰
۱۱۸۱۰۰
۲۵۰۰۰
۱۴۳۱۰۰
عن خزانه عامه ۱۱۸۲۰۰
عرب ۲۵۰۰۰
۱۱۸۲۰۰
۲۵۰۰۰
۱۴۳۲۰۰
عن خزانه عامه ۱۱۸۳۰۰
عرب ۲۵۰۰۰
۱۱۸۳۰۰
۲۵۰۰۰
۱۴۳۳۰۰

عن خزانه عامه ۱۱۸۴۰۰
عرب ۲۵۰۰۰
۱۱۸۴۰۰
۲۵۰۰۰
۱۴۳۴۰۰
عرب ۲۵۰۰۰
۷۱۲
۱۷۲۵

عن صاحبنا عام 1184
 292
 1184
 عرفه 207124
 كنوز 716
 كنوز 714

المصارف

الاسم	الرقم	التاريخ	المبلغ
صاحبنا	100000	1184	100000
صاحبنا	200000	1184	200000
صاحبنا	300000	1184	300000
صاحبنا	400000	1184	400000
صاحبنا	500000	1184	500000
صاحبنا	600000	1184	600000
صاحبنا	700000	1184	700000
صاحبنا	800000	1184	800000
صاحبنا	900000	1184	900000
صاحبنا	1000000	1184	1000000
صاحبنا	1100000	1184	1100000
صاحبنا	1200000	1184	1200000
صاحبنا	1300000	1184	1300000
صاحبنا	1400000	1184	1400000
صاحبنا	1500000	1184	1500000
صاحبنا	1600000	1184	1600000
صاحبنا	1700000	1184	1700000
صاحبنا	1800000	1184	1800000
صاحبنا	1900000	1184	1900000
صاحبنا	2000000	1184	2000000

Handwritten musical notation on staves, including notes, rests, and bar lines. The notation is arranged in several rows, with some lines crossed out or underlined.

Handwritten musical notation on staves, including notes, rests, and bar lines. A large pink watermark is visible in the background. The notation is arranged in several rows, with some lines crossed out or underlined.

Handwritten musical notation on staves, including notes, rests, and bar lines. The notation is arranged in several rows, with some lines crossed out or underlined.

امور
 ۱۸۳۳۱
 ۱۸۳۳۲
 ۱۸۳۳۳
 ۱۸۳۳۴
 ۱۸۳۳۵
 ۱۸۳۳۶
 ۱۸۳۳۷
 ۱۸۳۳۸
 ۱۸۳۳۹
 ۱۸۳۴۰
 ۱۸۳۴۱
 ۱۸۳۴۲
 ۱۸۳۴۳
 ۱۸۳۴۴
 ۱۸۳۴۵
 ۱۸۳۴۶
 ۱۸۳۴۷
 ۱۸۳۴۸
 ۱۸۳۴۹
 ۱۸۳۵۰

امور
 ۱۸۳۵۱
 ۱۸۳۵۲
 ۱۸۳۵۳
 ۱۸۳۵۴
 ۱۸۳۵۵
 ۱۸۳۵۶
 ۱۸۳۵۷
 ۱۸۳۵۸
 ۱۸۳۵۹
 ۱۸۳۶۰
 ۱۸۳۶۱
 ۱۸۳۶۲
 ۱۸۳۶۳
 ۱۸۳۶۴
 ۱۸۳۶۵
 ۱۸۳۶۶
 ۱۸۳۶۷
 ۱۸۳۶۸
 ۱۸۳۶۹
 ۱۸۳۷۰

۱۰۲۱۲۵۲
 ۸۵۳۲

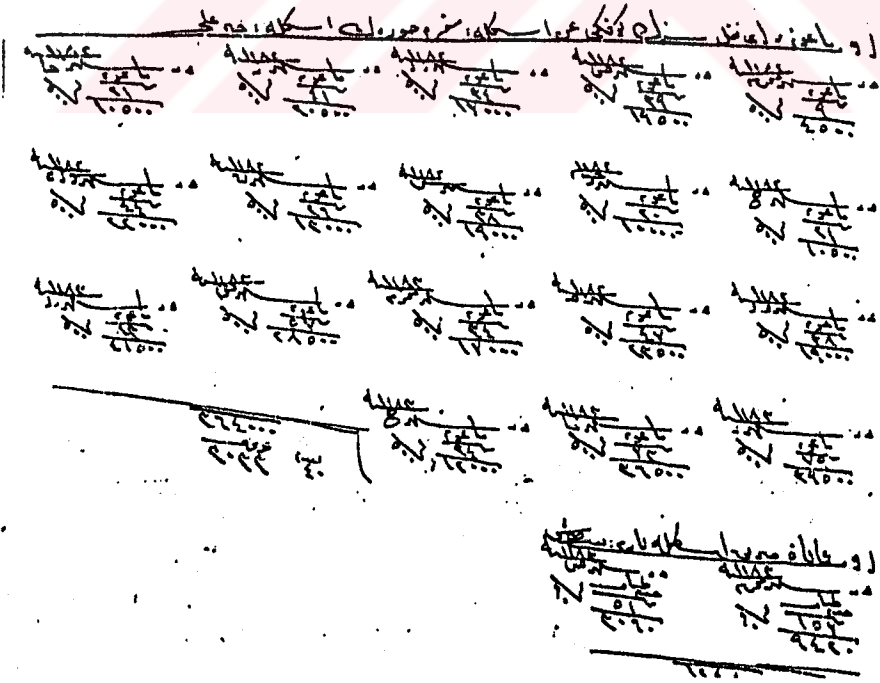
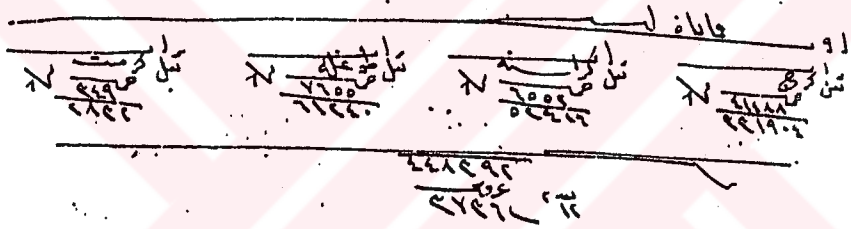
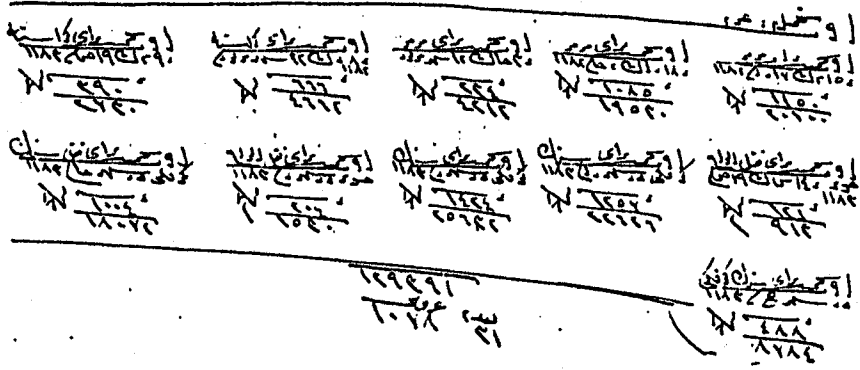
امور
 ۱۸۳۷۱
 ۱۸۳۷۲
 ۱۸۳۷۳
 ۱۸۳۷۴
 ۱۸۳۷۵
 ۱۸۳۷۶
 ۱۸۳۷۷
 ۱۸۳۷۸
 ۱۸۳۷۹
 ۱۸۳۸۰
 ۱۸۳۸۱
 ۱۸۳۸۲
 ۱۸۳۸۳
 ۱۸۳۸۴
 ۱۸۳۸۵
 ۱۸۳۸۶
 ۱۸۳۸۷
 ۱۸۳۸۸
 ۱۸۳۸۹
 ۱۸۳۹۰

۲۴۴۴۰
 ۲۷۰۴

۱۸۳۹۱
 ۱۸۳۹۲
 ۱۸۳۹۳
 ۱۸۳۹۴
 ۱۸۳۹۵



۱۸۳۹۶
 ۱۸۳۹۷
 ۱۸۳۹۸
 ۱۸۳۹۹
 ۱۸۴۰۰



Handwritten notes and calculations at the top of the page, including several lines of text and small diagrams.

Handwritten notes and calculations in the second section, featuring a large red 'X' watermark.

Handwritten notes and calculations in the third section, featuring a large red 'X' watermark.

Handwritten notes and calculations in the fourth section, featuring a large red 'X' watermark.

Handwritten notes and calculations in the fifth section, featuring a large red 'X' watermark.

Handwritten musical notation on a staff with notes and rests.

Handwritten musical notation on a staff with notes and rests.

Handwritten musical notation on a staff, consisting of multiple lines of notes and rests.

Handwritten entries in Ottoman Turkish script, organized in a grid-like structure. Each entry includes a date (e.g., 1182, 1183, 1184, 1185, 1186, 1187, 1188, 1189, 1190, 1191, 1192, 1193, 1194, 1195, 1196, 1197, 1198, 1199, 1200) and a signature. A diagonal line is drawn across the lower portion of this section.

رأب: حوره سان واجت سخمه

احر سخمه: حوره سان
 ۱۱۸۲
 ۴۸۰
 ۲۰۰۶۰

حوره سان
 ۱۱۸۲
 ۴۸۰
 ۲۰۰۶۰

حوره سان
 ۱۱۸۲
 ۴۸۰
 ۲۰۰۶۰

۲۶۶۴۲
 ۵۰۰۰۰

رأب: کرمت

Handwritten entries under the header 'رأب: کرمت', including a signature and numerical figures.

BAŞBAKANLIK
 ŞİRKETİ
 MÜDÜRÜ



طوغله

طوغله قوزي	كبر طوغله
۱۱۱۰۰	۹۶۲۹۸
۱۶۶۶۰	۵۸۱۵۲۲

۱۰۸۶۰۲
۵۰۰۰۰
۵۸۶۰۲

نجاس علم

دشت غور مسجد	كبر قنده علم
۱۱۱۰۰	۹۶۲۹۸
۱۶۶۶۰	۵۸۱۵۲۲

عشق نجاس باغ

۱۱۱۰۰	۹۶۲۹۸
۱۶۶۶۰	۵۸۱۵۲۲

اير برنج بلوزك و چند لازم: موم ستونها: محض

مذکور خردارون اهورا کون	كبر برنج خنبر	نصف باشت و دك و خنبر	نام باشه و دك و خنبر
۱۱۱۰۰	۹۶۲۹۸	۹۶۲۹۸	۹۶۲۹۸
۱۶۶۶۰	۵۸۱۵۲۲	۵۸۱۵۲۲	۵۸۱۵۲۲
مردم جوسون باغ ستورا بونه	كبر قوزدرون او مان ستورا بونه	نصف باشت و دك و خنبر	مصارف الله و اجرت
۱۱۱۰۰	۹۶۲۹۸	۹۶۲۹۸	۹۶۲۹۸
۱۶۶۶۰	۵۸۱۵۲۲	۵۸۱۵۲۲	۵۸۱۵۲۲

خندار خنبر اهورا کون

۱۱۱۰۰
۱۶۶۶۰

۱۱۱۰۰
۱۶۶۶۰

۱۱۱۰۰
۱۶۶۶۰

۵۱۱۰۰

سورہ کی رون پورسٹ
 ۴۶۶۵۸
 ۴۶۶۶۰

دو دن زور
 ۲۸۶۸۰

۴۱۸۰
 ۴۵۶۶

کچھ نانہ روشتہ: اک: امینہ

کچھ نانہ ۸۴۱۸۰
 کچھ نانہ ۱۱۱۰۰
 کچھ نانہ ۹۱۲
 کچھ نانہ ۵۶۹۰۰
 کچھ نانہ ۱۰۰۰۰

۱۰۰۱۱۲
 ۱۲۹۶۲

حام نیور جدید

مماقر خانہ زور سابعہ ارنانہ
 ۱۱۸۴
 ۵۰۰۰۰
 ۵۰۰۰۰

دفعہ نماز حاسور سابعہ ارنانہ
 ۱۱۸۴
 ۶۶۹۰
 ۱۲۰۵۱۰

دفعہ نماز حاسور سابعہ ارنانہ
 ۱۱۸۴
 ۶۶۹۰
 ۱۲۰۵۱۰

احمد علی بی بی و حاسور
 ۲۶۵۰
 ۲۶۵۰

نفل زور سابعہ ارنانہ
 ۱۱۸۴
 ۶۶۹۰
 ۱۲۰۵۱۰

بلوطیک سابعہ ارنانہ
 ۱۱۸۴
 ۶۶۹۰
 ۱۲۰۵۱۰

۴۴۰۹۶۰
 ۱۸۶۱۱

7

اجوراء ٢٢٢٢٢٢

<p>اهن الورد ٤٤٧ ٢٥٦٢</p>	<p>اهن حديد طولي ٥٧ ٥١٦٦٨١</p>	<p>اهن حديد زمان ١٩٥٤ ٥٠٨٠٩ ١٧٤٤٧٧</p>	<p>حيدر ١١٩٠٤ ٤٤٨٠٤ ٤٤٨٠٤</p>	<p>اهن حديد كرنش و ابيك و سميت ٨٤٥٤٠ ٩١٥٤٨ ٧٨٥٠٤٧</p>
<p>سياهه اونجهه سوال كردن ساهه اونجهه سوال اهن دارم و حديدون نقصان روزنارون ٤٤٠٤٤</p>			<p>اهن حديد كرنش ٤٤٤٤ ١١٩٨ ٤٤٤٤٧ ١٩١٤٤٦</p>	

اجوراء ٢٢٢٢٢٢

<p>٩١٤٤٦٥ ٥٤٨١٤٤ ٤٤٤٤٥</p>	<p>٤٧٨٤٥</p>	<p>٤٤٤٤٠٩ ١٨٤٤٩</p>	<p>٤٤٤٤٠٩ ١٨٤٤٩</p>	<p>٥٦٠٠ ٤٤٤٤٤ ٤٤٤٤٤ ٤٤٠٤٤٤</p>
------------------------------------	--------------	-------------------------	-------------------------	--

اجوراء ٢٢٢٢٢٢

<p>٤٤٤٤٤٤</p>	<p>٤٤٤٤٤٤</p>	<p>٤٤٤٤٤٤</p>	<p>٤٤٤٤٤٤</p>	<p>٤٤٤٤٤٤</p>
---------------	---------------	---------------	---------------	---------------

اجوراء ٢٢٢٢٢٢

<p>٤٤٤٤٤٤</p>	<p>٤٤٤٤٤٤</p>	<p>٤٤٤٤٤٤</p>	<p>٤٤٤٤٤٤</p>	<p>٤٤٤٤٤٤</p>
---------------	---------------	---------------	---------------	---------------

اصلاً

ادرس کیراقو زین سنه سندن سابعه اورتان سنه ۱۸۰۸

حاجی عبدالله زین سنه سندن سابعه اورتان سنه ۱۸۰۸

رفعه خانی زین سنه سندن سابعه اورتان سنه ۱۸۰۸

بورغه زین سنه سندن سابعه اورتان سنه ۱۸۰۸

اسفر ایون سندن سابعه اورتان سنه ۱۸۰۸

موتراکی زین سنه سندن سابعه اورتان سنه ۱۸۰۸

نصیر الله زین سنه سندن سابعه اورتان سنه ۱۸۰۸

دوروی کوزل زین سنه سندن سابعه اورتان سنه ۱۸۰۸

تایم زین سنه سندن سابعه اورتان سنه ۱۸۰۸





دفعه نایوط برین سفینه سندن سایبه ارشان بیله
 کبریاورین سفینه سندن سایبه ارشان بیله
 دهریاقورین سفینه سندن سایبه ارشان بیله
 کبریاورین سفینه سندن سایبه ارشان بیله
 نایوط برین سفینه سندن سایبه ارشان بیله
 لبرین سفینه سندن سایبه ارشان بیله
 دهریاقورین سفینه سندن سایبه ارشان بیله
 اوزون دهریاقورین سفینه سندن سایبه ارشان بیله
 اوزون کبریاورین سفینه سندن سایبه ارشان بیله
 اوزون کبریاورین سفینه سندن سایبه ارشان بیله
 نایوط برین سفینه سندن سایبه ارشان بیله
 لبرین سفینه سندن سایبه ارشان بیله

تاریخ روزی هفتصد و نود و پنج
سایه اوزان ۱۱۱۱۱۱
۱۱۱۱۱۱
۱۱۱۱۱۱
۱۱۱۱۱۱

سفر ایچون کنگه جابندن طلوع زلف اوزان ۱۱۱۱۱۱
اشجار مذکور در این ایضا صاری قرونه ایح ساحل ساری هم افزای انی همه مؤخره و یوز
۱۱۱۱۱۱
۱۱۱۱۱۱
۱۱۱۱۱۱
۱۱۱۱۱۱

تاریخ روزی هفتصد و نود و پنج
سایه اوزان ۱۱۱۱۱۱
۱۱۱۱۱۱
۱۱۱۱۱۱
۱۱۱۱۱۱

تاریخ روزی هفتصد و نود و پنج
سایه اوزان ۱۱۱۱۱۱
۱۱۱۱۱۱
۱۱۱۱۱۱
۱۱۱۱۱۱

تاریخ روزی هفتصد و نود و پنج
سایه اوزان ۱۱۱۱۱۱
۱۱۱۱۱۱
۱۱۱۱۱۱
۱۱۱۱۱۱

تاریخ روزی هفتصد و نود و پنج
سایه اوزان ۱۱۱۱۱۱
۱۱۱۱۱۱
۱۱۱۱۱۱
۱۱۱۱۱۱

تاریخ روزی هفتصد و نود و پنج
سایه اوزان ۱۱۱۱۱۱
۱۱۱۱۱۱
۱۱۱۱۱۱
۱۱۱۱۱۱

تاریخ روزی هفتصد و نود و پنج
سایه اوزان ۱۱۱۱۱۱
۱۱۱۱۱۱
۱۱۱۱۱۱
۱۱۱۱۱۱

تاریخ روزی هفتصد و نود و پنج
سایه اوزان ۱۱۱۱۱۱
۱۱۱۱۱۱
۱۱۱۱۱۱
۱۱۱۱۱۱

لمبروسى سفینه سندن سابعه اوفنان
اوتون سابعه اوفنان
اوتون سابعه اوفنان

نابوط روس سفینه سندن سابعه اوفنان
اوتون سابعه اوفنان
اوتون سابعه اوفنان

دغه نابوط روس سفینه سندن سابعه اوفنان
اوتون سابعه اوفنان
اوتون سابعه اوفنان

اوزون تاكى روس سفینه سندن سابعه اوفنان
اوتون سابعه اوفنان
اوتون سابعه اوفنان

باشكى روس سفینه سندن سابعه اوفنان
اوتون سابعه اوفنان
اوتون سابعه اوفنان

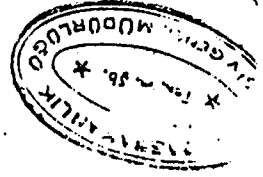
لمبروسى سفینه سندن سابعه اوفنان
اوتون سابعه اوفنان
اوتون سابعه اوفنان

سوزه برى كبرياوروسى سفینه سندن سابعه اوفنان
اوتون سابعه اوفنان
اوتون سابعه اوفنان

اسفن اوجون كنگن جانندن قطع نون اوفنان سون قسورى
اوتون سابعه اوفنان
اوتون سابعه اوفنان

اوزون تاكى روس سفینه سندن سابعه اوفنان
اوتون سابعه اوفنان
اوتون سابعه اوفنان

نابوط روس سفینه سندن سابعه اوفنان
اوتون سابعه اوفنان
اوتون سابعه اوفنان



Handwritten text in Arabic script, likely a religious or historical document, with some lines underlined.

Handwritten text in Arabic script, continuing the document's content.

Handwritten text in Arabic script, continuing the document's content.

Handwritten text in Arabic script, continuing the document's content.

Handwritten text in Arabic script, continuing the document's content.

Handwritten text in Arabic script, continuing the document's content.

Handwritten text in Arabic script, continuing the document's content.

Handwritten text in Arabic script, continuing the document's content.

Handwritten text in Arabic script, continuing the document's content.

Handwritten text in Arabic script, continuing the document's content.

Handwritten text in Arabic script, continuing the document's content.

لبزنی سفینه سزده سایه اوان من دانه ابر
 ای که ای که ای که ای که ای که ای که ای که
 مای علی شمس سینه سزده سایه اوان من دانه ابر
 ای که ای که ای که ای که ای که ای که ای که
 افنده کباب و ریش سفینه سزده سایه اوان من دانه ابر
 ای که ای که ای که ای که ای که ای که ای که
 قوم قول مای محمد ریش سفینه سزده سایه اوان من دانه ابر
 ای که ای که ای که ای که ای که ای که ای که
 زوی احمد ریش سفینه سزده سایه اوان من دانه ابر
 ای که ای که ای که ای که ای که ای که ای که
 افنده بناک ریش سفینه سزده سایه اوان من دانه ابر
 ای که ای که ای که ای که ای که ای که ای که
 مفع مای علی شمس سفینه سزده سایه اوان من دانه ابر
 ای که ای که ای که ای که ای که ای که ای که
 قوم مای محمد ریش سفینه سزده سایه اوان من دانه ابر
 ای که ای که ای که ای که ای که ای که ای که
 بانوی ریش سفینه سزده سایه اوان من دانه ابر
 ای که ای که ای که ای که ای که ای که ای که
 سوز ریش سفینه سزده سایه اوان من دانه ابر
 ای که ای که ای که ای که ای که ای که ای که
 مای علی شمس سفینه سزده سایه اوان من دانه ابر
 ای که ای که ای که ای که ای که ای که ای که

او بر کوش سفینه سزک سابعه اورنان عملیه
۱۳۰۰
۱۳۰۰

اوزون بایک کوش سفینه سزک سابعه اورنان عملیه
۱۳۰۰
۱۳۰۰
۱۳۰۰
۱۳۰۰

لیور کوش سفینه سزک سابعه اورنان عملیه
۱۳۰۰
۱۳۰۰
۱۳۰۰
۱۳۰۰

بایر کوش سفینه سزک سابعه اورنان عملیه
۱۳۰۰
۱۳۰۰
۱۳۰۰
۱۳۰۰

هغه لار کوش سفینه سزک سابعه اورنان عملیه
۱۳۰۰
۱۳۰۰
۱۳۰۰
۱۳۰۰

قوزی اشلی سفینه سزک سابعه اورنان عملیه
۱۳۰۰
۱۳۰۰
۱۳۰۰
۱۳۰۰

اوزون بایک کوش سفینه سزک سابعه اورنان عملیه
۱۳۰۰
۱۳۰۰
۱۳۰۰
۱۳۰۰

کیر قور کوش سفینه سزک سابعه اورنان عملیه
۱۳۰۰
۱۳۰۰
۱۳۰۰
۱۳۰۰

شوق سفینه سزک سابعه اورنان عملیه
۱۳۰۰
۱۳۰۰
۱۳۰۰
۱۳۰۰

پور کوش سفینه سزک سابعه اورنان عملیه
۱۳۰۰
۱۳۰۰
۱۳۰۰
۱۳۰۰

پور کوش سفینه سزک سابعه اورنان عملیه
۱۳۰۰
۱۳۰۰
۱۳۰۰
۱۳۰۰

۱۳۰۰
۱۳۰۰
۱۳۰۰
۱۳۰۰

12

Handwritten text in Arabic script, organized into columns and rows, possibly a ledger or account book. The text is dense and includes various numbers and symbols. A large, faint watermark is visible in the background.

مجلس العلماء
 مجلس اہل سنت
 مجلس اہل حنفیہ
 مجلس اہل شافعیہ
 مجلس اہل مالکیہ
 مجلس اہل حنبلیہ
 مجلس اہل سنیہ
 مجلس اہل جہاد
 مجلس اہل علم
 مجلس اہل ادب
 مجلس اہل فن
 مجلس اہل کلمہ
 مجلس اہل ذکر
 مجلس اہل مراقبہ
 مجلس اہل تہجد
 مجلس اہل سجادت
 مجلس اہل سجود
 مجلس اہل کعبہ
 مجلس اہل بیت
 مجلس اہل آل
 مجلس اہل صحابہ
 مجلس اہل اہلبیت
 مجلس اہل ائمہ
 مجلس اہل فضیلہ
 مجلس اہل برکت
 مجلس اہل خیر
 مجلس اہل برکت
 مجلس اہل خیر

اصول کا
 ۲۲۴۵۸۸
 ۲۱۱۹۱۲

اصول کا

عالم شریف	کونہ ریل	انوار کورنگ	فوجا لیل	فلانہ	تفہیم شاہ	عروج کتب
۸۴۵۰	۸۴۵۰	۱۰۰۰۰	۸۲۰	۷۹۰	۷۹۰	۷۹۰
نام و تاریخ	کتابت	کتابت	کتابت	کتابت	کتابت	کتابت
۱۸۶۰	۱۸۶۰	۱۸۶۰	۱۸۶۰	۱۸۶۰	۱۸۶۰	۱۸۶۰
امین زنگ	مجلس	مجلس	مجلس	مجلس	مجلس	مجلس
۴۸	۴۸	۴۸	۴۸	۴۸	۴۸	۴۸
محمد سعید	محمد سعید	محمد سعید	محمد سعید	محمد سعید	محمد سعید	محمد سعید
۲۲۳۰	۲۲۳۰	۲۲۳۰	۲۲۳۰	۲۲۳۰	۲۲۳۰	۲۲۳۰

۱۰۱۶۱۴
 ۱۲۰۰

بورڈ آف انٹیم جاج ٹرینیج اعمالیچون سابعہ اولیوب الوب موجود اولوس

قرض صبغہ
 ۷۱۸۰۰

مانج
 ۱۹۲۰۰

۱۲۰۰
 ۸۰۰

Logo of the organization, partially obscured.

انعامات

<p>بخش زر و نیکوکاران علی العموم ویریلون احتسابی ۱۰۴۴۰</p>	<p>بخش زر و نیکوکاران علی العموم ویریلون انعامات ۴۴۵۸۰</p>	<p>وضع اساسه انچه رشاج و نیکوکاران علی العموم ویریلون انعامات ۱۱۸۱ ۶۴۴۵۰</p>
<p>اوقاف اناقون دیواره و نظارین کر نیکوکاران علی العموم ویریلون احتسابی ۱۸۰۰۰</p>	<p>ایک نجات بخش زر و نیکوکاران علی العموم ویریلون احتسابی ۱۵۹۹۴</p>	<p>ایک نجات بخش زر و نیکوکاران علی العموم ویریلون احتسابی ۱۶۱۲۰</p>
<p>کیر قورسار دانه علی العموم ویریلون احتسابی ۱۶۶۰۰</p>	<p>قدیم طیفه علی العموم ویریلون احتسابی ۱۶۶۰۰</p>	<p>دیوار رفند نیکوکاران علی العموم ویریلون احتسابی ۱۹۸۰۰</p>
<p>علیه و نیکوکاران علی العموم ویریلون احتسابی ۴۶۲۰۰ ۴۲۰۰۰ ۴۶۲۰۰ ۴۶۲۰۰</p>		<p>مترم حوره و مرمر و قرمز و سایر اوراق و اجزای ایمال و کتان و حوض و حصص و حوض و حوض ویریلون احتسابی ۷۸۴۴۴</p>

مصارف متعلق جامع شریف

<p>سابق بنا ایضا علی بن اذرف لر قون نمود و قون و قون قضا اولد قون و قون مصارفات ۴۱۱۹۸</p>	<p>تریم، منیفه ده مندوزه انده جریب اولنا کسوم مع احض حاط ۵۹۸۰۰</p>	<p>تریم، منیفه ده وضع اولنا حدیث شریف لوجه تقدیری مصارف ۴۶۰۰</p>
<p>احضت تبدلاتی و مرافیه و حاکه</p>	<p>سلطان محمد غازی بن کاور و قونوله فروغ و مطیع لودیه و مصارف</p>	<p>سلطان محمد کتیبان قصور مصارف</p>

<p>سابق بنا ایشیای علی بن اذنه لمقدون نمود و قورقون و قون قصص اولدوقده اوطان مصارفات ۲۴۹۹۸</p>	<p>ترید، منقعه ده مندوقده اذنه حیدر اولنا کسوع اجعت حاط ۲۹۸۰۰</p>	<p>۱. مصارف زید، منقعه ده وضع اولنا حدیث شریف لوجه تقریری مصارف ۲۶۰۰</p>
<p>اجعت ندرلا اقمه و سزایه و حاکه ۱۲۷۹۳</p>	<p>سلطان محمد غازیخان کاور و قوروله قروبی و مطیع اولماق مصارف قرنی قورسور و اجعت ندون قورور ۲۴۶۶۸</p>	<p>سلطان محمد کتبخان قصور مصارف ۲۱۸۰۰</p>
<p>احسان ابدن انا اوطن جامع شریفان رسمی مصارف ۲۰۲۱</p>		<p>۱۲۷۵۶ ۱۱۴۶</p>

مصارف مطبخ

<p>عن ع: محرم: العایه بولالله ۱۲ ۱۲۱۸۸۰</p>	<p>عن ع: محرم: العایه بولالله ۱۲ ۱۲۲۲۲۲</p>	<p>عن ۱۷ ص: العایه بولالله ۱۵ ۸۰۲۲۶</p>
<p>عن ع: محرم: العایه بولالله ۱۵ ۸۵۲۲۲</p>	<p>عن ع: محرم: العایه بولالله ۱۵ ۸۵۲۲۲</p>	<p>عن ع: محرم: العایه بولالله ۱۵ ۸۵۲۲۲</p>
<p>۱۱۸۴ / ۸۱۵ / ۱۱۸۸۰ / ۲۱۵ / ۲۵</p>		<p>۱۲۷۶۳ ۲۴۴۸</p>

BAŞBAKANLIK
OSMANLI
ARŞIVI

۱۶

فهرست کارهای انجام شده در سال ۱۳۰۷

کارهای خرد	۱۸۰
کارهای متوسط	۲۰۰
کارهای بزرگ	۳۰۰
کارهای بسیار بزرگ	۴۰۰
کارهای خرد	۵۰۰
کارهای متوسط	۶۰۰
کارهای بزرگ	۷۰۰
کارهای بسیار بزرگ	۸۰۰
کارهای خرد	۹۰۰
کارهای متوسط	۱۰۰۰
کارهای بزرگ	۱۱۰۰
کارهای بسیار بزرگ	۱۲۰۰
کارهای خرد	۱۳۰۰
کارهای متوسط	۱۴۰۰
کارهای بزرگ	۱۵۰۰
کارهای بسیار بزرگ	۱۶۰۰
کارهای خرد	۱۷۰۰
کارهای متوسط	۱۸۰۰
کارهای بزرگ	۱۹۰۰
کارهای بسیار بزرگ	۲۰۰۰

تعمیرات	۱	۶۴
بازسازی درون خانه	۲	۱۰۰
تعمیرات درون خانه	۳	۱۰۰
تعمیرات درون خانه	۴	۱۰۰
تعمیرات درون خانه	۵	۱۰۰
تعمیرات درون خانه	۶	۱۰۰
تعمیرات درون خانه	۷	۱۰۰
تعمیرات درون خانه	۸	۱۰۰
تعمیرات درون خانه	۹	۱۰۰
تعمیرات درون خانه	۱۰	۱۰۰
تعمیرات درون خانه	۱۱	۱۰۰
تعمیرات درون خانه	۱۲	۱۰۰
تعمیرات درون خانه	۱۳	۱۰۰
تعمیرات درون خانه	۱۴	۱۰۰
تعمیرات درون خانه	۱۵	۱۰۰
تعمیرات درون خانه	۱۶	۱۰۰
تعمیرات درون خانه	۱۷	۱۰۰
تعمیرات درون خانه	۱۸	۱۰۰
تعمیرات درون خانه	۱۹	۱۰۰
تعمیرات درون خانه	۲۰	۱۰۰
تعمیرات درون خانه	۲۱	۱۰۰
تعمیرات درون خانه	۲۲	۱۰۰
تعمیرات درون خانه	۲۳	۱۰۰
تعمیرات درون خانه	۲۴	۱۰۰
تعمیرات درون خانه	۲۵	۱۰۰
تعمیرات درون خانه	۲۶	۱۰۰
تعمیرات درون خانه	۲۷	۱۰۰
تعمیرات درون خانه	۲۸	۱۰۰
تعمیرات درون خانه	۲۹	۱۰۰
تعمیرات درون خانه	۳۰	۱۰۰
تعمیرات درون خانه	۳۱	۱۰۰
تعمیرات درون خانه	۳۲	۱۰۰
تعمیرات درون خانه	۳۳	۱۰۰
تعمیرات درون خانه	۳۴	۱۰۰
تعمیرات درون خانه	۳۵	۱۰۰
تعمیرات درون خانه	۳۶	۱۰۰
تعمیرات درون خانه	۳۷	۱۰۰
تعمیرات درون خانه	۳۸	۱۰۰
تعمیرات درون خانه	۳۹	۱۰۰
تعمیرات درون خانه	۴۰	۱۰۰
تعمیرات درون خانه	۴۱	۱۰۰
تعمیرات درون خانه	۴۲	۱۰۰
تعمیرات درون خانه	۴۳	۱۰۰
تعمیرات درون خانه	۴۴	۱۰۰
تعمیرات درون خانه	۴۵	۱۰۰
تعمیرات درون خانه	۴۶	۱۰۰
تعمیرات درون خانه	۴۷	۱۰۰
تعمیرات درون خانه	۴۸	۱۰۰
تعمیرات درون خانه	۴۹	۱۰۰
تعمیرات درون خانه	۵۰	۱۰۰

19

دفعه علی السالی	
جناب عالی به وریلوین	۲۱۰۰۰
صدر عالی به وریلوین	۲۲۰۰۰
انگیزت اوله ای سوکرانجون	۱۱۲۰۰
الغور و کبر امانت	۲۸۹۶۰
بر اقصی اجور طاقه	
و علی	
۲۵۰۵۰	
۲۹۲۴۶۵۶۵	
۲۶۰۴۸۸	
کد روسیه	۷۰۰
کسور	۴۸۸

المیزان	
مصارف	۷۲۰
تفاوت	۷۱۶
اشیو مبلو باقی بر هفتاد لاک عمله روسیه	۰۰۶
استدال کجانبه اندیکموزاون اوج	۰۰۶
۲۱۴۱	
۲۱۴۱	

قبور
انشا
طحا
امنا
امنا
امنا
امنا

بجملات ۱۱۶۰۰۰
کامل پیام
صفحه

الميزان	كرومي	مصارفات
غرفه	۴۸۸	
	۱۷۴۱	
	۲۱۴۱	
	۲۱۴۱	

موقوفات
 متوضات
 اشهر مبلغ باقی بر هفتاد و یک عمله در مریه ای در بی ارمافه در مریه ای
 استراحتی نسیه ای در یکمیزان و آن نوع سبب کور و در بی مریه ای

محتاج
 بینه همدوم مصارف و تازه
 در مریه ای
 محتاج
 در مریه ای
 محتاج
 در مریه ای
 محتاج
 در مریه ای



DEĞERLENDİRME

4. 1. Terminoloji ve Sözlük

Fatih Camii inşaat defteri 18. yüzyılın ikinci yarısında kaleme alındığından gününde kullanılan farklı tabirlerle karşımıza çıkması çok tabidir. Daha önceki inşaat terimleri ile karşılaştırıldığında, önce Arapça tabirlere daha çok meyledilmesine rağmen elimizdeki defterde önceki döneme göre Farsça ve Türkçe tabirlerin ağırlık kazandığı görülmektedir. Türkçe kelimelerin eskisine oranla daha çok kullanılmış olması işimizi kolaylaştırmıştır. Fakat önceki dönemlerle (özellikle 16. yüzyıl) ilgili, bu konuda yapılmış çalışmaların kapsamlı olması ve aydınlatıcı bilgiler vermesine rağmen bu kaynaklardan yeterince yararlanamamız sonucu ortaya çıkmıştır.

Aşağıda, defter içinde muğlak olan bazı kavramlar ile o döneme yada o iş dalına mahsus bazı tabirlerin daha kolaylıkla anlaşılmasını sağlayacak açıklamalar yapılmıştır. Bu bölümün hazırlanmasında özellikle N. Sönmez'in bu konu ile ilgili makalesi olmak üzere⁸³ Ö. L. Barkan'ın Süleymaniye Camii inşaat defterleri,⁸⁴ O. Ş. Gökyay'ın çalışması,⁸⁵ Şemseddin Sami⁸⁶ ve Ferit Devellioğlu⁸⁷ sözlüklerinden yararlanılmıştır.

Terminoloji ve sözlük bölümü için kısaltmalar:

N. S.: Neslihan Sönmez, a. g. m.

P. G. İ.: P. G. İnciciyan, XVIII. Asrın Sonunda Osmanlı Devleti, Tartılar ve Ölçüler, Hayat Tarih Mecm., sayı: 8, s: 72-74, Eylül 1965.

O. Ş. G.: Orhan Şaik Gökyay, a. g. m.

Ş. S.: Şemseddin Sami, a. g. e.

Ab: (Frs.)Su.(O.Ş.G.)

Ahen: (Frs.) Demir.(O.Ş.G.)

Alat: (Arb.)Aletler.(O.Ş.G.)

⁸³ N. Sönmez, a. g. m.

⁸⁴ Ö.L. Barkan, a. g. e.

⁸⁵ O. Ş. Gökyay, Risale-i Mimariye MMehmet tahir ağa Escrleri. İ. H. Uzunçarşılı'ya Armağan, T.T. K. Bas., s: 113-215, Ankara 1976.

⁸⁶ Ş. Sami, Kamus-ı Türki, Enderun Yay. No: 31, İstanbul 1989.

⁸⁷ F. Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat, Yay. Haz. A. Sami Güneşçel, 13. Baskı, Ankara 1996.

Altun Varak: 24 ayarlık külçe altının dövülerek veya merdaneden geçirilerek 1 mm. kalınlığında levhalar haline getirilmesi ve ardından güderiler arasında çok uzun süre tokmaklanması yolu ile elde edilir. Yıldızlanacak varaklar, her birinde 24 sayfa/varak bulunan defterler halindedir. Altınlanacak yüzey üzerine yapıştırılması için miksiyon, tutkallı su ya da yumurta akından yararlanır, üzerine zermühre sürülerek parlatılır.

Arşın: Ölçülen nesnenin türüne veya hangi bölgede kullanıldığına göre boyutu değişen ve parmakların ucundan omuza kadar olan uzunluğu temsil ettiği var sayılan eski bir uzunluk ölçüsü.

Bilezik: İki boru yada çubuğu birbirine bağlamak için bitişen ağızların etrafına geçirilen ve bazı kaynaklarda nısıf nuhas tamlaması ile malzemesi belirtilen enlice metal halka.

Bina Emini: Padişah veya devlet büyüklerinin yaptırdığı binalarda ödemelerin yapılması, defter tutarak giderlerin kaydedilmesi görevini üstlenen; malzeme ve işçi sağlayarak inşaatın düzenli yürütülmesinden sorumlu olan atanmış kişi.

Çarub: Süpürge.

Darb Lülesi: Bir su borusu ortasına konulan ve başka musluklara giden suyu kesmeye yarayan iki ağızlı büyük musluk, vana.

Darhane-i Amire: Devlet parasının basıldığı yer.

Dürpi: Madeni renklendirmeye ve perdahlamaya mahsus çelik alet ki eğe gibi çizikli olmayıp kısa ve sivri ineli olur (Ş. S.). Ağaçtan çok sayıda küçük yonga kopararak iş gören ve genellikle eğmeçli parçaların biçimlendirilmesinde kullanılan; dişleri kısa ve sivri çıkıntılar halinde bir el aracı.(N.S.).

Elvah-ı Ağa (Ağa Tahtası): Çeşitli tarihi kaynaklarda baruthanelerde üretilen barutların rutubetlenmesini önlemek üzere zemine ve üst üste konan fiçilerin arasına yerleştirilen tahtaların adı olarak yer alan, ayrıca inşaat defterlerinde lazime-i kereste kayıtlarından yapılar da kullanıldığı anlaşılan bir tahta türü. Bu kayıtlarda tahtaların boyutları ve elde edildiği ağacın cinsi gösterilmemiş, yalnızca adet yada yüz adet birimi ile satıldığı belirtilmiştir.

Elvah: Levh kelimesinin çoğulu, tahtalar. Tarihi kaynaklarda döşeme ve cephe kaplama tahtaları, pedavra, diğer bazı tahtalar ve kurşun levhaları tanımlamakta kullanılan terim.

Enderun-ı Humayun: Saray müstahdimini yetiştirmek için kurulan teşkilat.

Esb: At, beygir.

Fî: Baha, kıymet. Vaktiyle galat olarak baha beyan eden rakamlardan evvel yazılması adet olmuş ve galat üstüne galat olarak isim itibariyle fiat sigasında çoğulu da teşkil olunmuştur.

Gaye: Son.

Gurre: Arabi ayının birinci gecesi ve günü.

Gürgen: Sert olduğu halde işlenmesi kolay, ince parlak, kumlu görünüşü olan, cilaya elverişli bir kerestesi vardır. Bu nedenle parkecilikte çok kullanılır. Ancak neme dayanmaz, çabuk çeker ve çabuk çatlar.

Hammal Sırığı: Belli aralıklarla önlü arkalı yürüyen iki hamalın omuzlarına oturttuğu ve üzerine iplerle astıkları ağır yükü taşımak için kullandıkları uzun ve kalın sırık.

Harbende: Eşekçi, katırcı, mekkareci.

Harim: Çevre, havlı.(O.Ş.G.)

Hasır: Bitki sapları, lifleri veya ince sazlarla örülen, çoğunlukla soğuk döşemelerde halı ve kilimlerin altına serilen bir yaygı elemanı.

Havlı: Avlu.(O.Ş.G.)

Havz: (Arb) Havuz.(O.Ş.G.)

Hazine-i Enderun (İç Hazine): Savaş ve başkaca olağanüstü durumlar için yapılacak harcamalara mahsus yedek hazine.

Hazine-i Humayun: Devlet hazinesi.

Horasan: Kırılmış, öğütülmüş tuğla, kiremit, çömlek vb. pişmiş kil kökenli malzeme. İçindeki taneciklerin boyutuna göre ince horasan ve kaba horasan olarak adlandırılır. Tarihi kaynaklarda keylçe ve mut birimleri ile ölçülerek satıldığı belirtilmektedir.

Horasanın kireç ve su (bazen de kum) ile karıştırılması ile elde edilen ve eskiden çimento yerine kullanılan dayanıklı bir örgü harcı.

Hüccet: Senet, vesika, delil.

Iskara: Muhtelif işlere mahsus olarak ağaç veya demir ve saireden kafes veya parmaklık, şebeke.

İn'amat: İhsanlar.

İstendil: Tinos (Tenos) adası. Kyklades takım adalarının kuzey kesiminde mermer çıkarılan ada.

Kandil: Zeytinyağı içine batırılmış bir Fîtilin yanması ile ışık veren ve camilerde bu temel işlevi yanında dekorasyon elemanı olarak da kullanılan aydınlatma aracı.

Kantar: 44 okka veya 100 lodralık ağırlık ölçüsü. Kaynaklarda ham demir, kurşun, kireç, çivi, keten, bezir gibi yapı malzemelerinin satışında ağırlık ölçüsü olarak kullanıldığı belirtilmekte; ancak bir kantarın kaç okka geldiği, malzemenin satın alındığı yörelere göre değişiklik göstermektedir.

Kendir: Kenevir sapından çıkarılan lif, kaba elyaf. Şantiyede ip haline getirilerek veya su tesisatı döşenirken sızıntıları önlemek için kullanılırdı.

Kıtar: Birbiri ardınca sıralanmış hayvan dizileri.

Kıyye: Okka, 400 dirhem.

Kile (Keyl, keylçe): Kireç, alçı ve horasan satışlarında kullanılan 33,166 litrelik bir tahl ölçüsü (N. S.). Horasan kilesi bir demirli yani 11 okkadır (P. G. İ.).

Kinab: Kenevirden kaba şeyler dikmeye ve bağlamaya yarayan ince sicim veya kalın iplik.

Kiremit: Yapıların çatılarını kaplamakta kullanılan birbirinin kenarına binip suyu aşağıya geçirmeden akıtacak biçimde yapılmış pişmiş toprak malzeme. Eskiden uçlarından biri ötekinden biraz daha geniş olan, yarım silindir şekilli ve bugün alaturka kiremit adı verilen kiremitler kullanılırdı.

Kise-i Rumi: 500 kuruşluk para birimi.

Kule-i Heft: Yedikule.

Kürsi: Battal, kebir, vasat, sagir gibi değişik boyutlarda bulunabilen ve küfeki, mermer gibi taşlardan yapılan yekpare kaide; seki, altlık sütun kaidesi.

Lüle: Çeşme, musluk gibi şeylere takılan küçük boru (Ş.S.). Suyun istenen miktarda akmasını sağlamak için boruların ağzına konulan ve tarihi kaynaklarda değişik boyutları bulunduğu belirtilen nühas, pirinç, tunç gibi malzemelerden üretilmiş küçük boru, mibzel (N.S.).

Mahlut Mismar: Çeşitli boyut ve biçimlerde karışık çivi.

Mauna: Mavna. Yük taşıyan büyük kayık.

Mekare (Mekkare): Nakliye için kira ile tutulan hayvanlar.

Mismar: Çivi.

Moloz: Toprak, kireç ve tuğla kırıkları ile karışık taş parçaları. Yıkılan bir yapının döküntüsü ya da temel kazısından çıkan toprak yığını.

Münife: Ulu, yüksek, büyük.

Mürdesenk: Tabii kurşun oksidi.

Nuhas: Bakır. Belgelerde, nuhas-ı ham halinde getirilip şantiyede işlendiği belirtilen ya da bazılarının hazır alındığı kayıtlı olan; kızıl renkli kolay dövülüp işlenebilen maden.

Od Taşı: Ateşe dayanıklı olduğu için ocak, külhan ve fırınlarda; önemli inşatlarda ise muhtemelen pek görülmeyen kısımlarda ve dolgularda kullanılan yeşilimsi gri, kaba kum taşı. Ateş taşı.

Pehlu: Ahşap bir makasın yan ağaçları yada sandukasız mezarların iki yanındaki uzun kalın taşlar veya sandukaların yan taşları.

Pirinç: Bilezik, çember, kapı halkası, lüle, musluk, şamdan gibi yapı ve donanım elemanlarının üretildiği; bakıra çinko katılarak elde edilen kolay işlenebilir sarı ve parlak renkli alaşım.

Puşide: Bez örtü yada malzemenin örtü elemanı olarak kullanıldığını belirten sıfat.

Resen: İnşaatlarda taşıma işlerinde kullanılan ip, urgan, halat.

Resen-i Tafta: Bükülmüş ip.

Revgan: Yağ.

Revgan-ı Bezir (Bezir Yağı): Keten tohumu ezilip sıkıldığında çıkan yağın oldukça yüksek belli bir sıcaklıkta ısıtılması ile elde edilen; boya vernik yapımında ve löküncülükte kullanılan, çabuk kuruyan bir yağ.

Samakov: Bulgaristan'da Sofya yakınlarında kasaba.

Sedef: Dolap, sandık, rahle vb. eşyaların kakma bezemelerinde kullanılan, inci çıkarılan istiridye kabuklarının iç yüzündeki parlak madde.

Selh: Her arabi ayının son günü.

Seng-i Moloz: Moloz duvar örgüsünde veya değişik amaçlarla ocaktan çıktığı şekliyle, düzeltilmeden kullanılan, çeki birimi ile satılan, kaba ve değişik büyüklükte taşlar.

Seng: (Frs.)Taş.(O.Ş.G.)

Seren: Umumiyetle üstüvani şekil uzun ve kalın çam kerestesi.

Simid: Cıvata adlı uçları kıvrılmış demir kirişlerin köşelerde birbirine bağlanması için kullanılan ağır ve büyük demir halkalar. Bağlantının sağlamlaştırılması amacı ile içlerine kurşun dökülen simitler, yön değiştirme noktalarında sürekliliği ve esnekliği sağlayan mafsallar olarak çalışır.

Söğ: Kapı ve pencerenin kanadını tutmak üzere duvara rapt olunan çerçevenin dört tarafının Adeti.

Sütun Bileziği (Perezvane-i Sütun): Sütunların gövdesini saran ve genellikle taş oyularak takılan, halka biçimindeki demir silme. Bu elemanların taşıyıcılık görevi olmadığı için yükü taşıyan başlık ve sütunda bir sorun çıktığı zaman geçici bir taşıyıcılık görevi üstlenip esas elemanın tahrip olmasını engellemek amacı ile kullanıldıkları düşünülebilir.

Taban: Diğer bir yapı elemanının oturtulduğu veya tutturulduğu taş yapı ögesi; temel ve duvar hatılı yada döşeme kirişi olarak kullanılan sütunları birbirine bağlayan büyük kesitli taş; döşeme taşı.

Taşçı Dürpisi: Taş yüzeylerinin düzeltilmesinde kullanılan, yüzeyi sivri çıkıntılı demir ege.

Tebdil: Değiştirme, değiştirilme.

Varyos: Ağır taşı tokmağı; otuz kırk okkalık büyük demir çekiç.

Zira': Dirsekten orta parmak ucuna kadar olan bir uzunluk ölçüsü.

Zübane: Zıvana (O.Ş.G.). Sütunla başlık ve altlığını birbirine bağlamakta yada minare örgüsünde olduğu gibi taşların üst üste eklenmesinde kullanılan; günümüzde saplama adı da verilen kare kesitli, kalın ve başsız bir çivi şeklinde yahut yassı ve uçlara doğru genişleyen formda; kenet gibi kurşunla tespit edilen demir yapı ögesi.

4. 2. Tamir Süreci ve Harcamalar

Fatih Camii 1766 depreminde aldığı büyük hasar sonrasında padişah emri ile yıktırılarak yeniden inşa edilmişti. Bu nedenle aslında buna tamir süreci demek yerine yeniden inşa süreci demek daha doğru olacaktır. Bu sürecin tamamı hakkında belgelere dayalı yargılar ortaya koyamıyoruz ama defterin kapsadığı süre olan 1180 Cemaziyelahir ile 1183 Cemaziyyelahir arasındaki 3 yıl hakkında oldukça ayrıntılı bilgi edinebiliyoruz. Zaten bu tarihten yaklaşık bir buçuk sene sonra 10 Muharrem 1185'de inşaat tamamlandığından, inşa sürecinin üçte ikisi bitmiştir. Açılışa kadar geçen üçte birlik kısım ancak elimizdeki defterden çıkarabildiğimiz sonuçlar ile soyut olarak değerlendirilebilmektedir.

Defterin Haşim Ali Bey'den sonra bina eminliğine tayin olunan ve 1180-1183 yılları arasında Fatih Camii bina emini olarak görev yapan Sarim İbrahim Efendi'nin görev süresini kapsama ihtimali yüksektir. Sarim İbrahim Efendi'nin vezirlikle orduya katılmasının ardından İzzet Mehmet Bey caminin bina eminliğine atanmış ve inşa onun bina eminliği sırasında tamamlanmıştır. Böylelikle Haşim Ali Bey ile İzzet Mehmet Bey'in görev süreleri hakkında elimizde yazılı belgelerin bulunmadığı ortaya çıkmaktadır. Fakat Haşim Ali Bey'in görev süresi oldukça kısa olduğundan inşaatın başlama safhasında bilgilerimizde bir kopukluk ortaya çıkmıyor. İzzet Mehmet Bey ise inşaatın tamamlanma safhalarında görev başında bulunduğundan, bu dönemi kapsayan deftere çok ihtiyaç duyulmuştur. Ama önce de belirtildiği gibi Sarim İbrahim Efendi'nin dönemi inşa sürecinin üçte ikisi kadar bir süreyi kapsadığından, son dönem hakkında da değerlendirme yapabilme imkanı kolaylaşmıştır.

Caminin inşasına başlama tarihi açısından bir ihtilaf görülüyorsa da, bu ihtilafın inşaya başlama tabirini anlayış farklılığı sonucundan çıktığını söyleyebiliriz. Başlama tarihlerindeki ihtilafın anlayış farkından ortaya çıkmış olması da defter sayesinde anlaşılabilir.

Defterin tamamına yakın bir kısmı cami inşası için yapılan harcamaları içermektedir. Harcamaların bir çoğunun tarihleri kesin olarak gösterilmiş, bir kısmında ise genel tarihler kullanılmış yada hiç tarih belirtilmemiştir. Mesela giderlerin önemli bir kısmını oluşturan amele ücretlerinin hafta hafta ne kadar olduğu belirtilmiş, fakat taşıma amaçlı kullanılan çeşitli hamal gruplarına ve hayvan gücüne ödenen ücretlerde aynı kesin ifade gösterilmemiştir.

Defterin son bölümünde dikkati çeken husus defter sahibinin memuriyet süresinin bitiminden bir ay sonrasına kadar masrafların, özellikle de amele masraflarının belirtilmesidir. Bu, yeni memurun göreve başlaması ve adaptasyonu için geçen süre olabileceği gibi, inşaatın bu memuriyet değişikliği sırasında aksamayıp, geçimleri buna bağlı olan ameleli mağdur etmeme amacı da gözetilmiş olabilir.

4. 3. Malzeme ve Teknik

Caminin yeniden inşası için çok çeşitli malzemelerin kullanıldığını görüyoruz. Bu malzemeler zamanın şartları içinde en üstün teknik ile kullanılmış olmalıdır. Bunu belgelerden de çıkarmak mümkündür. Zaten padişah emri ile yapılan bir inşaat için de başka bir seçenek düşünülemez.

İnşaat için kullanılan çok sayıda amelenin yanında şantiye içinde ve dışında oldukça fazla hamalın da kullanıldığını görmekteyiz. Ayrıca insan gücü yanında hayvan gücünden de yararlanılmıştır. Hayvan gücü gerek araba gerekse yük taşımakta tek olarak kullanılma şeklinde karşımıza çıkıyor. Arabaların çok sayıda kullanıldığını ve büyük malzemelerin özellikle de taşların taşınması için özel olarak büyük arabaların yapıldığı belirtilmektedir. Malzeme taşımak için çok büyük bir işleve sahip olan arabalar, farklı malzemeler için farklı ücretlerle taşıma yapmaktadırlar. Bunun dışında ağır yüklerin kaldırılmasında kullanılmış olabilecek makaralardan da yararlanıldığı belgelerden anlaşılmaktadır.

Malzemelerin çok çeşitli olduğunu daha önce belirtmiştik. Fakat bu malzemelerin tümünün nerelerde kullanıldığı belirtilmemiştir. Özellikle kereste bölümünde belirtilen malzemenin hepsi hakkında bilgi bulunamaması bu konunun kısıtlı kalmasında önemli bir etken olmuştur. Çok çeşitli kereste türleri satın alınmış olmasına rağmen o zamanın tabirleri tam olarak anlaşılamadığından bunların kullanım yerleri hakkında çok az bilgi edinebiliyoruz. Bunların bir kısmının sütun şeklinde, değişik ağaçlardan olan bir kısmının ise levha şeklinde satın alındığı görülmektedir. İnşaatta çok fazla kullanılan diğer bir malzeme cinsi olan taşlar içinde mermerin kullanım sahasının oldukça fazla olduğunu görüyoruz. Mermerlerin sütun, taban, pehlu, kademe, sagir kürsi, söge, kebir kürsi, mahfil sütunu, sütun başlığı, korkuluk ve sütun gibi çeşitli alanlarda kullanıldığı görülmektedir. Küfeki taşlarının ise çifte taban, pek taban, kemer, arşun-ı pare, kalıb, pehlu olarak kullanıldığı belirtilmektedir. Bunların dışında daha farklı taşlar ve malzemeler de karşımıza çıkmaktadır. Kireç, zift, alçı, bezir yağı, çeşitli demir türleri, çiviler, pirinç, kurşun, bakır ve resen gibi türlerin ismi sıkça geçmektedir. Bunlar hakkında daha ayrıntılı bilgi önceki bölümlerde verildiğinden burada sadece genel bir takım yargılarla isimlerini zikretmek suretiyle değerlendirme yoluna gidilmiştir.

4. 4. İşgücü

Zamanın şartları düşünüldüğünde işgücü kavramından daha çok insan faktörünün anlaşılması doğaldır. Nitekim defterde de işgücü kapsamına alabileceğimiz en büyük grup yine insan unsurudur. Sadece inşaatta, binanın yapımı sırasında kullanılan gurub şeklinde değil, taşıma vasıtası olarak da kullanılmıştır. Bu taşıma işlevini hem şantiye içinde ayrı gurublar hem de şantiye dışında inşaata kadar malzemenin getirilmesinde görev alan ayrı gruplar yerine gertirmektedir. Amele ücretleri işgücü için harcanan paranın büyük bir kısmını oluşturmaktadır. Defter inşaatın ilk dönemlerini kapsadığından ince işçilikten çok binanın kaba inşaatının tamamlanması aşamasına rastlamış olmalıdır. Bu nedenle amelenin işgücü içinde en büyük yere sahip olması doğaldır. Ameleler gibi şantiye içinde görevli fakat sadece malzemeyi taşımakla görevli olan hamalların hamal sırtığı denilen ve ağır yükleri kolay taşımaya yarayan bir aleti kullandıkları görülmektedir. Bu kişiler için diğer hamallardan farklı olarak sırik hamalı tabiri kullanılmaktadır. Sırik hamalları şantiye dışında iskele sırik hamalları olarak

da karşımıza çıkmaktadır. Bunların, en çok malzemenin geldiği iskeleden malzeme taşımak için kullanılmış olmaları ihtimali yüksektir.

Harbendegan adı altında toplanmış eşek, katır gibi yük hayvanlarının bakıcıları veya hayvan kiralayanlar ile hamalat-ı esb adı altındaki at veya beygir hamalları hayvan gücünü oluşturan gruplardır. Bunun haricinde merkeb, çift kara sığır ve çift manda da ismi zikredilen hayvanlardır. Hayvan gücü artık insan kuvvetinin yetersiz kaldığı durumlarda yahut taşıma işine hız kazandırmak için kullanılmıştır. Araba o dönemde hayvan tarafından çekilen bir araç olarak karşımıza çıktığından arabayı da hayvan gücünden ayırmak pek doğru olmaz.

İşgücü içinde ihtisas sahası olarak belirli alanları olan bir takım çalışanların varlığını da zikretmiştik. Bunlar taşçılar, dökümcüler, halatçılar gibi sadece belli bir malzeme üzerinde çalışarak karşılığını alan kimselerdir. Bunlar içinde özellikle taşçılar önemli yer tutmaktadır. Taşçıların bir takım nitelikler atfedilmek suretiyle (moloz taşçıları, Taşrakapı moloz taşçıları, Makrahora taşçıları vb.) isimlerinin geçtiği görülmektedir. Ayrıca sedefçi ve çinici de ismi zikredilen zanaat erbabı olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat bunlar sadece defterin son bölümünde görülmekte başka bölümlerde ise rastlanmamaktadır. Bu dönemin inşaatın kaba işçiliğinin tamamlanma dönemi olduğu düşünülürse bu tip sanat erbabına daha sonraki süreçte rastlanacağı çok doğaldır.

Fatih Camii'nin esas duvarlarına koymak için Karamürsel'den kat'i ve nakli gereken taşların bir an evvel nakil ve ihzarı için Elbasan Sancağı'nda vaki Arnavutbelgradı köylerinden mahareti mesbuk taşçı ustası ve taşçı amelesi getirildiği 1181 Muharremi itibari ile kaynaklarda belirtilmiştir. Aynı kaynaklarda 1181 Şevvali ortalarında cami duvarlarının pencere üstlerine kadar yükselmesi üzerine inşaatın kısa zamanda ikmal için Halep ve havalisinden işten anlar taşçı amelesinin ve yine aynı maksatla Rodos, İstanköy ve Sakız adalarından işgüzar taşçı usta ve amelesinin İstanbul'a naklinin istendiği belirtilmiştir.⁸⁸

Malzemelerin getirilmesi için kayık veya maunada kullanıldığı belirtilmişti. Deniz yolu ile gelen malzemeler için bu tür vasıtalara nakliye ücreti ödenmekte idi. Bu ücretleri de işgücü masrafları içine kattığımızda bu

⁸⁸ M. Erdoğan, Vakıflar Dergisi, sayı: V, a. g. m., s: 171.

bölümün giderler arasında kapsadığı yer daha net olarak karşımıza çıkmaktadır.

	Birim Ücret	Toplam Ücret
Amele	---	21 868 564
Hamalat-ı İskele	40	226 780
Harbendegan	---	137 409
Araba	*	1 151 868
Hamalat-ı Esb	8	448 392
Mauna**	500	364 000
Hamalat-ı Sırık-ı İskele	60	12 480
İskeleden Camiye Ham Demir Taşıyan Amele	15***	2 209 360

Tablo : 23.

*Değişik malzemeler için değişik birim ücret alındığından tek bir ücret belirtilmemiştir.

**Bu sadece Makrahora'dan Cebeali'ye küfeki naklini göstermektedir.

***Birim ücretin bir kantar için olduğu özellikle belirtilmiştir.

SONUÇ

Mimarlık tarihi açısından çok önemli bir yere sahip olan Eski Fatih Camii 1766 depremi sonrasında yıkılarak Sultan III. Mustafa tarafından yeni bir plan ile tekrar inşa edilmiştir. Bu nedenle Eski Fatih Camii hakkında bilgilerimiz yeterli değildir. Fakat deprem sonrasında yapılan Fatih Camii günümüze kadar ulaştığından bu yapı hakkında bilinmeyen konular daha azdır. Yapı hakkında az bilinen hususlar caminin yapılış süreci, kullanılan teknoloji veya işçiler gibi daha çok arşiv belgelerine dayanarak ortaya konulması gerekli olan konulardır. Bundan önceki bölümlerde değerlendirmesini yaptığımız hususlar ile bugünkü Fatih Camii hakkında en azından bu açıdan bilinmeyen konular bir nebze olsun açığa kavuşmuştur.

Elimizde bulunan inşaat defteri Fatih Camiinin yeniden inşası için atanmış olan ikinci Binaemini İbrahim Sarım Efendi'nin görev süresini, yani hemen hemen 3 yıllık bir süreyi kapsamaktadır. Bu süre içinde eski Fatih Camii yıkılmış, yeni temeller atılmış ve cami inşasında belli bir aşamaya gelinmiştir. İnşa sırasında çok bol miktarda kullanılan kereste, mermer, demir, küfeki gibi malzemeler yanında, harcanan kireç, horasan, bakır, pirinç, resen, kurşun gibi malzemeler de kimi zaman ayrıntılı, kimi zaman yüzeysel bir takım özellikler belirtilerek yada sadece ismi zikredilerek defterde belirtilmiştir.

Kullanılan malzemelerin az da olsa bir kısmında malzemenin temin edildiği bölgeler de belirtilmiştir. Demir için Samakov ve Balat, kereste için Şile, Kefken ve Karadeniz, mermer için ise Marmara Adası, Yedikule ve İstendil bölgelerinin isimleri zikredilmiştir. Cami için kullanılan inşaat malzemesi dışında bu malzemenin kullanımı için gerekli araç gereçler hakkında da bir hakkım bilgiler edinebilmekteyiz. Bunun haricinde inşa sırasında kullanılan işçi sayısı ve bunlara ödenen ücretler de defterde gösterilen bölümler arasındadır. Bu ücretlerin büyük kısmı ameleler için ödenirken, bir kısmı da cami içinde veya dışında kullanılmış hamallar, hayvan bakıcıları ya da zanaat erbabı içinde ele aldığımız sedefçi, çinici, taşçı gibi kişiler için ödenmiştir.

Çalışmanın son bölümünde, defterde geçen kelimeler hakkında genel bir değerlendirme kısmı hazırlanarak, muğlak kalmış olabilecek bazı hususlar da bu suretle açığa kavuşturulmaya çalışılmıştır.

Caminin tamamlanma tarihi kaynaklarda 10 Muharrem 1185 olarak belirtilmiştir. Elimizdeki defter ise 1183 Receb ayına kadar olan zamanı kapsamaktadır. Yani inşaatın tamamlanmasına kadar geçen 17 aylık bir süre hakkında elimizde belge bulunmamaktadır. Bu nedenle bugünkü Fatih Camii'nin yapılış süreci tam bir açıklığa kavuşmamıştır. Bundan önceki üç yıllık sürenin bu çalışma ile incelenmesi cami hakkındaki bilinmeyenlere ışık tutsa da, sonraki dönemin inşaat defteri ve bu konu ile alakalı diğer arşiv belgelerine de ulaşılarak incelenmesi ile ancak bilgilerimiz tamamlanmış olabilecektir.

Özet ve sonuç olarak denilebilirki bugüne kadarki yayınlarda yapının tarihçesi verilirken kullanılan "tamir" ifadesi hatalıdır. Arşiv belgelerinden açıkça anlaşıldığına göre deprem sonrası kalıntılar bütünü ile ortadan kaldırılıp yeni bir plana göre yapı tekrar inşa edilmiştir. O halde tamir değil "yeniden inşa" demek daha doğru olacaktır.

Yayınlarda inşaata başlangıç tarihi olarak gösterilen 1181 yılı doğru olmakla birlikte enkaz temizleme çalışmaları bu tarihten 9 ay önce 1180 Cemaziyelahir ayında başlamıştır.

Belgelerde 18. yüzyıl ortalarına ait büyük bir Osmanlı şantiyesinde işgücü ve şantiye örgütlenmesinin hangi şartlarda yürütüldüğü; çalışanların ihtisas sahaları ve nitelikli zanaat erbabının dökümü ayrıntılı olarak verilmektedir. Ayrıca belgelerden; Farsça ve Türkçenin, önceki dönemlerde daha yoğun kullanılan Arapçaya göre giderek ağır basmaya başladığı tespit edilen bir başka husustur.

BİBLİYOGRAFYA

- AHMET VASIF, Vasıf Tarihi, İstanbul, 1219.
- AĞAOĞLU, Mehmet, *Fatih Camii'nin Eski Şekli ve Türk Mimarlık Sanatındaki Yeri*, Arkitekt, sayı: 359, s:116-119, İstanbul, 1975.
- _____, *Fatih Camii'nin Eski Şekli ve Türk Mimarlık Sanatındaki Yeri*, Arkitekt, sayı: 360, s: 181-183, İstanbul, 1975.
- AHMET REFİK, On ikinci Asr-ı Hicri'de İstanbul Hayatı (1689-1785), İstanbul, 1988.
- ALTAN, Kemal, *Mimari Eserlerimiz ve Mimarlarımız*, Arkitekt, sayı: 5/6, s 151, İstanbul.
- _____, *Mimari Eserlerimiz ve Mimarlarımız*, Arkitekt, sayı: 7 sh196, İstanbul.
- _____, *Mimari Eserlerimiz ve Mimarlarımız*, Arkitekt, sayı: 12, s: 347. İstanbul.
- AMBRASEYS, N. N.-FINKEL, C. F., The Seismicity of Turkey And Adjacent Areas. (A Historical Review, 1500-1800). Eren Yay. İstanbul 1995.
- ANHEGGER, Robert , *Eski Fatih Camii Meselesi*, Tarih Dergisi, cilt VI., sayı:IX., s: 145-160, İstanbul , 1954.
- ANONİM, Tevarih-i Al-i Osman, F. Giese neşri, haz. Nihat Azamat. Ede. Fak. Bas. İstanbul, 1992.
- AREL, A., Onsekizinci Yüzyıl İstanbul Mimarisinde Batılılaşma Süreci, İ.T.Ü. Mimarlık Fak. İstanbul, 1975.
- ARSEVEN, Celal Esat, Türk Sanatı, Cem Yay., 1984

ASLANAPA, Oktay, *Fatih Sultan Mehmet Zamanındaki Mimari Eserler, İstanbul Armağanı*, Fetih ve Fatih, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Bşk. Yay., Yayına Hazırlayan: Mustafa Armağan, sf.141-149, İstanbul, 1995.

_____, *Osmanlı Devri Mimarisi*, İstanbul, 1986

AYVANSARAYLI HAFIZ HÜSEYİN, *Camilerimiz Ansiklopedisi (Hadikat'ül-Cevami)* cilt: 1, açıklama ve ilavelerle yay. haz. İ. Erzi, İstanbul, 1987.

AYVERDİ, Ekrem Hakkı, *Fatih Devri Mimarisi*, İstanbul Fetih Derneği Neşriyatı, No:11, İstanbul, 1953

_____, *Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri, (855-886, 1451-1481) III.* İstanbul, 1973.

_____, *Fatih Devri Mimari Eserleri*, İstanbul Fetih Derneği Neşriyatı, No: 53 İstanbul, 1953

_____, *Prof. Babinger'in Fatih Devri Mimarisi Hakkında Mütalaaları, İstanbul Enstitüsü Dergisi I'den ayrı basım*, s: 145-151, İstanbul, 1955

_____, *Yine Fatih Camii, Tarih Dergisi*, Sayı:10, s: 103-117, İstanbul, 1954.

_____, *İlk Fatih Camii Hakkında Yeni Bir Vesika, Vakıflar Dergisi VI'dan ayrı basım*, s: 63-68+2 belge, İstanbul, 1965

BARKAN, Ömer L., *Süleymaniye Camii ve İmareti İnşaatı (1550-1557)*, I-II., T.T.K. Ankara, 1975.

_____, *Fatih Camii ve İmareti Tesislerinin 1489-1490 Yıllarına Ait Muhasebe Bilançoları, İst. Üniv. İkt. Fak. Mecmuası*, Ekim 1962-Şubat 1963 No: 1-2 C:23 s: 297-341.

- CEZAR, M. *Osmanlı Devrinde İstanbul Yapılarında Tahribat Yapan Yangınlar ve Tabii Afetler*, GSA. Türk Sanatı Tarihi Arş. ve İncelemeleri, I, 1963 İstanbul.
- _____, Mufassal Osmanlı Tarihi, cilt 1, İstanbul, 1971.,
- ÇAMLIBEL, Nafiz, İstanbul'daki Tarihi Yapıların Depreme Karşı Dayanıklılığının Arttırılmasına İlişkin Bir Sistem Araştırması. Yıldız Üniv. Mim. Fak. İstanbul, 1992.
- ÇEŞMİZADE MUSTAFA REŞİT, Çeşmizade Tarihi, haz: Bekir Kütükoğlu, İstanbul, 1993.
- ÇETİNTAŞ, Sedat, *Fatih Devri Mimarisi*, Türk Düşüncesi, C: 5, Sayı:29, s: 267-277, Nisan 1956.
- ÇOKDAŞ, Ramazan ve diğr., Fatih Camileri ve Diğer Tarihi Eserler, T. D. V., İstanbul, 1991.
- DANIŞMEND, İsmail Hami, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, cilt:1-4, İstanbul, 1972.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat, Yay. Haz. Aydın Sami Güneyçal, 13. Baskı, Ankara, 1996.
- DIEZ, Ernst, Türk Sanatı, İstanbul. Üniv. Ede. Fak. Yay., Sanat Tarihi Ens. No: I, İstanbul, 1946.
- DIEZ, E., ASLANAPA, O., Türk Sanatı, İstanbul. Üniv. Ede. Fak. Yay. No: 627, İstanbul, 1955.
- EBÜSSÜUDOĞLU, Nuri, *İstanbul'da Fatih Devri Hayır Eserlerinden Camiler*, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni, No:76, s: 11-14, Mayıs 1948.
- (ELDEM), Halil Ethem, Camilerimiz, İstanbul, 1933.

ERDOĞAN, Muzaffer, *Son İncelemelere Göre Fatih Camii'nin Yeniden İnşaatı Meselesi*, Vakıflar Dergisi, sayı: V, s: 161-192, Ankara, 1962

_____, Muzaffer, *Mehmet Tahir Ağa*, İstanbul Üniv. Ede. Fak. Tarih Dergisi, sayı: 10-11-12-13-15 İstanbul, 1954.

ERGİN K., GÜÇLÜ U., UZ Z., Türkiye ve Civarının Deprem Kataloğu (M.S. 11 Yılından 1964 Sonuna Kadar), İ.T.Ü. Maden Fak. Arz Fiziği Ens. Yay. No:24, İstanbul, 1967.

EVLİYA ÇELEBİ, Seyahatname, Cilt 1-2. Üçdal Yay. İstanbul, 1985.

EYİCE, Semavi, *Fatih Devri Mimarisi*, Bilgi, C:11 Sayı:122, s: 23-25, İstanbul, 1957.

_____, *Fatih Camii ve Külliyesi*, T.D.V İslam Ansiklopedisi, Fasikül 80, s: 244-249 Haziran 1995.

_____, *18. Yüzyıl Türk Sanatı ve Türk Mimarisinde Avrupa Neo-Klasik Üslubu*, Sanat Tarihi Yıllığı, IX-X, İstanbul Üniv. Ede. Fak. Sanat Tar. Enst., 1981, s: 163-189.

_____, *Fatih Külliyesi*, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, cilt 3, s: 265-275, İstanbul, 1994.

GÖKYAY, O. Ş., *Risale-i Mimariye Mimar Mehmet Ağa Eserleri*, İ. H. Uzunçarşılıya Armağan, T.T.K. Bas. s: 113-215, Ankara, 1976.

İNCİCİYAN, P. G., *XVIII. Asrın Sonunda Osmanlı Devleti. Tartılar ve Ölçüler*, Hayat Tarih Mecmuası, Sayı 8, Eylül 1965, s: 72-74.

KİNROS, Lord, Osmanlı Tarihi, Güneş Yay., İstanbul.

KONYALI, İbrahim Hakkı, Fatih'in Mimarlarından Azadlı Sinan (Sinan-ı atik) Vakfiyeleri, Eserleri, Hayatı, Mezarı, İstanbul Fetih Derneği Neşr. Sayı: 4, İstanbul, 1953.

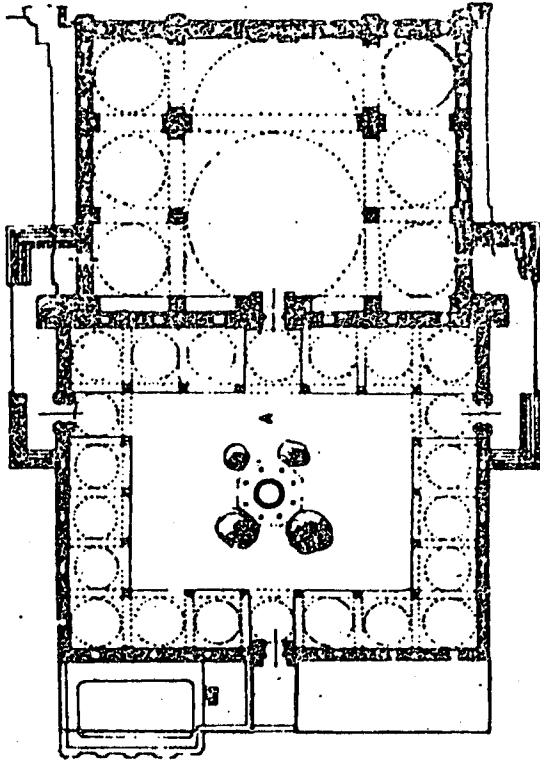
KOS, Karoly, İstanbul Şehir Tarihi ve Mimarisi, T.C. Kültür Bak. Yay. 1748, Sanat-Sanat Tarihi Dizisi 108-7, Ankara, 1995.

- KÖMÜRÇİYAN, Eremya Çelebi, İstanbul Tarihi (XVII. Asırda İstanbul), Tercüme ve Tahşiyeye: Hrand D. Andreasyan, Yeni Notlarla Yayına Hazırlayan:Kevork Pamukciyan İstanbul, 1988.
- KUBAN, Doğan, Türk Barok Mimarisi Hakkında Bir Deneme, İstanbul, 1954.
- KUMBARACILAR,İzzet, Türk Mimarları, Arkitekt, sayı: 2, s: 59-60 İstanbul, 1937.
- KUNTER, H. Baki, ÜLGEN, A. Saim, Fatih Camii ve Bizans Sarnıcı, İstanbul, 1939.
- _____ , Fatih Camii, Vakıflar Dergisi, sayı:I, s: 91-101 + resim ve planlar, Ankara, 1938.
- MEHMET SÜREYYA, Sicill-i Osmani, Yay. Haz: Nuri Akbayer, Eski yazıdan aktaran: S. A. Kahraman, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 1996.
- MÜLAYİM, Selçuk, Fatih Devri Kültür ve Sanat Hayatı Bibliyografyası, İstanbul Armağanı, Fetih ve Fatih, İst. Büyükşehir Belediyesi Kültür İşl. Daire Bşk. Yay., Yayına Hazırlayan: Mustafa Armağan, s: 273-282, İstanbul, 1995.
- OGAN, Aziz, Fatih Camii, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni, No: 142, s: 11-12, İstanbul, 1953.
- ÖZ, Tahsin, İstanbul Camileri, T.T.K. Basımevi, Ankara, 1987.
- PAKALIN, Mehmet Zeki, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, Milli. Eğt. Bak. cilt: 1-2-3, İstanbul, 1971.
- SEREZLİ, Esat, Yeni ve Eski Fatih Camileri, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni, No: 125, s: 14-15, İstanbul, 1952.
- _____ , Fatih ve Müesseseleri, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni, sayı: 124, s: 12-13, İstanbul, 1952.

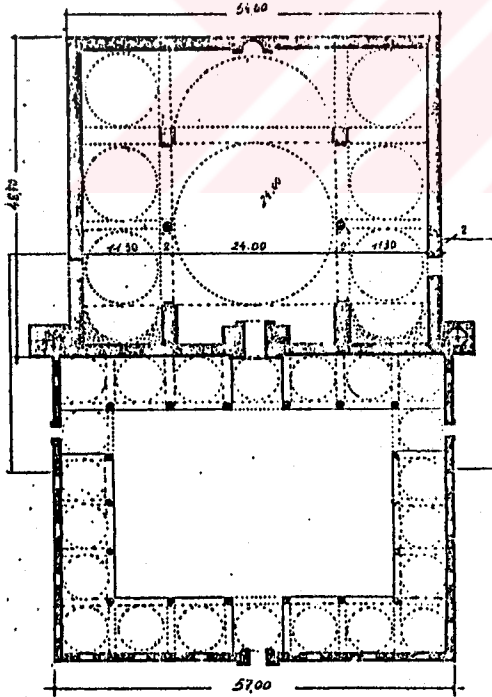
- SEZER, İ. Hakkı, Sanat Tarihi Bakımından İstanbul'un Önemli Yapıları, Fetih, Fatih ve İstanbul, Milli Türk Talebe Birliği Neşriyatı, İstanbul, 1974.
- SÖNMEZ, Neslihan, *Osmanlı Mimarlığında Yapı ve Malzeme Terminolojisi Üstüne Bir Deneme*, Aslanapa Armağanı, s: 183-238, İstanbul, 1996.
- ŞAPOLYO, Enver Behnan, *Fatih Mehmet ve İstanbul'un İmarı*, Mimarlık, yıl:X, sayı: 1-6, s: 63-68, Ankara, 1954
- ŞEMSEDDİN SAMİ, Kamus-ı Türki, İstanbul, 1989.
- ÜLGEN, A. Saim, *Fatih Çağında Türk Mimarisi*, Mesleki ve Teknik Öğretim, c:I, sayı: 3, s: 4-7, İstanbul, Mayıs 1953.
- ÜNVER, Süheyl, *Fatih Külliyesine Ait Diğer Mühim Bir Vakfiye*, Vakıflar Dergisi, sayı.1, s: 39-45, Ankara, 1938.
- _____, *Fatih Külliyesi'nin Eski Camii (1470-1765)* TEGE Labaratuarı Yay.5, s: 5-9, İstanbul, 1953.
- YÜKSEL, Orhan Şevket, *Fatih Camii*, Hayat Tarih Mecmuası, sayı: 8, s: 54-59, İstanbul, Eylül 1966.

EKLER

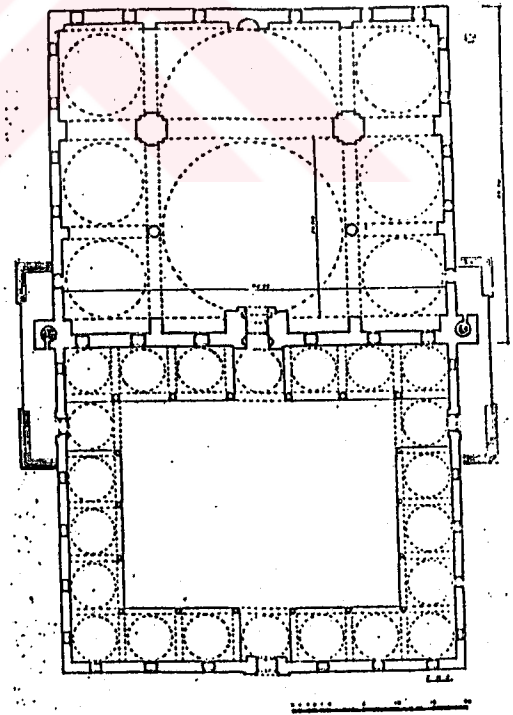




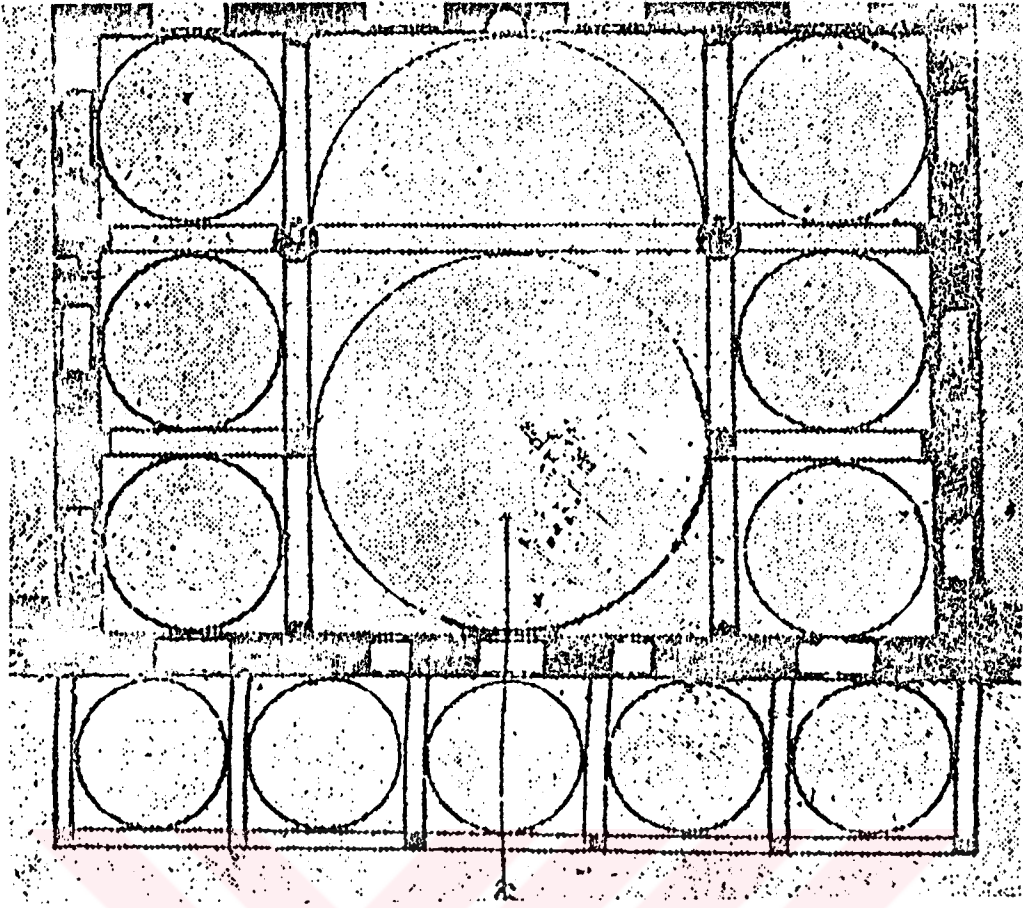
Planl 1: A. Saim Ülgen'e göre
Eski Fatih Camii planı.



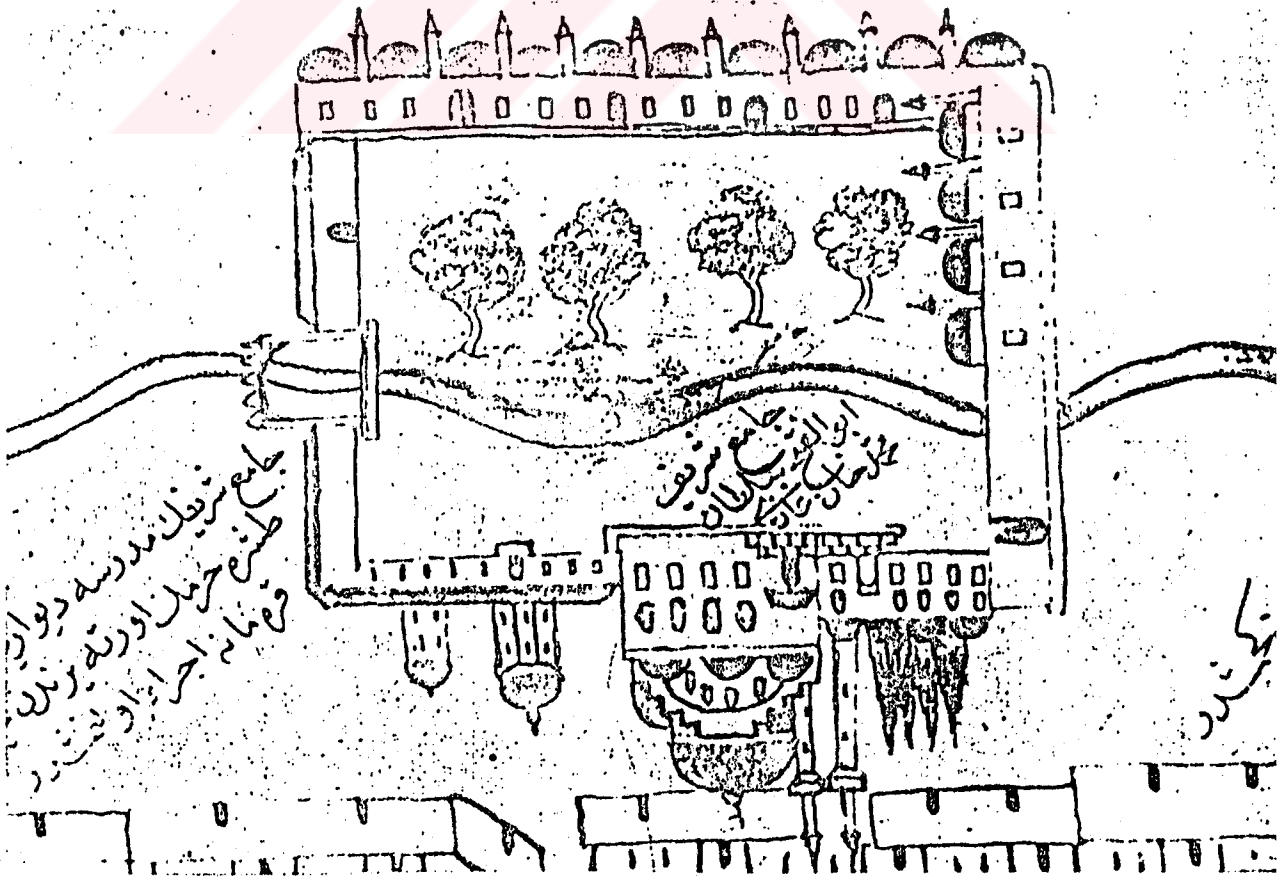
Plan 2: Robert Anhegger'e göre
Eski Fatih Camii planı.



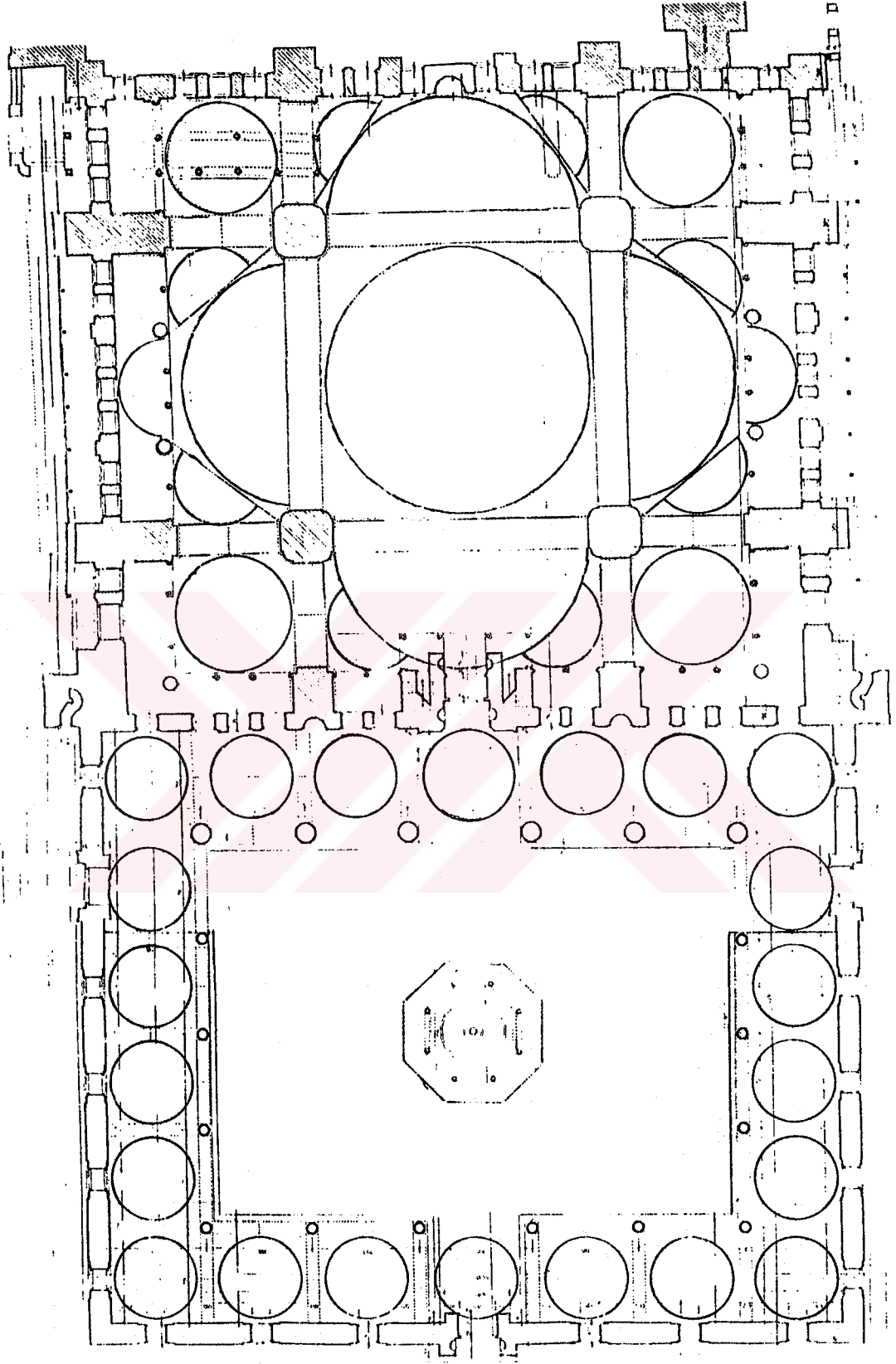
Plan 3: E. H. Ayverdiye göre
Eski Fatih Camii planı.



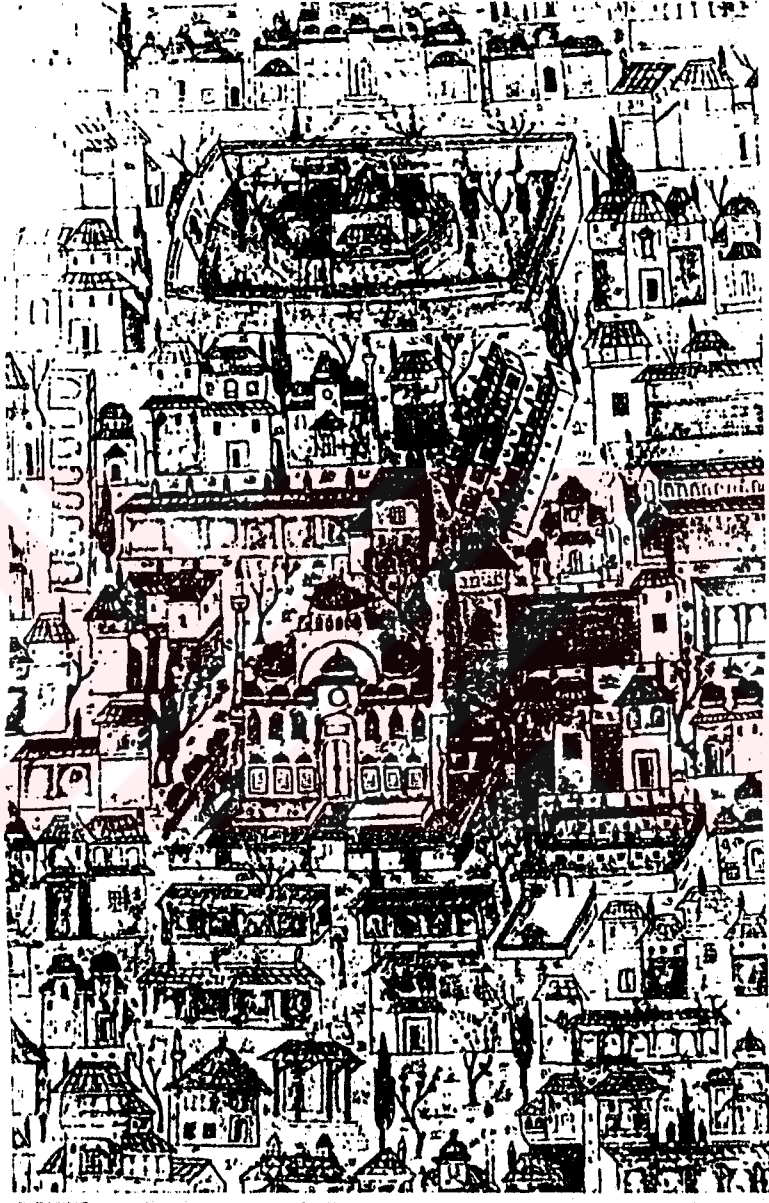
Plan 4: Mehmet Aġaoġlu tarafından yapılan Eski Fatih Camii planı.



Resim 1: Fatih Camii'nin Köprülü Su Yolları Haritası'ndaki resmi.

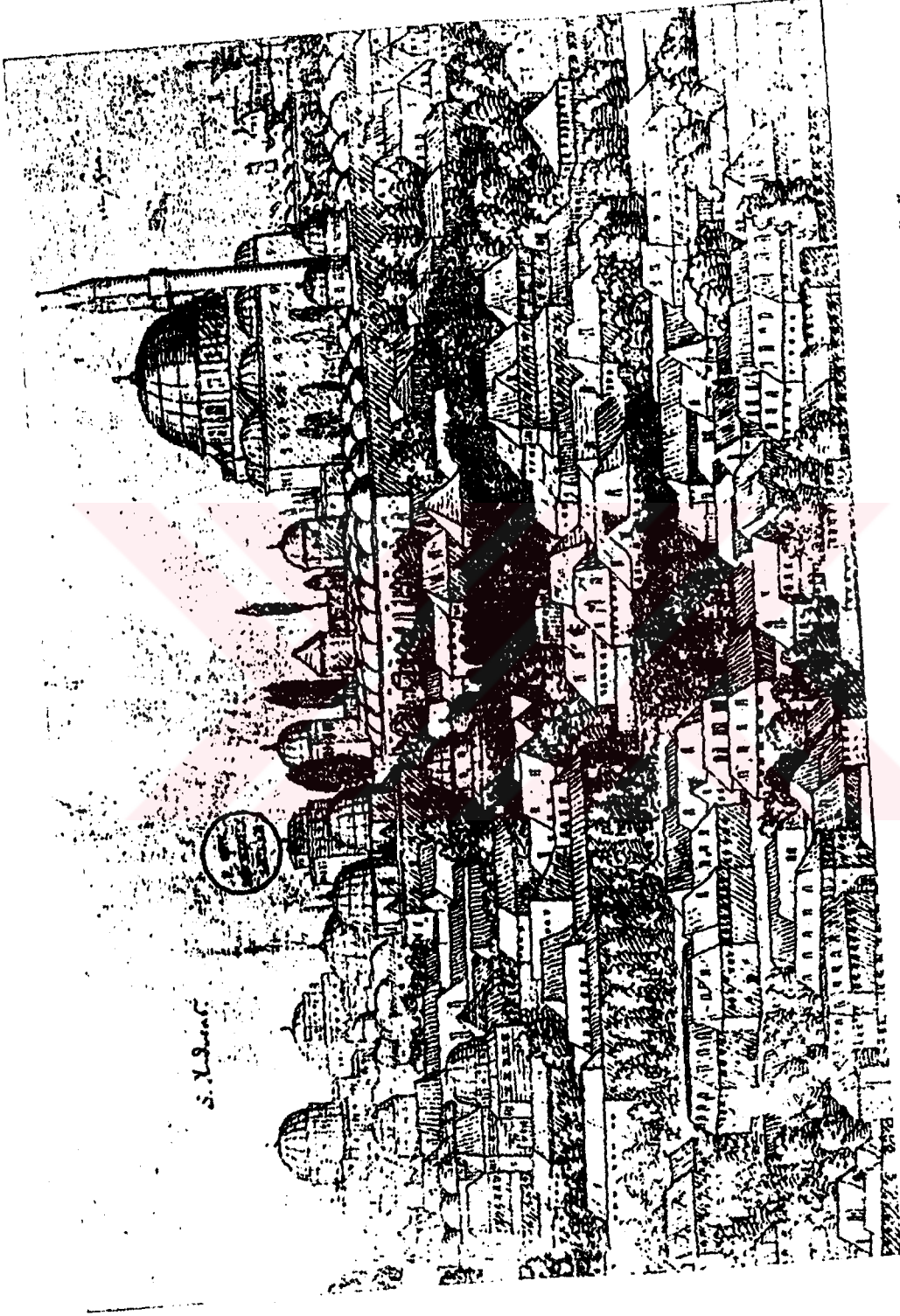


Plan 5: Yeni Fatih Camii planı (E. H. Ayverdi)



Resim 2: Fatih Camii'nin Matrakçı Nasuh'un Beyan-ı Menazil-i

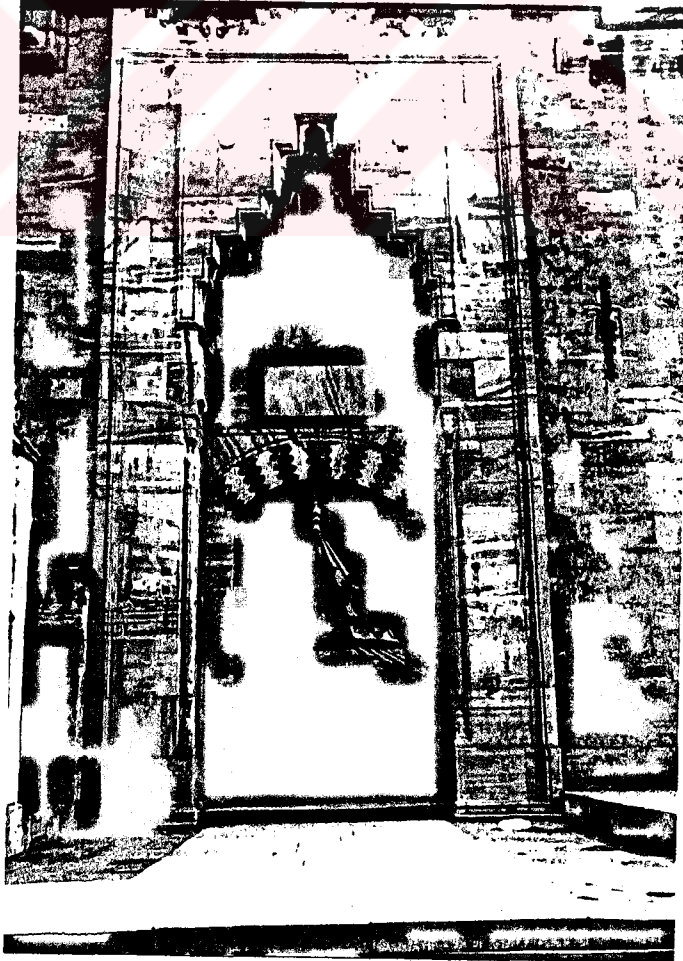
Sefer-i Irakeyn Albümündeki resmi.



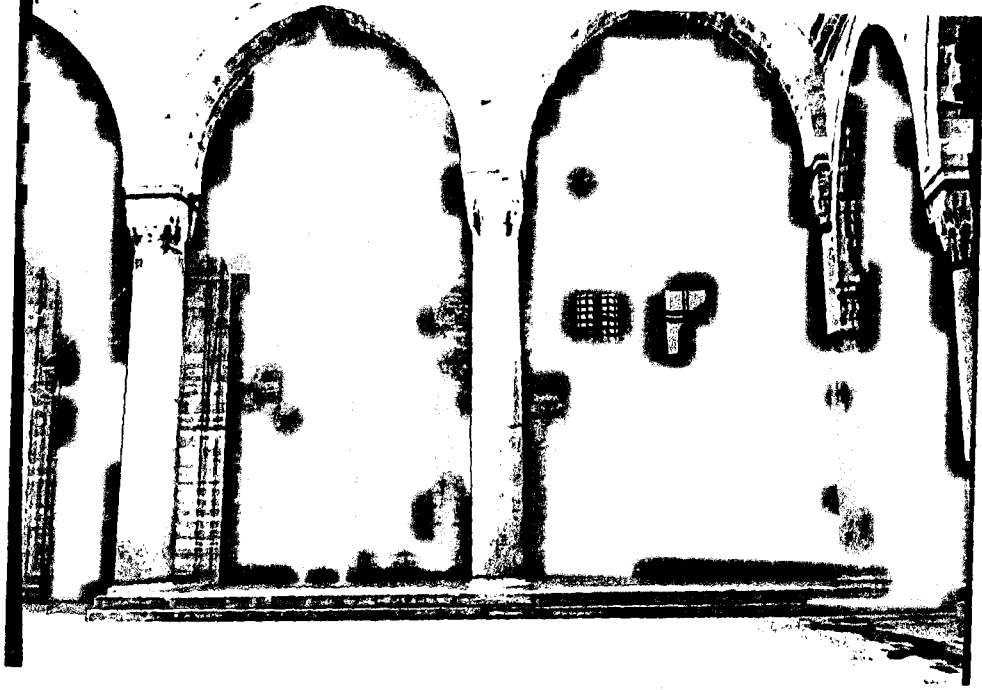
Resim 3: Fatih Camii'nin Melchier tarafından yapılan gravürü.



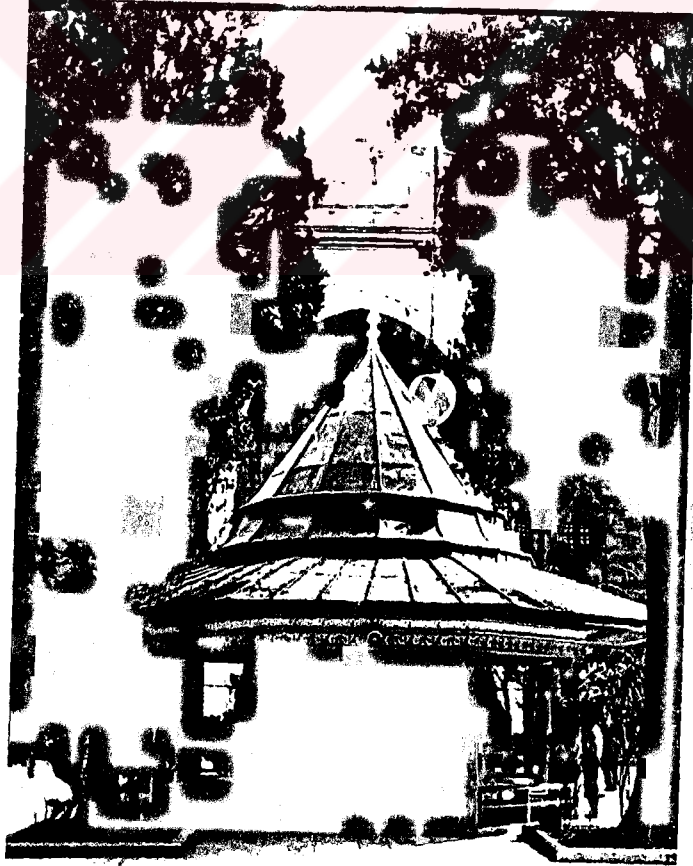
Resim 4: Fatih Camii'nden genel görünüm.



Resim 5: Taç kapı.



Resim 6: Avlu revakları.



Resim 7: Şadırvan.



T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Resim 8 ve 9: Cami içindeki mermer sütunlar.